

E-ISSN:2547-9865
ISSN:2602-3520

**BARTIN BARTIN
ÜNİVERSİTESİ UNIVERSITY**

Edebiyat Fakültesi Dergisi Journal of Faculty of Letters

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi

Bartın University
Journal of Faculty of Letters

ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865

Cilt/Volume: 7 Sayı/Number: 1
Haziran/June 2022

BARTIN

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 7, Sayı: 1
Haziran 2022
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 7, Number: 1
June 2022
BARTIN – TURKEY

Sahibi / Owner

Bartın Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Orhan UZUN (Rektör)

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALTAY
Arş. Gör. Dr. Alp Eren DEMİRKAYA

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Erdak CENGİZ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Tania Todorova (University of Library Studies and Information Technologies)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe Gül ÇIVGIN
Doç. Dr. Birgül KOÇAK OKSEV
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Doç. Dr. Sevda KAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Abdül Halim VAROL
Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇOLAKLAR
Dr. Öğr. Üyesi Mine DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Savaş KARAGÖZLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Temel Alper KARSLI

Ön İnceleme ve İletişim / Pre-evaluation and Communication

Arş. Gör. Dr. Ahmet CAN
Arş. Gör. Alper ÇALIK
Arş. Gör. Dilan POLAT
Arş. Gör. Hasan ÖZTÜRK
Arş. Gör. İnci AYDOĞAN
Arş. Gör. İzzettin ELALMIŞ
Arş. Gör. Öner GÜLER
Arş. Gör. Sema ÜNÜVAR
(edebiyatdergi@bartin.edu.tr)

Yabancı Dil Danışmanı / Foreign Language Adviser

Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Sait ÇİL

Kapak Tasarımı / Cover Design

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN

Adres / Adress

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 74100 Bartın-TÜRKİYE

e-mail: edebiyatdergi@bartin.edu.tr
Telefon / Phone: (0378) 223 54 77 / 223 54 86

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	(Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma AÇIK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Bâki ASİLTÜRK	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahaddin BEKKİ	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Nergis BİRAY	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk Harun DUMAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU	(Varşova Üniversitesi-Polonya)
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GENÇER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah KARA	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Balkiya KASSYM	(Abay Kazak Millî Pedagoji Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK	(Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖK	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin MACİT	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Smagulova K. NURGAZIKIZI	(El-Farabi Kazak Devlet Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAMBUR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aleksandr TSOI	(Lodz Üniversitesi – Polonya)
Prof. Dr. Salih TUR	(Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TUZCU	(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah UÇMAN	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema UĞURCAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Talip YILDIRIM	(Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AKKAYA	(Adıyaman Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüdayar CİHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe DEMİR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet DEMİRCİ	(Kerkük Üniversitesi-Irak)
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	(Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman DÜZGÜN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mesut GÜN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Galip GÜNER	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülsemin HAZER	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA	(Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE	(Vilnius Üniversitesi-Litvanya)
Doç. Dr. Bilge Özkan NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa SARI	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış SARIKÖSE	(Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Berdi SARIYEV	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Emin ŞEN	(Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Hacer TOKYÜREK	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe Gül ÇIVGIN	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Onur HASDEDEOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Doç. Dr. Can ŞEN	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Evren BARUT	(Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt ELİÜŞÜK	(Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nurdan BESLİ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER	(Sakarya Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar TOKAY	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Erdem TAZEGÜL	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Dr. Mehdi REZAEL	(İran Allameh Tabataba Üniversitesi)

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makaleler Yayın Kurulu'nun izni olmadan aynen veya kısmen yayımlanamaz. Yayımlanan yazı ve makalelerin içeriği ile ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Makaleler	
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Aydın Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de Dil Bilgisi Terimleri	3
Arş. Gör. Güneş Ymanoğlu A Descriptive study on A Farewell to Arms Within the Framework of Toury	19
Okt. Sinan Kazancı Makedonya'da Romanlar Üzerine Bir Araştırma: Üsküp, Şutka Örneği	31
Çağla Bulduk Antik Roma'da Kadın Gladyatörler	57
Özge Hazal Bolat Çağatay Türkçesinde Hayvan Adları	75
Şerife Armutcu Eski Uygurca Aç Pars Hikâyesinde Fiilimsiler	108
Tuğba Gizem Taner Kutadgu Bilig'de Teg- Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller	125
Yayın İlkeleri	156

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 7, Sayı: 1
Haziran 2022
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 7, Number: 1
June 2022
BARTIN – TURKEY

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Arastirmax, Sobiad ve İdealonline indekslerinde taranmaktadır. Dergimizin 7. cilt 1. sayısını sizlerle buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz. Bu sayımızda dil ve edebiyat alanından beş, Arkeoloji ve Çeviribilim alanlarından birer olmak üzere toplamda yedi makale yer almaktadır.

Yeni sayımızı sizlere sunarken tüm yayın ekibimize, yazar ve hakemlerimize katkılarından ötürü çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Aslı YAZICI
Editör

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 19.04.2022
Kabul Tarihi: 08.06.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 19.04.2022
Accepted date: 08.06.2022
Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

Şerh-i Cezire-i Mesnevi’de Dil Bilgisi Terimleri

Gramatical Terms in Şerh-i Cezire-i Mesnevi

Dr. Öğr. Gör. Fatıma Aydın
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi,
Osmaniye Meslek Yüksekokulu,
faydin@osmaniye.edu.tr,
0000-0002-6245-4492

Öz

Şerhler, bir metni açıklamak için yazılan metinlerdir. Şerhler metnin daha iyi anlaşılmasını sağladığı gibi asıl metnin yazıldığı dilin öğrenilmesine de katkıda bulunur. Dil öğrenme yöntemlerinden biri de öğrenilecek dilde kelimeleri ve dil bilgisi yapılarını ezberlemektir. Geleneksel şerh yönteminde önce asıl metnin incelenen kısmı verilir. Ardından bu kısımda geçen anlaşılması zor olduğu düşünülen kelimelerin anlamları verilir. Ardından bu kelimeler dil bilgisi açısından incelenir. Abdülmecid Sivasî de Şerh-i Cezire-i Mesnevi adlı eserinde geleneksel şerh yöntemini kullanmıştır. Yusuf-ı Sineçak, Mevlana'nın ünlü eseri Mesnevi-i Manevi'den bazı beyitleri seçerek Cezire-i Mesnevi adlı eseri oluşturmuştur. Bu eseri açıklamak üzere Abdülmecid Sivasî Şerh-i Cezire-i Mesnevi'yi kaleme almıştır. Geleneksel yöntemle yapılan şerhte beyitlerde geçen bazı Farsça kelimelerin anlamları verilmiş ve dil bilgisi açısından incelenmiştir. Bu dil bilgisi incelemesi sırasında çok sayıda dil bilgisi terimi kullanılmıştır. Bu çalışmada Şerh-i Cezire-i Mesnevi’de kullanılan dil bilgisi terimlerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şerh; Şerh-i Cezire-i Mesnevi; Dil Bilgisi Terimleri, Abdülmecid Sivasî; Klasik Türk Edebiyatı.

Abstract

Commentaries are texts written to explain another text. Commentaries not only provide a better understanding of the text, but also contribute to learning the language in which the original text is written. One of the language learning methods is to memorize the words and grammatical structures in the language to be learned. In the traditional commentary method, the part of the original text to be analyzed is given first. Then, the meanings of the words that are thought to be difficult to understand in this section are given. Then these words are examined in terms of grammar. Abdülmecid Sivasî also used the traditional commentary method in his work called Şerh-i Cezire-i Mesnevi. Yusuf-ı Sineçak chose some couplets from Mevlana's famous work Mesnevi-i Manevi and created the work called Cezire-i Mesnevi. In order to explain this work, Abdülmecid Sivasî wrote the Şerh-i Cezire-i Mesnevi. In the commentary made with the traditional method, the meanings of some Persian words in the couplets are given and examined in terms of grammar. Numerous grammatical terms are used during this grammar review. In this study, it is aimed to determine the grammar terms used in Şerh-i Cezire-i Mesnevi.

Keywords: Commentary; Şerh-i Cezire-i Mesnevi; Grammar terms; Abdülmecid Sivasî; Classical Turkish Literature.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Tarih boyunca dil öğretimi konusunda çok sayıda metot denenmiştir. Birden fazla milletin bir arada yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu'nda, farklı dillerde yazılmış metinlerin anlaşılması için sözlükler, tercümelemler ve şerhler yazılmıştır. Şerh edilen bu eserlerin asıl amacı metnin daha iyi anlaşılması olsa da bir yandan da okura kaynak dili öğretme amacı bulunmaktadır. Şerh metinlerinde tercümenin yanı sıra, kelimelerin yapısı, kökeni, eş ve zıt anlamları ve dil bilgisi açıklamaları da bulunmaktadır.

Arapça bir kelime olan şerh, şaraha kökünden gelir. Sözlüklerde şerh kelimesi; “*bir şeyi kesmek, açığa çıkarmak*” (Saraç, 2006: 121), “*müşkil ve mübhem ve mahfi makulesini keşf ü izhar eylemek, kesmek, açmak, fehml eylemek, bıkır kızın bekâretini izâle eylemek yahut hatunu arkası üzre yatırıp cima eylemek, bir şeyi bolartmak*” (Asım, 2013: 484), “*açıklama, tanımlama, açma; edebî metinleri yorumlama, yorum, bir kelime ya da pasajın yorumunu yapma*” (Redhouse, 1996: 1121), “*genişletme, bast etme, yayma, kesme, açma, arz etme, îzâh, beyân, tevsi', tafsil, te'vil, tefsir*” (Bahaeddin, 1997: 412), “*açma, yarma, açıklama, yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap, açık ve ayrıntılı anlatma*” (TDK, 2003: 2087), “*keşf etmek ve beyân etmek*” (Karahisarî, 2009: 543) şeklinde tarif edilmiştir.

Şerh, cisimsel olmayan konularda kullanıldığında bu manevi anlamda genişletmek ve açmak anlamlarına da gelir. Bu açıdan kelime, gönlün ilahi nur ile genişletilmesi ve Allah tarafından verilen bir sükûnet ve rahatlık anlamlarına da gelmektedir (Taştan, 1999: 4).

Şerh kelimesi Kuran-ı Kerim'de de genişletmek anlamıyla İnşirah suresinde geçmektedir: ‘*E lemneşrah leke sadrek*’ (Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?), (Karaman, 1997: 596).

Şerh sözlük anlamı olarak bir bütünü açma, ayırma, yarma gibi kelime manalarının dışında bir edebiyat terimi olarak bir eserin metnini açıklamak üzere yazılmış bir başka eser demektir. A. Nihat Tarlan: “*Klâsik Türk şiirini anlama ve yorumlama çalışmalarından biri olan şerh, bir metni anlama çalışmasıdır*” der (Tarlan 1981: 192). Metin şerhi terimi, “*bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklamak ve yorumlamak*” (Kadri, 1943: 217-218), “*muhtelif ilim dallarında yazılan açıklayıcı eser*” (Vaux, 1979: 429), “*bir metin daha iyi anlaşılсын diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması*” (Kortantamer, 1994: 1), “*bir edebi eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek, ihtiva ettiği bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlama*” (Doğan, 1999: 422) anlamlarında kullanılır. Muallim Nâci, ünlü sözlüğünde edebî anlamda şerhi “*Açmak, açılmak; îzâh için söylenen sözler ve bu yolda yazılan kitap*” (Muallim Nâci, 1987: 497) olarak verir. Mahmud Salahi Efendi ise Kamus-i Osmanî'de şerh kelimesini şöyle açıklar: “*Açmak, açılmak, bir dekayık ve gavamizi izah ve tefsir için söylenen sözler ve bu yolla yazılan kitaplar*” (Salahi, 1985: 127). Şemsettin Sâmi, şerhi “*Açma, yarma; bir kitabın ibâresini yine o lisânda veyâ bir lisân-ı âhirde tafsil ve izâh*

iderek müşkilâtını açma; bir kitâbun 'ibâresini kelime-be-kelime açup îzâh iderek yazılan kitâb; îzâh, tafsîl, açık anlatma" (Sâmî, 1987: 773) olarak tanımlamıştır. Kaynak metin, farklı bir dilde yazılmış ise şerh, tercümeı de kapsar. Şerh kavramının aynı anlam dairesi içerisinde bulunduğu tefsir, tevil, tahlil, telhis, hâşiye gibi kavramlar da vardır. Bu kavramlar kimi zaman birbirlerinin yerine dahi kullanılmışlardır.

İncelemiş olduğumuz Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eseri Yusuf-ı Sineçak'ın Mevlana'nın ünlü eseri *Mesnevi-i Manevi*'den seçtiği beyitlerle oluşturduğu *Cezire-i Mesnevi* adlı eserine yazılmış bir şerhtir (Aydın, 2019).

Abdülmecid Sivasî, on yedinci yüzyılın önemli simalarından biridir. Abdülmecid Sivasî, 1563-1639 yılları arasında yani on altıncı yüzyılın ikinci ve on yedinci yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Onun yaşamı boyunca Osmanlı Devleti'nde sekiz padişah değışikliği olmuştur. Bunlar sırasıyla: Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (II. defa 1622-1623), IV. Murat'tır (1623-1640).

Yaşamı boyunca ilimle meşgul olan şarih, Halveti şeyhlerindedir. Padişahın davetiyle İstanbul'a gelen şeyh, Halvetiliğın Sivasîlik kolunu da İstanbul'a taşımış olur. On yedinci yüzyılın en önemli olaylarından biri olan Kadızadeler- Sivasîler çatışmasını ilmi boyutta tutarak şiddet olaylarını engellemiştir. Ne yazık ki onun vefatından sonra bu tartışmalar sözlü ve fiziksel şiddete dönüşmüştür. Abdülmecid Sivasî bir şeyh olarak döneminin önemli isimlerinden olmasından başka onu özel kılan en önemli durum padişahlarla olan ilişkileridir. Öncelikle bir padişah tarafından özel olarak İstanbul'a davet edilmiş ve görevlendirilmiştir. III. Mehmet vaaz vermekle görevlendirdiği Abdülmecid Sivasî'nin vaazlarına da katılmıştır. I. Ahmet döneminde yönetimle olan ilişkisini devam ettirmiş, hatta çıkan isyanların bastırılışı konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. IV. Murat döneminde padişahın onun verdiği sohbetlere katıldığı, ona hediyeler gönderdiği bilinmektedir. Fakat iktidar ile ne kadar sıcak ilişkileri olursa olsun o da yer yer cezaya uğramıştır. Biri Sivas'a diğeri Bursa'ya olmak üzere iki kez sürgün edilmiş fakat tekrar İstanbul'a çağırılmıştır.

On yedinci yüzyıl, Osmanlı'da tasavvuf düşüncesine karşı önemli bir hareketin oluştuğu bir dönemdir. Düşünce tarihine Kadızadeler hareketi olarak geçen bu hareket, yalnız Bâtını değil tüm tasavvufî düşüncelere karşı çıkmıştır. Abdülmecid Sivasî, hayatı boyunca Kadızadelerle mücadele etmiştir. Yazdığı eserlerle, verdiği vaazlarla ve hatta padişah huzurunda yapılan münazara ile tasavvufu savunmuştur. Tasavvuf, Osmanlı toplum hayatının yapı taşlarından. Tekkeler uzun yıllar toplumun tüm sınıflarının bir araya geldiği ilmî ve ruhani eğitim merkezleridir. Fakat aynı zamanda, özellikle Bâtını olarak değerlendirilen tasavvufî düşünce akımları, devlet otoritesinin sarsıldığı alanlardır. Kendi içinde sistemleşmiş olan bu kurumlar toplumu kaynaştırdığı gibi parçalara da bölebilir. Bu nedenle iktidar hem mutasavvıfları kendine yakın tutmuş hem de onları kontrol etme kaygısı taşımıştır.

Abdülmeccid Sivasî; tasavvuf, tefsir, hadis, kelâm, akaid, Arapça ve Farsça sarf, nahiv bilgisi konularında yirmiden fazla eser hazırlamış velut bir yazardır. Eserlerini Türkçe, Arapça ve Farsça olarak kaleme almıştır. Bu diller konusundaki bilgi birikimi ve dilleri kullanmadaki ustalığı eserlerinde görülmektedir. Muhammed Nazmî'ye göre onun Farsçada elde ettiği seviye lügatçileri bile ona hayran etmiştir (Türer, 2005: 128). Abdülmeccid Sivasî üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Cengiz Gündoğdu, Sivasî'nin eserlerini kütüphanelerde mevcut olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki temel başlık altında toplamıştır. Gündoğdu'nun çalışmasında 25 metin hakkında bilgi verilmiştir (Gündoğdu, 2000). Mehmet Çiçek ise yayınladığı makalesinde *Nisa suresi* üzerine Sivasî tarafından kaleme alınmış Arapça bir risalenin daha varlığından bahseder (Çiçek, 2011). *Tefsir-i Sûre-i Fâtihâ*, adlı eseri Fatıha suresi üzerine yazılmış tasavvufî bir tefsirdir. *Bida'at'ül-Vâizîn*, adlı eserinin ismi fiş kayıtlarında farklı farklı alınmıştır. Mu'cemü'l-Müellifin'de *Erba'üne Hadîsen*, Hediyyet'ül Ârifin'de ise *Erbeüne fi'l-Hadîs* şeklinde kayıtlıdır. Eser kırk hadise yirmi daha eklenerek oluşturulmuştur. Altmış hadisin tercümesidir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa 1032/2'de kayıtlıdır (Gündoğdu, age: 178-179). *Letâif'ül-Ezhar ve Lezâizü'l-Esmâr*, adlı eserin ismi çeşitli kaynaklarda farklı başlıklarla kaydedilmiştir. Fakat Nazmî Efendi *Hediyyet'ül İhvan*'da eserin ismini *Letâif'ül-Ezhar ve Lezâizü'l-Esmâr* olduğunu bildirmektedir (Gündoğdu, age: 180). *Miskat'ül-kulûb*, Tasavvufî içerikli bir metindir. İstanbul Üniversitesi Türkçe yazmalar bölümü 2311 numarada kayıtlı bir nüshası vardır (Gündoğdu, age: 184). *Mi'yâr-ı Tarîk*, Tasavvuf konulu bir eserdir. Şeyh ve müritlerin özellikleri hakkında bilgi vermektedir. *Dürer-i Akâid ve Gurer-i Külli Sâikin ve Kâid*, adlı eseri akaid, kelam, tasavvuf ve itikadi mezhepler hakkında yazılmıştır. *Kaza ve Kader Risalesi* ise kader konusunda yazılmış ilmî bir eserdir. Nesir şeklinde yazılan eserin içinde Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlere de yer verilmiştir. *Şerh-i Kaside-i Mîmiyye*, Mevlâna Celaleddin Rumi'nin on bir beyitlik kasidesine Abdülmeccid Sivasî tarafından yapılan şerhtir. *Divan*, Abdülmeccid Sivasî'nin Türkçe şiirlerini içeren eseridir. Şeyhî mahlasını kullanmıştır. Türkçe kaleme alınan eserde Arapça ve Farsça beyitler de bulunmaktadır. Eser üzerine Alper Ay, yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Ay, 2014). Recep Toparlı bu eseri 1984 yılında yayınlamıştır (Toparlı, 1984). *Kaside fi Medhi'n-Nebî Aleyhisselâm*, Hazreti Muhammed'i öven kasidesidir. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı 2755/4 numarada kayıtlı bir nüshası mevcuttur. *Nasihatnâme* adlı eseri İmam-ı âzam'ın nasihatlerini tercüme ettiği bir risaledir. Süleymaniye Kütüphanesi Murat Buharî kitaplığı 326/4 numarada kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır. *Kaside-i Abdülmeccid-i Sivasî*, Arapça olarak kaleme aldığı eser tasavvufî içeriklidir. Bilinen iki nüshasından biri Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı 2077/5'te diğeri ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi 1307 numarada kayıtlıdır. *Kaside-i Hamriyye* adlı İbn-i Farid'in şiirini manzum olarak tercüme etmiştir. Bu eser *Kaside-i Mîmiyye* adıyla da bilinir. İbnü'l Fârid'in bu şiiri adından da anlaşılacağı üzere şarabın methine dair bir kasidedir. Eser çok sevilmiş çeşitli dillere çevrilmiş ve şerh edilmiştir. Abdülmeccid Sivasî'nin bu eserinin tespit bilinen tek nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi H. Şemsi Güneren Koleksiyonu numara 32/1'de kayıtlı bir mecmuanın 77b-80b varakları arasındadır. Bu eser üzerine Yıldırım, ayrıntılı bir çalışma yayınlamıştır (Yıldırım, 2015: 151-175).

Abdülmeçid Sivasî, Mevlana'nın Mesnevi'si üzerine birden fazla çalışma yapmıştır. Bunların içinde ilk bahsedilmesi gereken Mesnevi Şerhi'dir. *Şerh-i Mesnevi*, Abdülmeçid Sivasî'nin en ünlü eserlerinden biridir. Şarih, Mesnevî'nin birinci cildini şerh etmiştir. *Lügat-i Mesnevi*, Farsça kelimeler ve Farsça dil bilgisi üzerine hazırlanmış bir eserdir. İncelediğimiz *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* kimi kütüphanelerde sehven *Şerh-i Mesnevi*, *Şerh-i Müşkilat-ı Mesnevi* gibi adlarla da kaydedilmiştir. Gündoğdu'nun verdiği bilgilere göre kütüphanelerde bulunmayan fakat Abdülmeçid Sivasî hakkında bilgi verilen eserlerde varlığından haberdar edildiğimiz on altı eseri daha vardır (Gündoğdu, age: 211-213.). Vehbi Cem Aşkun ise *Sivas Şairleri* adlı eserinde Abdülmeçid Sivasî'nin 20'den fazla eserinin bulunduğu bilgisini vermektedir (Aşkun, 1948: 37-38).

Dil öğretiminde kullanılan Klasik (Geleneksel) Yöntem, Doğu eğitim sisteminde çok eski dönemlerden beri kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, öğrenmek istenilen dilde yazılmış edebî metinlerin okunması ve anlaşılması üzerine kurulmuş, ezbere dayalı bir sistemdir (Brown 2001: 19). Bu durumda öğrenilecek dilin dil bilgisini bilmek sadece araç değil amaçtır. Şarih, şerh sırasın dört önemli konuda bilgi verir: a. Kelimeler (kökeni, anlamı, mecazları, türetilmişleri), b. Dil bilgisi, c. İmlâ, d. Metindeki yeri, bağlamı ve işlevi, e. Muhteva (Genç 2008: 99-118).

Geleneksel (klasik) şerhlerde önce şerh edilecek metin verilir. Ardından okurun anlayamayacağı düşünülen kelime ve ibarelerin anlamları ve gramer yapıları açıklanır. Dil bilgisel açıklamalar şerhten şerhe değişir. Bazı şarihler kelimelere tek bir anlam verirken bazıları birden fazla sözlük kullanarak karşılaştırmalı olarak anlamlar verir. Bilinen sözlükler, kaynak olarak gösterilir. Açıklamaların ardından metnin anlamı verilir. Bu açıklamalar sırasında şarihin kültürel altyapısı ve yorumları şerhin temelini oluşturur. Bu kısımda verilmek istenen mesaj aktarılır.

Sivasî'nin Farsça, Türkçe ve Arapça dilleri üzerine derin bilgisi, aldığı tasavvuf kültürü ve ilmî alt yapısı şerhin içeriğini belirlemiştir. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*'de Sivasî'nin klasik şerhlerde uygulanan metodu uyguladığına şahit oluruz. Sivasî'nin şerh metoduna baktığımızda ilk olarak *Mesnevi* beytinin aslını verdiğini görürüz. Bu beyitleri metnin genelinden ayırmak için beyitler mavi veya kırmızı renkte yazılmıştır. Farsça yazılmış olan *Mesnevî-i Manevî*'yi şerh ederken şarih, Farsça dil bilgisine ait birçok konuyu da kelimeleri incelerken aktarmıştır. *Mesnevî* beytinin hemen ardından muhatabın anlayamayacağı düşünülen kelimelerin gramer yapısı incelenmiştir. Bazı kelimeleri açıklarken aynı yapıda olan diğer kelimeleri '*kıyas, kıyasen*' gibi sözlerle örnek vermiştir.

Kelimelerin gramer yapısını inceledikten sonra anlaşılamayacağını düşündüğü kelimelerin anlamlarını vermiştir. Kelimelerin anlamları verirken Sivasî, Kara Hisarî, Ahterî ve

Nımetullah'ın sözlüklerini kaynak olarak belirtir. Hatta incelediği bu kelimelerin Farsça ve Arapça sözlüklerde farklı anlamları varsa onlar da okurla paylaşmıştır. Sözlükte birden fazla anlama gelen kelimelerin her biri verildikten sonra mana karmaşasının yaşanmaması için beyitte kastedileni yani bağlamsal anlamını 'murad, burada murad, ...den murad' gibi ibarelerle açıklamaktadır.

ABDÜLMECİD SİVASÎ'NİN ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVİ ADLI ESERİNDE DİL BİLGİSİ TERİMLERİ

Abdülmeçid Sivasî, *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eserinde kelime ve ibareleri açıklarken sık sık dil bilgisi terimlerine başvurmuştur. Bu bölümde eserde tespit edilen dil bilgisi terimleri ve anlamları alfabetik sıra ile okurla paylaşılacaktır. Çok sayıda örnek olduğundan tekrara düşmemek adına terimin eserde kaç kez geçtiği belirtilerek bir örnek vermekle yetinilmiştir.

BÀ-i èAcemî: /P/ harfini tanımlamak için kullanılmıştır. Şerhte on bir kelimenin açıklaması sırasında bu açıklama yapılmıştır.

S1-35b.. bÀ-i èAcemiyledür...

BÀ-i èArabî: /B/ harfinin tanımını yapmak için kullanılmıştır. Yedi kelimenin tanımlanması sırasında bu açıklama yapılmıştır.

S1-88b... biş kesr-i bÀ-i (16) èArabîle ziyÀde maènÀsına gelür.

Cemè: Çokluk hali. Eserde üç kelimenin çokluk hali okura sunulmuştur.

S1-71a... DÀred muzÀriè emri (8) dÀr cemèi dÀrid gelür

Cemè-i mÀøi: Geçmiş zamanın çokluk halidir. Eserde iki kez karşımıza çıkar.

S1-24b... (16) Dÿòtend cemè-i mÀzidür müteèaddidür...

EdÀt-ı cemè: Çokluk edatı. Şerhte dört kez bu açıklama görülmüştür:

S1-58a... HÀ edÀt-ı cemèdür.

EdÀt-ı òaber: Bildirme ekidir (Korkmaz, 2019:57). Eserde dört kez *est* ekini açıklamak için kullanılmıştır.

S1-71b... Est edÀt-ı òaberdür.

EdÀt-ı óÀl: Hal ekidir. Şerhte iki kez kullanılmıştır:

S1-29b... Mi edÀt-ı óÀldür.

EdÀt-ı öitÀb: Seslenme edatıdır. Şerhte bir yerde görülmüştür.

S2-33b-34a, S3-35a-35b : + Ger eger maènÀsına edÀt-ı şarùdur tÿ edÀt-ı öiüÀbdur.

EdÀt-ı mekÀn: Yer, mekân bildiren edattır. Farsçadaki '-geh, - gâh' ekini açıklamak üzere bir kez geçer:

S1-120a... Geh gÀh edÀt-ı zamÀn da olur (14) gÀh edÀt-ı mekÀn da olur ò`Àbgeh gibi. AmmÀ zamÀniliği meşhÿrdur.

EdÀt-ı mefèyl: Meful edatı. Farsçadaki 'ra' ekini açıklamak üzere şerhte üç yerde geçmektedir.

S1-63a... MerdÀnet aâlı merdÀn tÿ-rÀ (5) idi. RÀ ki edÀt-ı mefèyl idi òaõf olundu

EdÀt-ı nefy: Olumsuzluk edatıdır. Farsçada bulunan 'ne' ön ekini açıklamak üzere şerhte bir kez geçer.

S2-18b, S3-15b Nist aâlı ne estdür. Ne edÀt-ı nefèidür

EdÀt-ı şarù: Şart edatıdır. Farsçadaki 'ger, eger' kelimelerini açıklamak üzere şerhte iki yerde geçmektedir.

S1-44b... (7) zirÀ ger edÀt-ı şarùdur.

EdÀt-ı tafèil: Türkçede 'daha' ve 'en' şeklinde kullanılan karşılaştırma edatlarıdır. Farsçada ise; kelimenin sonuna 'ter' ve 'terîn' ekleri getirilir. Eserde 'ter' ekini açıklamak için iki yerde kullanılmıştır.

S1-35a... Ter lafõi edÀt-ı tafèildür.

EdÀt-ı teşbih: Benzetme edatıdır. İki kez çü ve çün kelimelerini açıklamak için kullanılmıştır:

S1-27a...(11) Çü ve çün edÀt-ı teşbihdür.

EdÀt-ı zamÀn: Zaman bildiren edattır. Şerhte '-gâh, -geh' ekini açıklamak üzere bir kez bahsedilmiştir:

S1-120a... Geh gÂh edÀt-ı zamÀn da olur (14) gÂh edÀt-ı mekÀn da olur ò`Âbgeh gibi. AmmÀ zamÀniligi meşhÿrdur.

EdÀt-ı ôarf: Eklendiği kelimeye zarf görevini yükleyen edattır. Şerhte 'der' ekini açıklamak üzere üç yerde geçmektedir.

S1-37b... Der lafôı (11) edÀt-ı ôarf olup fazla olduâiçün ve naôm için düşdi.

Emr: Bünyesinde hitap barındıran ve bir eylemin yapılmasını buyuran fiil kipleridir. Eserde fiil çekimleri verilirken 25 fiilin emir çekimi de paylaşılmıştır:

S1-81a... (19) Giriften ùutmaú gired muzÂriè şÂôdur kemÀ-merre begir emr...

Fièl: Eylem. İş, oluş ve hareket bildiren kelimelerdir.

S1-98a... Her ki yÀòyd eger yÀ ger yÀ er lafiôlarından ãõñra (19) fièl gelse istimrÀr murÀd olur dediler.

Ôarf-i nidÀ: Ya, ey, ya gibi harflerle isme eklenen harf, ünlem. Şerhte bu terim iki kez kullanılmıştır:

S1-58b... Gÿl kaf-ı èAcemile nÀdÀn (5) ve yoàun ve tÀ ãalaú ve úaba Àdemdür. Ôarf-i nidÀ maóôÿfdur.

İsm-i èaded: Sayı adları. Şerhte bir kez geçmektedir.

S1-48b... (10) dih kesr-i dÀlile daden lafôından emrdür. MÀzi dÀd muzÂriè dehed gelür èinde'-l-baèz şÂôdur (11) dehedüñ dÀl-ı âÀniyesi gidince fetó-i dÀlla dih úalur èiş maènÀsına olan ism-i èadede (12) mülebbes olmasun için kesr-i dÀlle dih bedeh

İ-37a dinildi

İsm-i èÀmm: Cins isim. Şerhte bir kez geçmektedir:

S1-33b... (5) Zenbyr fetó-i zÀyla ism-i èÀmmdur.

İsm-i cins: Cins isim. Eserde bir kez geçmektedir.

S2-73b, S3-96a: + Merkeb ism-i cins mÀyerkebdür

İsm-i fÀeil: Türemiş sıfat durumunda olup Türkçedeki +an ekiyle yapılan sıfat-fiiline karşılık gelerek anlamlı kelimeler türetir. Ayrıca geçici nitelikleri anlatan sıfatları karşılarlar ve sadece etken çatılı fiillerden yapılabilirler (Yüceol Özezen, 2015: 105). Şerhte dokuz kez kullanılmıştır:

S1-57a... ÒÀften uyumaú òafte ism-i mefèyldür. İsm-i fÀeil ò`Àbende gelür.

İsm-i işÀret: Kendisiyle muayyen bir şeye işaret olunan kelime. Bu, şu, o gibi. İncelemiş olduğumuz şerhte Farsça 'în' kelimesini açıklamak üzere bir kez geçmektedir.

S1-32a... İn ism-i işÀretdür.

İsm-i mastar: Mastarın anlamını ifade eden isim, mastar ismidir. Bu ifade şerhte üç kez geçmektedir.

S1-51a....(4) Òande òandiden lafôından ism-i maâdardur. Yaèni gülüş.

İsm-i mekÂn: Yer, mekân ismi yapan ek. Şerhte 'gâh' eki açıklanırken bir kez kullanılmıştır:

S1-37a... GÀh lafôı

S2-58b kÀf-ı èAcemî ile vaút ü zamÀn (9) ve taòt u sened ve ism-i mekÂn olur. Burada murÀd ism-i mekÀndur seyrÀngÀh gibi naôar maóallindedür (10) dimekdür.

İsm-i mefèyl: Türkçedeki geçmiş zaman sıfat-fiiline ya da edilgen çatıdaki geniş zaman sıfat-fiiline karşılık gelmektedir (Yüceol Özezen, age: 111). Şerhte bu terim 28 kez kullanılmıştır.

S1-23a ... Keşende ism-i fÀèildür ism-i mefèyli keşide (3) gelür.

İsm-i mefèyl-i menfi: İsm-i mef'ulün olumsuzu olarak tanımlayabileceğimiz bu terim şerhte bir kez geçmektedir:

S1-68a... Keşte ism-i mefèyl-i menfidür yigit olmuş olmadın dimekdür.

İsm-i taâgir: Küçültme adları. Şerhte bir kez bahsedilmiştir:

S1-98a... Eger Murà òonce bÀşî keved kÀn terÀ ber konend'de kÀf taâàir çündürür. (11) Murà-kÀn ism-i taâàirüñ cemèidür.

İsm-i zaman: Zaman adları. Şerhte bir kez geçmiştir.

S1-101b... *GÂh lafôî burada ism-i mekÂndur taht-gÂh gibi. GÂh ism-i zamÂn daði (5) olur. Bu da úÂbildür.*

İstmrÂr: Süreklilik. Fiil-i istmrârî, süreklilik fiili. Şerhte bu terim bir kez geçmektedir:

S1-98a... *Her ki yÂðöyd eger yÂ ger yÂ er lafiôlarından ãõñra (19) fièl gelse istmrÂr murÂd olur dediler.*

İşbÂè: Arap nazmında, kafiye veya vezin zaruretinden dolayı kelimeye bir harf ilâve etme anlamına gelen işbâ' terimi de şerhte altı kez karşımıza çıkmaktadır:

S1-6a... *Ve emr bişi gerekdi küned lafôından (10) kün gibi. Anuñçün şinev ve şenyd şÂðdur didiler. AmmÂ kütüb-i lüâatde şenividen (11) şeniden de lüâatdür didiler. Pes ikisi de bu taúdirce úyÛsîdür. Çün işbÂèla nice ve nite (12) maènÂsınadur keyf dimekdür...*

KÂf-ı èAcemî: /G/ sesi için kullanılmıştır. Kelimelerde okuma yanlışlarını önlemek için 28 kez belirtilmiştir.

S1-54b (1) *GirÂn kesr-i kÂf-ı èAcemile aâr dimekdür.*

KÂf-ı èArabî: /K/ sesi için kullanılmıştır. Metinde 34 kez belirtilmiştir.

S1-22a... *KüncÂ ãûirmaú ve segirmek (4) ve hazm maènÂsına ki bucaú maènÂsına olan kÂf-ı èArabî ile küncendür.*

ÚyÛsî: Genel kurala uygun olan, tatbik veya benzetme ile olanlardır. Eserde genel kurala uygun anlamında 17 kez kullanılmıştır.

S1-19a (1) *DÂşten úutmaú dÂşed úutdı muzÂrièi dÂred úyÛsîdür*

Maâdar: Bir dil bilgisi terimi olarak mastar, kişi ve zaman çekimi olamadan bir işe veya duruma işaret eden kelime demektir (Tamkoç, 2013: 37). Şerhte incelenen 69 kelimenin mastar halleri de okurla paylaşarak çekimler sırasında oluşan değişimleri açıklanmıştır.

S1-49b... (3) *Áverden maâdar Áverd ve Áred muzÂrièeleridür vÂvuñ óaõfi ve iâbÂtıyla Árend cemè (4) Áred.*

Maâdariyye: Mastara aitlik, mastara ait , mastarla ilgili demek olan mastariyye fiilin isimleştirilmesi anlamında dil bilgisi terimi olarak şerhte yâ kullanımını açıklamak için 17 kez kullanılmıştır.

S1-51a ... (13) *äayúalide yÁ maãdariyyedür. Yaèni äayúÁlcılıú dimekdür.*

MÀøi: Bir işin geçmiş zamanda yapıldığını belirten fiil, geçmiş zaman. Eserde incelenen 32 fiillin mazileri de okurla paylaşılmıştır:

S1-35b... *Dyòten (5) dikmek ve dyòt mÁzi..*

Mechÿl: Edilgen. Metinde bu terim 12 kez verilmiştir.

S1-40b... *Kereded èArabì kÁfla ider dimekdür ammÁ kÁf-ı èAcemile burada (18) kÁf-ı èArabile olanuñ mechÿlidür .*

Meftÿó: Fethalı (üstünlü) okunan harf anlamına gelir. Metinde bu terim beş kez geçmektedir.

S1-70b... *Peyàamber berden-i peyàam'dan (11) terkibdür. Òaber iletici ve risÀlet äaóibi dimekdür. Ber lafòt meftÿó oldı.*

Meksÿr: Kesre ile, yani i sesi ile okunacak harf anlamına gelir. Şerhte iki yerde geçmektedir.

S1-44b... *Be-cüst mÁzìdür maúÁm-ı muzÁriède (7) zirÁ ger edÁt-ı şarùdur. Ve kelimeye bÁ dÀòil olsa kelimenüñ evveli mazmÿm ise yÁ (8) óÁrf-i şefe ise bÁ mazmÿm olur ve illÁ meksÿr olur.*

Muòaffef: Kolay telaffuz edilebilmesi için bir hecesi veya harfi kısaltılmış ya da uzun ünlüsü kısaltılmış sözcük için kullanılır. Eserde bu terim altı yerde geçmektedir.

S1-23a... *er eger lafòndan muòaffefdür.*

MuòÀf: İsim tamlamasında asıl unsur olan 'tamlanan' ögesidir. Ana nüsha olarak belirlediğimiz S1 nüshasında bu terime rastlanmazken diğer nüshalarda 11 kez geçmektedir.

S2-75a, S3-98a: + *Nemì dÀni nefi muòÁrièdür. YÁ òiüÁbdur kem fetó-i kÁfla az dimekdür şir kem dehedüñ mefèÿlidür. FÁèili dÁyedür ki dÁyegÁne muòÁfdur.*

MuòÁri: Arapçada geniş zaman ve şimdiki zamanı karşılayan fiil kipidir. Şerh sırasında fiillerin mastar ve mazilerinin paylaşılmasından sonra bu çekimi de okurla paylaşılmıştır, çekim sırasında meydana gelen değişimler de açıklanmıştır. Eserde 40 kez geçmektedir.

S1-6a... (14) *Küned kerd kelimesiniñ muòÁrièdür rÁ nuna mübeddeldür...*

Müfred: Teklik. Bu terim şerhte iki kez kullanılmıştır.

S1-38b... äióÁó'da eydür iúlim eúÁlim-i sebèÁnuñ müfredidür.

MünÁdÁ: Nida harfinden sonra bir kişiye seslenme ve çağırmaı ifade eder (Özdoğan, 2015: 33). Şerhte bu terime bir kez yer verilmiştir.

S1-21b... (18) Ey óarf-ı nidÁ münÁdÁ muòÁùab-ı èÁm maóöýf, dirìàÁ aòirindeki elif elif-i nüdbedür. Taóassür (19) ü taóazzün maóalinde istièmÁl olunur.

Müştaú: Türeme, türeyiş, türev. Bu terim metinde kelime kökleri hakkında bilgi verilirken beş kez geçmektedir.

S1-9a ... Pes büride nÁlide ism-i mefèýllerdür ve Farsuñ ism-i (4) mefèýli èammeten mÁøiden müştaúdur.

Nefs-i mütekellim-i vahde: Birinci tekil şahıs, ben. Bu terim şerhte beş kez geçmektedir.

S1-10a... Ó`Áhem nefş-i mütekellim-i vaódesidür.

Nefy-i istiúbÁl: Gelecek zamanın olumsuzu. Eserde bu terime bir kez yer verilmiştir.

S1-21b... der neyÁbed (10) nefy-i istiúbÁldür.

Nefy-i mÁøi: Geçmiş zamanın olumsuz halidir. Şerhte üç kez bu terime yer verilmiştir.

S1-57a... Me-dÁn nefy-i mÁzidür

Nefy-i muşÁriè: Geniş zamanın olumsuz halidir.

S1-25b... (14) Negýyed, güftenden nefy-i muşÁrièdür. Nerized

S2-41a raòtìn'den nefy-i muşÁrièdür.

RÁbiúa: Bağlaç. Şerhte 'ki' bağlacını açıklamak için üç kez kullanılmıştır.

S1-24b... (4) Kez aalı ki ezdür. Ki rÁbiúadur.

Vaáf-ı terkibi: Sıfat tamlaması. Şerhte bu terim 17 yerde kullanılmıştır.

S1-20a... DemsÁz(9) sÁzende-i demden vaáf-ı terkidür.

VÀv-ı resmî: U, ü veya o sesini karşılayan vav harfi. Şerhte bu terime on kez yer verilmiştir.

S1-6a... Çün işbÀèla nice ve nite (12) maènÀsınadur keyf dimekdür meâel maènÀsına daòı bundandur. Yaèni ne miâÀl ve ne gÿne (13) óikÀyet ammÀ işbÀèsız vÀv-ı resmî ile taèilçündür çünki maènasına.

VÀv-ı resmî àayr-i melfÿz: Okunmayan vav harfi. Şerhte iki kez bu terim kullanılmıştır.
S1-38b...(19) Óîşten vÀv-ı resmî-i àayr-i melfÿò ile kendü dimekdür.

YÀ-i nisbî (yÀ-i nisbet): Bir yer, bir varlık veya bir işle ilgiyi ona aidiyeti bildiren nispet 'i'sidir. Bu terim şerhte iki kez kullanılmıştır.

S2-68a, S3-87a: + Àdemî de yÀ vaódet yÀ-i nisbetçündür.

YÀ-i vaódet: İsmın sonuna gelen 'y' harfi 'bir' sayı sıfatı anlamına da gelmektedir.

S2-60b, S3-48b-49a: + Evvelki şın óamir mÀye-i óuhÿr-ı vücÿd olan (S3-49a) rÿó-ı Muóammediye rÀcièdür. İkinci óÀluú gider óÀluú de yÀ-i vaódetdür ve insÀnide yÀ maâdariyyedür dÀnide óiüÀbdur.

Žamir: İsmın yerini tutan isim soylu kelimelerdir, adil. Şerhte bu terim sekiz kez kullanılmıştır.

S2-27b, S3- 26b-27a: + Cÿşşş únayış dimekdür. Bilgil maènÀ-yı maâdar gÀh şeniden aóez olur. Sanièen emr ol sebeble ism-i maâdar olur. RÀneş pÿrÿreş rÿş gibi. Biliş besleyiş gidiş dimekdür. AmmÀ bu şınuñ mÀúabli müdÀm-ı meksÿr olur. Bu şınla farú için isim fièle üleşen şın óamirüñ mÀúabli meftÿó olur.

Žamir-i mütekellim: Konuşanın yerini tutan zamir, birinci tekil şahıs, ben. Şerhte bu terim bir kez geçmektedir.

S2-30b-31a, S3- 31a-31b: ... MÀ biz dimekdür. Naóf maènÀsına óamir-i mütekellim menèü'l- àÀyrdür. Rÿz gündüz hÀ edÀt-ı cemèdür. Bì-óarf-i nefèidür. (S2-31a) Bì-cÀn cÀnsuz dimekdür. GÀh vaúitdür. Bì-gÀh vaúitsüz dimekdür. BÀ mÀè maènÀsınadur. Bile dimekdür. Sÿò suóten lafòımdan ism-i maâdar burada ve siàÀ-i emrde olur. Yan ve göÿün dimekdür. (S3-31b) ve vaâf-ı terkibi de olur.

Žamir-i àÀ'ib: Üçüncü tekil şahıs, o zamiri. Şerhte bu terim bir kez kullanılmıştır.

S2-32a, S3- 32b-33a: + Küll-i men maènÂsına cüz-i àayr maènÂsına. MÂhî balıúdur. İşde şîn øamîr-i àÁyibdür. Cüz'e èÀ'iddür. (S3-33a) zÂb u seyr şod dimekdür. AmmÀ balıàa èÀ'id olmaúda muótemeldür. Yaèni balıúuñ àayri olanlar balıkuñ muóÁc ileyhisi olan áudan ve şîn ism-i maãdar èalÀ mÂtÀ olup bÂnuñ kesri muótemeldür. Yaèni ki balıúdan àayridür. Açlıúdan úoúdur.

Sonuç

On yedinci yüzyılın önde gelen isimlerinden biri olan Abdülmecid Sivasî, hayatı boyunca ilimle uğraşarak çok sayıda eser kaleme almıştır. Şarih, şair ve Halvetî şeyhi olan Abdülmecid Sivasî Arapça ve Farsçayı hem eser verecek hem de bu dillerde yazılmış eserleri Türkçe şerh edecek kadar iyi bilmektedir. Özellikle tüm eserlerini Farsça kaleme alan Mevlana Celaleddin Rumi'nin *Mesnevi-i Manevi* adlı eseri üzerine çok sayıda şerh yazmıştır. İncelemiş olduğumuz *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eseri, Yusuf-ı Sineçak'ın Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden seçme beyitlerle oluşturduğu *Cezire-i Mesnevi* adlı esere yapılmış bir şerhtir.

Klasik şerh yönteminde önce kaynak metin verilir. Daha sonra anlaşılmayacağı düşünülen kelime ve ibarelerin Türkçe karşılıkları ve gramer yapıları açıklanır. Abdülmecid Sivasî, bu şerhinde klasik şerh yöntemine uygun olarak kelimelerin dil bilgisel yapılarını da açıklamıştır. Bir dili öğrenmenin geleneksel yöntemlerinden biri, öğrenilecek dilde metinler okumak ve anlamaya çalışmaktır. Bu yöntemde dil bilgisi yapısını anlamak sadece öğrenmenin aracı değil aynı zamanda da amacıdır. Bu yönüyle şerh metinleri hem kaynak metnin anlaşılmasına hem de dilin öğrenilmesine yardımcı olan önemli eserlerdir. Şerh metinlerinin incelenmesiyle dönemin dil bilgisi terimlerinin tespit edilmesine katkı sağlanır. Bu terimler hakkında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar ile edebiyatımızda dil bilgisi terimlerinin tarihsel serüveni ortaya çıkarılabilir.

Sonuç olarak, şerh metinlerinde geçen dil bilgisi terimlerinin tespiti, dönemin dil öğretim metotlarını anlamak için gerekli olduğu gibi dilimizin terimsel gelişim sürecini görebilmek için de elzemdir. Bu nedenle çalışmamızda, Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezire-i Mesnevi* adlı eseri incelenmiştir. İncelenen bu şerhte 60 adet dil bilgisi terimi tespit edilmiştir. Bu terimler alfabetik sıra ile düzenlenip metin içinde kullanımları birer örnek ile sınırlandırılmıştır.

Kaynakça

ASIM, M. (2013). *E'ş-Şerh*, El-Okyanusu'l-Basît Fî-Tercemet-İ Kamûsi'l-Muhît. (E. Tanrıverdi, Mustafa Koç, Derleyenler) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Yayınevi.

AŞKUN, V. C. (1948). *Sivas şairleri*. Sivas: Kamil Matbaası.

AY, A. (2014). *Abdülmecid Sivâsî divanı (İnceleme-Metin)*. Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi.

- AYDIN, F. (2019). *Abdülmeçid Sivasî Şerh-i Cezire-i Mesnevi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Çukurova Üniversitesi SBE, Doktora Tezi.
- BAHAEDDİN, M. (1997). *Yeni Türkçe lügat*. Ankara: Akçağ.
- BROWN, H. D. (2001). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. London: Longman.
- ÇİÇEK, M. (2011). Nisâ sûresi 65. âyete dair Abdülmeçîd Sîvâsî'nin bilinmeyen bir risalesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV: 1: 293-317.
- DOĞAN, M. N. (1999). Metin şerhi üzerine, *Osmanlı divan şiiri üzerine metinler*. (Haz. M. Kalpaklı) İstanbul: YKY.
- GENÇ, İ. (2008). Metin şerhinde bilimsellik ve yorumsallık boyutu, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu*, 27- 28 Mayıs, Beykoz Belediyesi, İstanbul: 99-118.
- GÜNDOĞDU, C. (2000). *Bir Türk mutasavvıfı Abdülmeçid Sivasî hayatı ve eserleri ve tasavvufî görüşleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- KADRİ, H. K. (1943). *Büyük Türk lügati*. İstanbul.
- KARAHİSARÎ, A. (2009). *Ahterî-yi Kebir*. (Hazırlayanlar: Yusuf Sancak, Ahmet Kırkkılınç) Ankara: TDK.
- KARAMAN, H. vd. (1997), *Kuran-ı Kerim ve açıklamalı meali*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay.
- KORKMAZ, Z. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- KORTANTAMER, T. (1994). Teori zemininde metin şerhi meselesi. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*: 8.
- MUALLİM NÂCÎ (1987). *Lûgat-ı Nâci*. İstanbul: Çağrı.
- REDHOUSE: J. W. (1996). *Şerh. A Turkish and Lexicon, Türkçe- İngilizce Sözlük*, Beyrut: 1121.
- SALÂHÎ, M. (1895). *Kamus-i Osmanî*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- SÂMÎ, Ş. (1987). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- SARAÇ, M. A. Y. (2006). Şerhler. *Türk edebiyatı tarihi* (Editörler: Talat Sait Halman ve diğerleri). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- TARLAN, A. N. (1981). *Edebiyat meseleleri*, İstanbul: Ötüken Yay.
- TAŞTAN, A. (1999). *Bir şârih olarak İsmail Hakkı Bursevî ve edebî şerhleri*. Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- TDK (2003). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yay.
- TOPARLI, R. (1984) *Abdülmeçid Sivasî divanı*. Sivas.

TÜRER, O. (2005). Osmanlılarda tasavvufi hayat, halvetîlik örneği. *Mehmet Nazmî Efendi, Hediyetü'l-İhvan*, İstanbul: İnsan Yay.

VAUX, C. D. (1979). Şerh. *İslam ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: MEB Yay.

YILDIRIM, Y. (2015). Abdülmecîd-i Sivasî'nin manzum Kasîde-i Hamriyye tercümesi, *İSTEM*, S.:25: 151 – 175.

YÜCEOL ÖZEZEN, M. (2015). *Ana çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça etkilerin grameri*. Adana: Karahan Kitabevi.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 24.11.2021
Kabul Tarihi: 11.05.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 24.11.2021
Accepted date: 11.05.2022
Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

A Descriptive study on A Farewell to Arms Within the Framework of Toury

Silahlara Veda Üzerine Toury'nin Yaklaşımı Çerçevesinde Betimleyici Bir Çalışma

Arş. Gör. Güneş Yamaoğlu
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Yabancı Diller Yüksekokulu,
İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
gunes.yamanoglu@erzincan.edu.tr,
0000-0002-8304-5356

Abstract

In this paper, the Turkish translation of A Farewell to Arms made by Ülkü Tamer and Özay Süsoy has been studied in the light of the norms described with the target-oriented approach in Translation Studies proposed by Gideon Toury. This perspective, which focuses especially on the role of translation in cultural history was first developed in the early 1970s, gained momentum in the 1980s, and still inspires several researchers to analyze translation as a cultural and historical phenomenon. Farewell to Arms is regarded as one of the most prominent works of Ernest Hemingway, a 20th-century world literature author. His unique literary style and identity shaping the way he writes make him incomparable among others. Moreover, Hemingway is also a celebrated representative of American modernist literature. Therefore, it becomes essential to analyze the Turkish translation of Hemingway's A Farewell to Arms under a specific theory. Ülkü Tamer, one of the translators, is not only a pioneer poet of the literary movement in Turkish literature called İkinci Yeni; but also, an important translator and author whose plain language and simple writing style make his works distinct. This study also tries to explain and investigate the translation norms that have been introduced first into the field of translation by Gideon Toury. It is intended to decide in the paper whether the translation is "adequate" or "acceptable" according to this approach by giving samples based on "operational norms". It can be concluded that the translators achieved to create a balance between the source text and the target text in some ways. Accordingly, the mentioned translation can be evaluated as "adequate" in terms of style and "acceptable" in terms of language usage and discourse.

Keywords: Toury; translation norms; A Farewell to Arms; Hemingway.

Öz

Bu makalede, Ülkü Tamer ve Özay Süsoy tarafından yapılan Silahlara Veda'nın Türkçe çevirisi Gideon Toury'nin çeviribilimde hedef odaklı yaklaşımla betimlenen normları ışığında incelenmiştir. Özellikle çevirinin kültür tarihindeki rolüne odaklanan bu bakış açısı ilk olarak 1970'lerin başında geliştirilmiş, 1980'lerde ivme kazanmıştır ve halen birçok araştırmacıya çeviriyi kültürel ve tarihsel bir olgu olarak inceleme konusunda ilham vermektedir. Silahlara Veda, 20. yüzyıl dünya edebiyatı yazarlarından Ernest Hemingway'in en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hemingway'in yazma biçimini şekillendiren edebi üslubu ve kişiliği, onu diğerleri arasında eşsiz yapmaktadır. Dahası, Hemingway aynı zamanda Amerikan modernist edebiyatın da hatırı sayılan bir temsilcisidir. Bu yüzden ki, Hemingway'in Silahlara Veda adlı romanının Ülkü Tamer ve Özay Süsoy tarafından yapılmış Türkçe çevirisinin belli bir teori çerçevesinde incelenmesi son derece önemlidir. Çevirmenlerden biri olan Ülkü Tamer; sadece Türk edebiyatında İkinci Yeni olarak adlandırılan edebi akımın öncülerinden biri değil, aynı zamanda da kullandığı sade dil ve anlatım ile eserleri ayrıcalık kazanmış olan önemli bir çevirmen ve yazardır. Bu çalışma, ayrıca çeviri alanına ilk kez Gideon Toury tarafından getirilen çeviri normlarını açıklamaya ve incelemeye çalışmaktadır. Çalışmada, çevirinin bu yaklaşıma göre "yeterli" veya "kabul edilebilir" olup olmadığına "işlemsel normlar" üzerinden örnekler verilerek karar verilmesi amaçlanmıştır. Çevirmenlerin bazı yönlerden kaynak metin ile hedef metin arasında bir denge kurmayı başardıkları sonucuna varılabilir. Buna göre söz konusu çeviri üslup açısından "yeterli", dil kullanımı ve söylem açısından "kabul edilebilir" olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Toury; çeviri normları; Silahlara Veda; Hemingway.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

INTRODUCTION

Norms have an important place in the domain of Translation Studies since the act of translation can be described as a socio-cultural and norm-based activity. From the social point of view, it can be highlighted that the translation process has to deal with these social norms that should be born in mind. Gideon Toury, an Israeli theoretician, is best known to have presented “the concept of the norm” in the field. The idea of translation being a norm-governed act was first explored at length by Toury in his innovative book *In Search of a Theory of Translation* in 1980. He claimed that the main function of a translation in a given culture is determined by the target culture (Toury, 1995: 26). Therefore, it is concise that he proposes a target-oriented approach, in which the translator makes his translation in terms of the needs of the target language and culture. By doing this, the translator will not break the norms of that society and will serve the main goal of translation. Toury (ibid.: 56-61) makes a list of three major groups of norms that shall be considered in descriptive translation studies: *initial*, *preliminary*, and *operational norms*. According to him, *initial norms* refer to the decisions taken by the translator before starting the translation process. *Initial norms* determine the main approach of the translator with respect to the following two poles: either the translator is close to the norms in the source text (*adequacy*), or the translator follows the linguistic norms of the target language and culture (*acceptability*). Since these norms find out the approach of the translator in the translation process, they are highly influential in translation. *Preliminary norms* involve *translation policy*, the translators’ decisions in terms of the text which will be translated and text types; and *directness of translation*, which shows whether the translation is made directly or from any other translations. The last one, *operational norms*, includes the total decisions taken during the translation process and deals with omissions, additions, and textual segmentation. *Operational norms* also involve *matricial norms* that include *text-linguistic norms*.

Hemingway is a strong representative of the American modernist movement in literature and one of the highly influential figures of 20th-century world literature. As a novelist, Hemingway is a member of The Lost Generation, a term that is used for the writers who came to Europe to escape from the chaos after the Great War. His style has become one of the main features of his prose and enabled him to be unique among other authors who have a more complex writing system. Ülkü Tamer and Özay Süsoy, both famous for their literary translations, translated this work of Hemingway into Turkish precisely.

In this study, the main purpose is to investigate the operational norms proposed by Toury in the Turkish translation of *A Farewell to Arms* made by Ülkü Tamer and Özay Süsoy, published by Altın Kitaplar in 1969. Accordingly, it will become more obvious to see whether the translation can be evaluated as *adequate* or *acceptable* according to Toury’s point of view.

LITERATURE REVIEW

The concept of norms has been presented in the domain of translation studies to make the communicative role of translators explicit in the translation process. Many scholars in translation have discussed this notion in their theories (Toury, 1980, 1995; Hermans, 1999; Chesterman, 1997). Gideon Toury, an Israeli theoretician, is known to have presented the notion of the “norm” in Translation Studies. He provides a definition of “norm” that gives insights into its source, content, subjects, and function as follows:

[...] the translation of general values or ideas shared by a community – as to what is right and wrong, adequate and inadequate – into performance instructions appropriate for and applicable to particular situations, specifying what is prescribed and forbidden as well as what is tolerated and permitted in a certain behavioral dimension [...] (Toury, 1995: 55)

Common sense which concerns the appropriate behavior in a given specific culture is what makes norms characteristics of members in society to examine the acceptability of their socio-cultural practices. It is also through this sense that individuals evaluate the possible reactions to and results of these socio-cultural practices. From this dimension, norms can be said to make social intercommunication easy. Translation cannot be thought of separately from society as Lefevere (1992: 14) indicates the relationship between society and translator as follows “Translations are not made in a vacuum. Translators function in a given culture at a given time. The way they understand themselves and their culture is one of the factors that may influence how they translate”.

Toury’s Translation Norms

In the late seventies, Toury introduced the concept of the norm when referring to the regularities observed in translator behavior within a specific socio-cultural atmosphere. His work (written under the title *Descriptive Translation Studies*) is principally derived from the Manipulation School paradigm. As Baker (1998: 163) shows, Toury’s interest (inspired by Even-Zohar’s work) lies basically in making statements about that which is made up of the translator’s behavior, and not about that of which it should be formed; in other words, describing, not prescribing.

Norms are presented by Toury as the third member of his tripartite model - system-norm-performance - claimed by him as irreplaceable for setting up a TT’s position in the pertinent target literary and linguistic systems with regard to its acceptability in them (Toury, 1980: 49). Norms work as the intermediating factor acting between the “system of potential equivalence” and the “actual performance” (ibid.: 50), this last-mentioned being determined by descriptive analysis of translated texts. The notion of norms in Toury’s model is a key concept that underlies his descriptive analyses of translated texts. In this opinion, norms are pervasive in translation practice and act before the actual event of translation. The concept of norms encompasses all the regular patterns of behavior within actual translations. Since they can be

only identified in the target texts, their study is bound to be target-oriented. As Baker (1998: 164) points out, in the context of translation, norms will be the solution regularly chosen by translators in a particular socio-historical context.

He lists three major groups of norms to be considered in descriptive translation studies: initial, preliminary, and operational norms (Toury, 1980). Generally speaking, initial norms are decisions that are taken regarding the translation process and have an essential place in determining the initial norms. It can be said that translation is made either in the direction of norms of the source text or in the direction of norms of the target text. Toury (ibid.: 56) highlights that "If a translation is source-text oriented the TT will be adequate, whereas a target-text oriented approach will result in an acceptable translation". Moreover, evaluations based on preliminary norms and operational norms play an important role in outlining the initial norms. Translators also deal with the preliminary norms that involve decisions made by the translator before starting the translation process are divided by Toury into two: translation policy and directness of translation. Translation policy involves the choices of the translator in terms of the texts which are translated into a language and culture and text types. This norm type is highly essential for Toury since it makes the translator determine the preliminary norms. On the other hand, directness of translation refers to the tolerance level and questioning to translate a source text from its source language, or other target languages in which the source text was translated. In other words, it shows whether the translation is made directly or transferred from any other language. The translation might be from the source text itself or a translation of the source text. A particular translation policy may or may not allow the use of an intermediary language. The directness of translation is often a visible feature of a target text since there is usually an informative note on the cover or the first page of a target text stating the specific language the source text was translated from. Finally, operational norms refer to the summation of decisions that are taken during the translation process itself and govern the matricial make-up of the source and target text, their composition, and their relationship — including what changes and what does not. It tries to reflect the translator's choice for following the pole that is chosen while selecting the initial norm. Operational norms, unlike initial norms and preliminary norms, accompany the actual translation process. According to Toury, they illustrate the microstructural aspects of the target text opted for by the translator. Operational norms are divided into two by Toury; matricial norms and textual-linguistic norms. Matricial norms imply the completeness and the arrangement of the TT in comparison with the ST. Therefore, it is possible to say that matricial norms mostly deal with the location and existence of target language material and this provides a complete rendering of the text. Textual-linguistic norms basically imply the lexical and the syntactic choices of the translator in the decision-making process. The translator's decisions concerning which words to use and how to use them in a text are within the scope of the textual-linguistic norms.

About Ernest Hemingway and A Farewell to Arms

Hemingway, whose works have a worldwide reputation and literary importance, strongly represents the American modernist movement in literature. The modernist era in American literature took place from 1910 to 1960, and this time passes over two world wars. In American modernist literature, Hemingway has a prestigious place and can be named as one of the greatest writers of American history in the twentieth century. He has a modernistic point of view on literature and is a supreme figure of American modernism in literature. *The Sun Also Rises*, *For Whom the Bell Tolls*, *A Farewell to Arms*, and *The Old Man and the Sea* helped Hemingway be among the best authors of that period. In 1953 he got the Pulitzer Prize for “*Old Man and the Sea*” and in 1954 he got the Nobel Prize for Literature.

Hemingway has been known for his plain, simple, and uncomplicated writing style which is notably similar to the writing of a journalist. His early background as a journalist led him to write in a way that presents the facts in a clear way. And this style has become one of the features of his prose and made him unique among writers of his time who used a more complex style. Since his technique is not complicated, with simple grammar and easily understood language, it comprises an example that simple language can also be extremely powerful. His literary character was mainly shaped by cultural and literary influences. During his stay in Paris, Hemingway met very famous literary figures such as Fitzgerald, Sherwood Anderson, D.H. Lawrence, and even T.S. Eliot. The most important influence that left a deep impact on his literary identity was the tragic experiences through which he had gone in the two World Wars. As a novelist, Hemingway is one of the writers of 'The Lost Generation' a term used for the young writers who came along after the Great War.

A Farewell to Arms which is written by Hemingway was published in 1929 and went through the problems that European society experienced in the 20th century. The main theme of the novel was the Great War which affected the feelings and values of each character. The theme that Hemingway focuses on through the work is the search for an order in this chaotic world in which the only apparent thing is war and destruction. Hemingway highlights this through protagonist Frederick Henry's search during the chaos of the Great War. For this reason, it can be said that this novel has been one of the best war novels ever written and become Hemingway's pioneer work.

METHODOLOGY

The researcher will apply the theory proposed by Toury to focus on the decisions made by translators during the translation of Hemingway's novel named *A Farewell to Arms* into Turkish. Hence, a corpus-based comparative approach is used in the study since the comparative approach is highly useful for the determination of Toury's norms in translation. Accordingly, the collected data is analyzed through the descriptive qualitative method. This analysis is conducted, as mentioned earlier, to analyze Toury's translational norms used by the

translators during translation. Within this scope, the paper will seek especially Toury's operational norms as well as the preliminary and initial norms in the case novel and the translated version.

Before explaining the methodology more in detail, the scope and limitations of the study should be mentioned. Due to time and material constraints, this study will analyze only one Turkish translation of the case book *A Farewell to Arms*, published by Bahar Yayıncılık (2004).

Here, a parallel corpus has been employed, which is the corpus that contains the source text and its translation. Here, the source text *A Farewell to Arms* written by Hemingway (1952), and one target text *Silahlara Veda* in Turkish is used. Additionally, the internal criteria here are focused mainly on hendiadys and reinforcements chosen from different sentences and their correspondings. The researcher used the purposive sampling design in the study for the selection of the analysis material since hendiadys and reinforcements on the different pages of the book have been selected in purpose.

FINDINGS AND DISCUSSION

Investigation of Matricial Norms

Matricial norms imply the completeness and the arrangement of the TT in comparison with the ST. Therefore it is possible to say that matricial norms mostly deal with the location and existence of target language material and this provides a complete rendering of the text. When the case book is analyzed in the light of matricial norms, it is seen that the source text is prose with its literary and aesthetic elements; and the translators preserved this style while translating. Moreover, the source novel is subdivided into 5 books and 41 chapters by the author that is directly transferred into the target text by the translators. It can be deduced from here that the translators remained faithful to the original novel's segmentation that makes this translation title "adequate".

Investigation of Textual-Linguistic Norms

In order to investigate the textual-linguistic norms during the translation process which is the main purpose of the study, a comparative analysis between the source text and target text has been conducted. As a result of this analysis, it is identified that hendiadys and reinforcements are highly used in translation. Some mentioned examples related to the subject are given below in highlighted forms respectively:

Table 1: Some Examples of Hendiadys Encountered in The Translation

I was very dusty and dirty and went up to my room to wash. (p. 17)	Kirlenmiş, toz toprak içinde kalmıştım; yıkanmak için odama çıktım. (s. 25)
---	--

<p>There were racks of rockets standing to be touched off to call for help from the artillery or to signal with if the telephone wires were cut. (p. 23)</p>	<p>Topçulardan yardım istemek ya da telefon telleri kesilirse işaret vermek için sıra sıra hava fişekleri vardı. (s.31)</p>
<p>“You don’t need to say a lot of nonsense...” (p. 27)</p>	<p>“Saçma sapan şeyler söylemek zorunda değilsiniz...” (s.34)</p>
<p>The outlines of the cypresses that lined it were sharp and clear. (p. 43)</p>	<p>Kenarına sıralanmış selvilerin karaltıları keskindi, açık seçikti. (s. 49)</p>
<p>The road climbed steeply going up and back and forth through chestnut woods to level finally along a ridge. (p. 48)</p>	<p>Yol, kestane korularından geçip döne döne durmadan yükseliyordu; sonunda doruğa ulaştık. (s. 52)</p>
<p>The little major looked at us furious. (p. 62)</p>	<p>Ufak tefek binbaşı öfkeyle baktı bize. (s. 67)</p>
<p>...and I was lying looking at the rows of beds and out the window at the tree-top that moved a little in the evening breeze. (p. 73)</p>	<p>...sıra sıra yataklara, pencereden dışarıya, akşam rüzgarıyla hafif hafif sallanan ağaç tepelerine bakarak yatıyordum. (s. 77)</p>
<p>It was bright sunlight in the room when I woke. (p. 96)</p>	<p>Uyandığımda, gün ışığından pırlı pırlı oda. (s. 99)</p>
<p>I remember the carriage, the horse going slowly, and up ahead the back of the driver with his varnished high hat, and Catherine Barkley sitting beside me. (p. 119)</p>	<p>Fayton, ağır ağır giden at, parlak silindir şapkalı arabacının sırtı, yanımda oturan Catherine Barkley hep gözümün önünde. (s. 122)</p>
<p>“... He never saw any real fighting probably...” (p. 130)</p>	<p>“...Kimbilir, belki de doğru dürüst bir çarpışma görmemişti o güne kadar...” (s. 132)</p>
<p>Meyers won on nearly every race but disliked to give tips because it brought down the prices. (p. 136)</p>	<p>Aşağı yukarı her yarışı kazanırdı Meyers, ama kazanç oranı düştüğü için tüyo vermekten hoşlanmazdı. (s. 138)</p>

Rinaldi set on the floor and bent the knee gently back and forth. (p. 176)	Rinaldi yere oturup dizimi usul usul ileri geri kıvırdı. (s. 178)
“...I am sure there is plenty of food... ” (p. 195)	“... Bol bol yiyecek olduğuna eminim.” (s. 198)
The flakes were coming heavy and fast in the rain. (p.198)	Yağmurla birlikte iri iri kar taneleri düşüyordu. (s. 200)
They were all trying to get across as soon as they could: thinking only of that. (p. 237)	Herkes gücünün yettiğince çabuk çabuk köprüyü geçmeye bakıyordu: Yalnızca bunu düşünüyorlardı. (s. 238)
...only about her with the car going slowly and clickingly , and some light through the canvas and my lying with Catherine on the floor of the car. (p. 247)	Yalnızca; vagon yavaş yavaş, tıkır tıkır sesler çıkararak giderken, vagonun içinde Catherine ile yatmış olduğumu düşünebilirdim. (s. 248)
... and never saw the lights. (p. 288)	Işık mışık görmedik çünkü. (s. 287)
... and the second time Mrs. Guttingen came into the room she brought big chunks of wood for the fire... (p. 309)	Mrs. Guttingen odaya ikinci girişinde, kucağında kocaman kocaman odunlar getirirdi. (s. 305)
We stayed in bed with the fire roaring in the stove and watched the snow fall. (p. 316)	Soba gürül gürül yanıyordu. Yatakta kalıp karın yağışını seyrettik. (s. 312)
Two nurses were hurrying toward the entrance to the gallery. (p. 346)	İki hemşire galeriye giden girişe doğru hızlı hızlı yürüyorlardı. (s. 340)

Table 2: Some Examples of Reinforcement Encountered in The Translation

Troops went by the house and down the road and the dust they raised powdered the leaves of the trees. (p. 3)	Taburlar geçerci evin yanından; yoldan inerken kaldırdıkları toz, ağaçların yapraklarını bembeyaz yapardı. (s. 11)
---	---

<p>Evidently it did no matter whether I was there or not. (p. 16)</p>	<p>Ama apaçık ortadaydı işte: benim orada bulunup bulunmamam hiçbir şeyi değiştirmiyordu. (s. 24)</p>
<p>We passed a long column of loaded mules wearing red fezzes. (p. 47)</p>	<p>Upuzun sıralanmış yüklü katırları geçtik; yanlarında kırmızı fesli adamlar vardı. (s. 52)</p>
<p>The sun was going down and looking up along the bank as we drove I saw the Austrian observation balloons above the hills on the other side dark against the sunset. (p. 49)</p>	<p>Güneş batmak üzereydi, arabayla ırmak boyunda ilerlerken yukarı baktım, karşı kıyıda tepelerin üstünde Avusturyalıların gözetleme balonları vardı, günbatımının önünde kapkara görünüyordular. (s. 54)</p>
<p>She looked fresh and young and very beautiful. (p. 98)</p>	<p>Taptazeydi, gencecikti, çok güzeldi. (s. 101)</p>
<p>I could not believe she was really there and held her tight to me. (p. 99)</p>	<p>Gerçekten orada olduğuna inanamıyordum, sımsıkı göğsüme bastırdım onu. (s. 102)</p>
<p>He waved from the doorway, his mustaches went straight up, his brown face was smiling. (p. 107)</p>	<p>Kapıdan elini salladı; bıyıklarının ucu dimdik havaya kalktı, yanık yüzü gülümsüyordu. (s. 110)</p>
<p>“There, darling. Now you’re all clean inside and out. Tell me. How many people have you ever loved?” (p. 111)</p>	<p>“İşte sevgilim. İçin de, dışın da tertemiz oldu. Söyle bana. Kaç kere aşık oldun?” (s. 114)</p>
<p>...and say, “Smooth as emery paper and very hard on piano keys.” (p. 121)</p>	<p>...“Zımpara kağıdı gibi dümdüz, piyano tuşlarını acıtıyor,” derdi. (p. 124)</p>
<p>I did not roam around the town; but wanted to get home to the hospital from the café. (p. 125)</p>	<p>Şehirde pek dolaştığım yoktu; kahveden sonra dosdoğru hastahaneye gitmek istiyordum. (s. 127)</p>

He was fat and looked shopworn around the nose and mouth as though he had hayfever. (p. 128)	Şişmandı, yaz neslesi olmuş gibi ağzı burnu kıpkırmızıydı . (s. 130)
The driver wore a cap and his face was thin and very tanned. (p. 173)	Bir kasket vardı şoförün başında; yüzü inceikti , güneşten adamakıllı yanmıştı. (s. 175)
“It’s a crime to send you back...” (p. 176)	“Seni taburcu etmek düpedüz cinayet .” (s. 178)
Lying on the floor of the flat-car with the guns beside me under the canvas I was wet , cold and very hungry. (p. 247)	Yelken bezinin altında, silahlarla beraber yatarken sırılsıklamdım , üşüyordum, açtım. (s. 248)
“My life used to be full of everything,” I said. “Now if you aren’t with me I haven’t a thing in the world.” (p. 274)	“Hayatım hep dopdoluydu benim,” dedim, “şimdi sen yanımda olmadığın zaman kendimi bir hoş hissediyorum.” (s. 272)
...the vines dry and brown... (p. 311)	Asma ağaçları kupkuru ve kahverengiydi. (s. 307)
“...and now I’m all done and all gone to pieces ...” (p. 344)	“...Ama şimdi bittim artık. Paramparça oldum...” (s. 338)

These repetitions, aforementioned hendiadys, and reinforcement find a place in the Turkish language system since they give harmony to the sentences and enforce the meaning. It can be obviously seen that the words or word groups in the source text have been translated into the target text as hendiadys which is made by using the same word twice or using the words whose meanings are similar. Also, hendiadys can be made by using words whose phonological components are similar. Reinforcement is an addition to the word to strengthen the meaning. Repetitions can be considered an important element of the Turkish language to intensify the meaning of a sentence. Therefore, they are frequently used in literary works of this language as the translators here did.

Because of the fact that languages are different from one another, the transfer from one language to another which is called translation can be indisputably challenging from time to time. Popovic (1970: 79) describes this transfer as: “A translation, in other words, involves an

encounter of linguistic and literary norms and conventions, a confrontation of linguistic and literary systems.” It is made clear here that translators must deal with these obstacles arising from the variant nature of the languages. Moreover, when it comes to literary translation, it becomes much more difficult as literary translation entails creativity apart from the other types of translation. Landers (2001: 4-5) mentions: “Of all the forms of translation takes – such as commercial, financial, technical, scientific, advertising, etc. – only literary translation lets one consistently share in the creative process.” Every literary work has a different way of expressing itself and at this point, there is a lot for translators to do.

The notion of norms in Toury’s model is a key concept that underlies his descriptive analyses of translated texts. According to him, norms are pervasive in translation practice prior to the actual event of translation. When Ülkü Tamer and Özay Süsoy’s translation named *Silahlara Veda* is taken into consideration, it can be clearly seen that the translation has been properly made in terms of the Turkish readers. In addition, phrases related to the target culture can be mostly seen in translation, and sentences are translated bearing the target language in mind.

Besides the analysis of operational norms in the translation; initial and preliminary norms have also been investigated briefly by the researcher. Since the source and target languages differ from one another at the linguistic level, the initial norms taken by Ülkü Tamer and Özay Süsoy in which they made a translation more suitable to the Turkish language are highly considerable. Therefore, it can be stressed that they had a target-oriented approach during the translation process. When it comes to the preliminary norms, the translators chose the novel *A Farewell to Arms* written by Ernest Hemingway to translate into Turkish. Therefore, it can be said that translation policy mainly includes the decision of the text which will be translated. The reason why the translators chose this novel to translate can be that they have many experiences in the translation of literary works from world literature into Turkish, especially in the translation of novels. The directness of translation can be sought in this analyzed case novel as the translation is made directly from the source language into the target language (from English to Turkish), thus no other languages are included in the translation process.

CONCLUSION

In this paper, initial, preliminary, and operational norms that are suggested by Toury are explained in detail and enriched with the examples from the mentioned translation so as to find out which pole it is more close to. As it is said before, there are two different poles of a translation according to Toury, acceptability, and adequacy.

As inferred from the examples given above, the Turkish translation of *A Farewell to Arms* is analyzed in the context of Toury’s textual linguistic norms, which is a subgroup of operational norms. Analysis shows that the translation has been shaped by taking the target language norms into consideration. In other words, it can be said that the translation is close to the

“acceptability” rather than “adequacy” since the translators succeeded to create the literary effect and harmony in the target language.

The translation of *A Farewell to Arms* by Hemingway made by Ülkü Tamer and Özay Süsoy is said to be closer to the target-oriented approach by Toury since they translated this literary work by taking the target reader into account. Nevertheless, it should also be highlighted that the general style of the novel is preserved, and it is translated in verse just like the source novel. Therefore, it is a must to say that the translation is adequate in the way of matricial norms and acceptable in the way of textual-linguistic norms. The target-oriented approach that is made use of the translators requires a definite translation policy as seen in this translation. At this point, this translation can be evaluated as both adequate and acceptable.

REFERENCES

- Baker, M. (1998) (ed.). 1998. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York: Routledge.
- Chesterman, A. (1997) *Memes of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hemingway, E. (1929). *A Farewell to Arms*. New York Charles Scribner’s Sons
- Hermans, T. (1999). 1999. *Translation in Systems. Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.
- Landers, C. E. (2001) *Literary Translation: A Practical Guide*, New Jersey University Press: Multilingual Matters
- Lefevere, A. (Ed.). (1992). *Translation, History, Culture*. London: Routledge.
- Popovic, A. (1970). “The Concept of ‘Shift of Expression’ in Translation Analysis”, *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*, (ed.) James S. Holmes. The Hague and Paris: Mouton
- Tamer, Ü., Süsoy Ö. trans. (1969). *Silahlara Veda*. By Ernest Hemingway. Altın Kitaplar Yayınevi
- Toury, Gideon (1980): *In Search of a Theory of Translation*. The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University: Academic Press.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam Philadelphia: John Benjamins.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 31.03.2022
Kabul Tarihi: 18.05.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 31.03.2022
Accepted date: 18.05.2022
Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

Makedonya’da Romanlar Üzerine Bir Araştırma: Üsküp, Şutka Örneği

*A Research About Romans In Macedonia:
Skopje, Shotka Example*

Sinan Kazancı
Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi,
Blaje Koneski Filoloji Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Okutman,
sinankazanci29@gmail.com,
0000-0003-4376-7773

Öz

Sosyal bilimlere yönelik çalışmalar içerisinde halk bilimi, filoloji, sosyoloji ve kültürel antropoloji gibi bazı bilim dalları saha çalışması gerektirmektedir. Elde edilen bilgilerin çeşitli yöntemler ve bakış açıları kapsamında değerlendirilmesi ve akademik bir yayına dönüştürülmesi esastır. Bu yönde yapılan çalışmalar, bir anlamda tarihsel bir veri olarak da kabul edilebilir.

“An”a yönelik elde edilen bilgiler yalnızca taşradan değil, köy ve kırsal yanında, kent merkezlerini de kapsayacak bir yapıya bürünmüştür. Bu bağlamda çalışma, dünya ülkelerinde üst kitle tarafından genel itibarıyla tanınmayan; ancak Makedonya Üsküp’te üst kitle tarafından da tanınan ve “Roman” veya “Çingene” olarak adlandırılan etnik yapının sosyo-kültürel analizi ve konuştukları dilin söz varlığını belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Belirtilen hususlar kapsamında çalışma, Makedonya, Üsküp Şutka’da “Roman” veya “Çingene” grubu olarak bilinen, uluslararası literatürde konuştukları dilden hareketle Lom; Rom; Dom olarak adlandırılan kitleye karşı uygulanan kültür ve dil politikasının ne olduğu sorusuna cevap aramaya ve ilgili kitlenin sosyal, tarihsel, ekonomik ve kültürel açılarından hareketle söz varlığını belirlemeye yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: “Roman” veya “Çingene”, Makedonya, Şutka, Söz Varlığı, Kültür, Politika.

Abstract

Some disciplines such as folklore, philology, sociology and cultural anthropology require field work in studies for social sciences. It is essential that the obtained information is evaluated within the scope of various methods and perspectives and turned into an academic publication. Studies in this direction can also be considered as historical data in a sense.

The obtained information, for the time in which it was found, has become a structure that covers not only the countryside and villages, but also the city centers as well. In this context, the study was conducted to determine the quality of the vocabulary of the people that are not generally recognized by the upper masses in the countries of the world, however, the socio-cultural analysis of the so-called “Roman” or “Gypsy” ethnic structures, also recognized by the upper masses in Skopje, Macedonia. Within the scope of the specified issues, the study is aimed at looking for the answers to the question of what the cultural and language policy is applied against the so-called Lom / Rom / Dom audience, known as the Skopja Shotka “Roman” or “Gypsy” group in Macedonia, based on the language they speak in the international literature and the vocabulary of the relevant audience from social, historical, economic and cultural perspectives.

Keywords: “Roman” or “Gypsy”, Macedonia, Shotka, Vocabulary, Culture, Politics.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci “Araştırma ve Yayın Etiğine” uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

20. yüzyılın başlarında kimlikle ilgili çalışmalar, disiplinler arası bakış açısının yaygınlaşmasıyla kapsamı genişleyerek ve sayıca artarak gerek akraba millet tanımlamalarının, gerekse bunu doğuran tarihsel süreçlerin önemli oranda anlamlandırılmasına kaynak teşkil etmiştir. Söz konusu süreçte araştırmacılar, kendilerinden görmedikleri ya da kendilerinden görmek istedikleri; aynı demografide yaşayan kişi ve kitleleri de araştırmışlardır. Bu araştırmalarda, dünyada çeşitli ülkelere dağılmış literatürde “Lom, Dom ve Rom” olarak adlandırılan, Balkanlarda üst adlandırma olarak da “Roman” adlandırması ile tanımlanan kesime yönelik çalışmalar da bulunmaktadır.

İlgili kitleye yönelik en temel tartışma, kitlenin tarihsel kimliğidir. Anavatanları ve kökenlerine dair ileri sürülen görüşlerden biri Hindistan kökenli olduklarıdır. Dilsel kanıtlar, fiziksel antropoloji araştırmaları, kültürel özellikler ve genetik bilimi sonuçları, kitlenin Hindistan bağlantılı olduklarını çok daha kabul edilebilir kılmaktadır (Fraser, 2005, ss. 19-36). Çeşitli nedenlerden dolayı yurtlarını küçük topluluklar hâlinde terk ettikleri tahmin edilmekle birlikte, atalarının Hindistan’dan ayrılma nedenlerine, yola çıkış tarihlerine ve birçok bölgeye göçlerinin ilk evrelerine ilişkin bilgilerin net olmadığı görülmektedir. Göç tarihi konusunda ise yine birbirinden farklı görüşler olmakla birlikte en yaygın görüşlerden biri 5. ve 21. yüzyıllar arasında gerçekleştiğidir. Göç etmelerine neden olan etkenler hakkında da çeşitli görüşler bulunmakla birlikte baskın görüş, bunun tek bir olaya bağlı olmayıp yüzyıllara yayılan bir süreç olduğu şeklindedir. Bunlar arasında yönetim kargaşaları, kıtlık, yerleşim alanlarına yapılan saldırılar, paralı asker olarak göçe zorlanmaları gibi etkenler bulunmaktadır (Fraser, 1992, ss. 35-36).

Hindistan’dan iki kola ayrılarak dünyaya dağılan bu kitlenin birinci kolunun İran ve Suriye topraklarını aşarak Mısır’a yerleştiği; daha sonra da buradan kopan bazı kolların deniz yoluyla İspanya ve Portekiz’e gittiği kabul edilmektedir. İkinci kolun ise Hazar Denizi’nin kuzeyinden Karadeniz’in kuzeyini takip ederek Balkanlar’a, oradan da Avrupa’ya dağıldığı kabul edilmektedir. Bu göç dalgasının dışında Türklerle birlikte Anadolu coğrafyasına ve buradan hareketle de Trakya ve Balkanlar’a yerleşen bir kol daha mevcuttur ki bunların bir kısmı Selçuklu Türkleri döneminde Oğuzlarla beraber Anadolu’ya yerleşerek Müslüman olmuş Romanların ilk nüvesini meydana getirirler. Osmanlı fetihleri döneminde çok sayıda Roman Balkanlar’a ya doğrudan akıncı birlikleri ile beraber orduya hizmet veren zanaatkârlar olarak ya da bu akınlar sonrasında bölgeye gelen halk olarak yerleşirler. Bunların bir kısmı Osmanlılar ile Avrupa içlerine kadar gittiyse de önemli kısmı Trakya ve Balkan topraklarında kalır; kimi göçebe olarak yaşarken kimi de yerleşik hayata geçer (Çerikan, 2021, ss. 11-16).

Saha çalışması yapılan katılımcılar da atalarının Makedonya’ya Mısır’dan (KK6) ve Hindistan’dan (KK10/13/15) geldiklerini ifade ederler.

Osmanlıların mağlubiyetiyle son bulan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda, Rus orduları geçtikleri yerleri yakıp yakarak Rumeli Türklerini 500 yıllık yurtlarından söküp atmaya ve Bulgarlara yerleşecekleri yeni topraklar sağlamaya çalışmışlardır. Böylelikle Ruslar daha ilk günden itibaren tarihte “93 Harbi” olarak bilinen bu savaşı gerçek anlamda bir soykırım savaşına dönüştürürler. Ruslar, önceden tahrik ettikleri Bulgarları silahlandırarak Türklerin ve Pomakların üzerine saldırtırlar. Süratle silahlandırılan Bulgar çeteleri Don Kazakları ile birlikte sivil ve silahsız Türk-Müslüman halkına karşı korkunç katliamlar yaparlar. Ayrıca başta Müslüman Çingenerler olmak üzere belirli bölgelerde Pomak Türklerinin adlarını değiştirmekten de geri kalmazlar (Beğlan, 1991, s. 47; Memişoğlu, 2005, s. 42). Kısacası, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile başlayan “Hristiyanlaştırma-Bulgarlaştırma” faaliyetleri, sosyalizm döneminde “Tek Sosyalist Millet”; diğer bir söylemle “Tek millet, Bulgar milleti” yaratmak sloganı altında yürütülmeye başlanır. Çalışmalar kapsamında, önce Müslüman Türk toplulukları Türk, Pomak, Çingene, Tatar, Alevi, Arnavut diye dilimlere ayrılmış, sonra bu dilimler teker teker ele alınıp kimliksizleştirilip; beraberinde Bulgarlaştırılmaya girişilir (Memişoğlu, 2005, s. 69). Türklerin fetih bölgelerine yerleşen Romanlar, Müslüman nüfusun artışına da destek olurlar. 500 yıldan fazla bir süre bu bölgenin kültürel ve tarihsel gelişimine damgasını vuran Osmanlı, Romanları bu şekilde Rumeli’ye yerleştirmesinden dolayı Trakya ve Balkanlar, Romanların Hindistan’dan sonra ikinci vatanları olarak kabul edilir. Resmi veriler ile Avrupa Konseyi ve Roman Sivil Toplum Kuruluşlarının verdiği rakamlar arasında önemli farklılıklar görülmekle birlikte Türkiye, Trakya bölgesi dâhil olmak üzere Balkanlar’da sekiz milyon Romanın yaşadığı tahmin edilmektedir. Balkan Romanları, Trakya’da yerleşenler hariç genelde üç dil (Slavca, Türkçe ve Romanca) üzerinden birbirleri ile anlaşır. Balkanlar’da Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Sırbistan, Karadağ, Bosna Hersek, Hırvatistan ve Slovenya’da yaşamlarını sürdüren Balkan Romanları genelde şehir ve kasabalarda yaşarlar. Avrupa ve Balkanlar’da 20 milyona yakın Roman yaşamaktadır. 19. ve 20. yüzyılda Balkanlar’da yaşanan isyanlar ve savaşlar Müslüman Romanları da olumsuz bir şekilde etkiler. II. Dünya Savaşı sırasında Nazi kamplarında altı yüz bin Romanın katledilmesi de kitle tarihinde bir yaradır. Yugoslavya’da yaşanan iç savaşta da çok sayıda Roman; Almanya, Fransa ve Avusturya olmak üzere AB üyesi ülkelere göç eder ve çoğu da AB vatandaşı olur.

Romanların 11. yüzyılın ortalarında Orta Çağ Bizans ülkelerinde ortaya çıkmasından hareketle Vukanoviç, 1289-1309 yılları arasında Romanların Makedonya ve Sırp ülkesinde olduğu kadar Balkan ve Bizans ülkelerinde de anıldığını belirtmektedir. Bu dönemden itibaren Konstantinopolis Patriği’nin kilise liderleri ve din adamlarına hitap eden ve Bizans, Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan topraklarında yaşayan Romanlara atıfta bulunan kilise düzeni ortaya çıkar. Bu mektupta Konstantinopolis Patriği, inananları bölgelerine falcıları, ayıcıları ve yılan avcılarını almamaları konusunda uyarır. Özellikle çingenerleri sihir yaptıkları için evlerine almamaları gerektiğini vurgular. Çoğu Roman, Makedonya ve Sırbistan’a Sırbistan Kralı

Stefan Deçanski döneminde gelir. Nikifor Gregoras "Bizans Tarihi"nde bahsettiğine göre bir sanat grubu Makedonya ve Sırbistan'ı ziyaret eder. Ondan önce de Konstantinopolis'i de ziyaret ettiklerini belirtir. Romanların 14. yüzyılda İran ve Ermenistan üzerinden Avrupa'ya gelen tuhaf bir halk olduğunu söyleyen Konstantin Yırçek de Romanlardan söz eder. Karadağlı Arbanasi'nin halk geleneğine göre, orta çağda Leka Dukacini'nin oğlunu bir Roman öldürmüştür. Leka, oğlunun intikamını almak için bütün Romanları öldürmek istemez, ancak şöyle der: "Metaller için iki çörek satın alınmıyor, bu yüzden birden fazla kana ihtiyaç yok." (Boşkoski, Gyorgiev ve Petrovski, 2014, s. 56).

Dubrovnik'teki arşivleri araştıran Gürgitsa Petroviç, 5 Kasım 1362 tarihli bir belgede Romanlardan söz edildiğini belirtir. Altı yıl sonra Zagreb'te ve 1387'de Ljubana'da Romanlardan bahsedilir. Zagreb'te bir Roman kolonisi bile vardır. O şehirdeki Romanlar ticaretle uğraşırlar ve çoğu zaman mahkemelere konu olurlar. J. Tkaliç "Özgür kraliyet şehri Zagreb'in daha fazla anıtı" (1885) adlı çalışmasında, 1378-1397 dönemine atıfta bulunan 37 mahkeme celbi yayınlanır. Bu davetlerin çoğunda satır adları olmadan sadece Çingeneler adı geçmektedir ve adlarından da en çok adı geçen kasap Nikola ve ailesi Frantsiskus'tur (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 56).

Dubrovnik Romanları ile ilgili olarak 15. yüzyıldan itibaren çok fazla bilgiye rastlanır. İlki 1404 yılına aittir ve o yılın 21 Temmuz'unda Miho Marina Kabuziç'in ofisinde Vlah Mançetiç'in savcısı olarak Nikola Borislaliç'ten "Çingene", Nikola'nın Vlah'a borçlu olduğu 4 sayfa okuduğunu belirtir. Gürgitsa Petroviç, ayrıca belgenin metninin, Nikola'nın belirtilen tarihten önce de Dubrovnik'te yaşadığını açıkça ifade eder. Dubrovnik'teki Romanların kesin sayısı doğrulanamaz ancak 14. yüzyılda yüzden fazla Roman olduğu tahmin edilmektedir.

Dubrovnik çevresinin karakteristik özelliği olan Romanların isimleri dikkate alınır, bu topraklara en fazla iki nesil önce geldiklerini varsaymak mantıklıdır. Romanlar her türlü iş yapmışlardır. Çoğunlukla Dubrovnikli zenginlerin evlerinde çalışmış ve ayrıca Dubrovnik şehrinin tam merkezinde olan ailelerde, Ploçe'de ve Vrata Ploçe'de yaşarlarmış. 16. yüzyıla ait veriler Dubrovnik Cumhuriyeti'ndeki Roman askerlerden söz eder. Diğer yerlerden 1422-1443'te Srebrenitsa'da Romanlardan ve 1497'de Pula'da rahip Dominik Tsiganin'den bahsedilir. 1500 yılında Şibenik civarında Romanlardan bahsedilir. Aynı yılın ocak ayında bu şehirde Türk ordusunun bir müfrezesi Floriy Tsiganin Usta'nın oğlu Rayko'yu esir etmiştir. Bu, bazı Roman gruplarının yerleşik bir yaşam tarzı benimsediğini, çeşitli mesleklerle uğraştığını gösterir (Boşkoski ve diğerleri, 2014, ss. 56-57).

Türkler döneminde Güney Slav ülkelerinin topraklarına toplu hâlde gelen Romanların çoğu metal işçiliği yapan zanaatkârlardır; ancak bununla birlikte başka Roman grupları ve kabileleri de ortaya çıkar. Romanlar Balkan Yarımadası'na vardıklarında, öncelikle hepsi Hıristiyan dininin bir üyesi olurlar. Daha sonra Türk yönetimi altında toplu hâlde İslam'a geçerler. Türk kaynaklarında Çingeneler ve Kıptiler olarak anılırlar. Müslüman olmalarına rağmen, Müslüman

nüfusun geri kalanından ayrılıp çeşitli yerleşim yerlerinde ve kalelerde ayrı bir grup olurlar. Romanlarla ilgili çoğu veri, o dönemdeki Türkiye nüfus sayımlarına dayanılarak elde edilmiştir. Bu nüfus sayımlarına göre Romanlar Güney Slav ülkelerinde şu kadınlıklarda yaşamışlardır: Reseva, Pirot, Nov Brdo, Priştine, Vuçitrn, Prizren, Peja, Zalana, Brvenik, Novi Pazar (Yeni Pazar), Smederevo, İştup, Kratovo, Vranje, Veles (Köprülü), Skopje (Üsküp), Tetovo (Kalkandelen), Prilep, Bitola (Manastır), Kicevo (Kırçova), Debar, Ohri ve Niş. Hersek sancağı Plevle ve Priyepole'den, ardından Sırbistan'da Srebrenitsa ve Rudnik'ten bahsedilir. Ana meslekleri olarak demircilik, ata bakma ve satma, bir de çeşitli enstrüman aletlerini çalmaktan da bahsedilir. Ayrıca kalaycı, kuyumcu, nalbant, kunduracı, tabakçı, oduncu, boyacı, kafesçi, kasap, bahçıvan, güvenlik görevlisi, hizmetçi, kurye gibi meslekler de sıralanır. O zaman için Romanlardan pek de beklenmeyen mesleklerle uğraştıkları da görülür: operatörler, keşişler, avukatlar, yeniçeriler ve sipahiler (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 57).

O zamanlar demircilere çok ihtiyaç vardır; silah yapıp tamir ederler, kalede demircilik işleri yaparlar ve gemiler yapımı veya tamiriyle uğraşırlar. Böylece, örneğin, 1528-1529'daki Homolya nahiyesinde, Gradiş'te ve Golubats'ta Tuna navigasyon gemilerinde çalışan Roman gemi yapımcılarına ait 18 evden bahsedilir. Belgrad'ta Roman gemi yapımcıları da vardır. Türk egemenliğindeki Güney Slav ülkelerindeki Romanların hak ve yükümlülükleri, Türk İmparatorluğu vatandaşlarına uygulanan sosyal ve yasal normlarla düzenlenir. Bazıları Müslüman Romanlar için, bazıları ise Roman Hıristiyanlar için geçerlidir. Romanlar ayrıca askeri kampanyalarda yer alır ve şehirleri korumak için şehir ekiplerinin bir parçası olurlar. Muiç'in elindeki verilere dayanarak, Romanların "tüm medeni haklardan yararlandıkları", yani Türk devletinin onlara her şekilde yasal koruma sağladığı sonucuna varılabilir. O dönemden itibaren Roman dilinin kullanımının yasaklanması, eski geleneklerin korunması gibi konular hakkında hiçbir bilgi yoktur. Roman Müslümanlar, cennetin geri kalanı gibi muamele gören Roman Hıristiyanlardan daha ayrıcalıklıdır. 1530 yılında Sultan Süleyman'ın ilan ettiği kanundan sonra Romanların sayısı azalır. 1530-1531 nüfus sayımı bunu açıkça gösterir. Romanlar ya farklı ülkelere göç ederler ya da kendilerini nüfus olarak ifade etmekten kaçınırlar. Belgrad'taki Romanların sayımı 16-25 Ekim 1536 tarihleri arasında yapılır. Sayım Emin Ali B. Hızır tarafından gerçekleştirilir. Ona göre Belgrad'ta iki cemaat bulunur: Müslüman olan Romanlar camaati (Müslümanlar olarak kabul edilen, tanınmış, serbest, vergiden muaf, imtiyazlı cemaat) ve diğer Roman cemaati. 15., 16. ve 17. yüzyıllarda, tüm Güney Slav ülkelerinde çok sayıda Roman yaşamaktadır. Ancak söz konusu sayımlardan sonra sayısal durumları hakkında daha kesin bilgiler bulunmamaktadır (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 58).

15., 16. ve 17. yüzyıllarda, tüm Güney Slav ülkelerinde çok sayıda Roman yaşar. Ancak söz konusu sayımlardan sonra sayısal durumları hakkında kesin veriler yoktur. On yedinci yüzyılda Maria Theresa'nın yasalarına göre, Romanlar yeniden sayılır ve bu II. Joseph'in emriyle yapılır. Tanıklara göre, bir kısmı köylerin sonunda kerpiç veya ahşap evlerde yaşar ve

yukarıda bahsedilen aynı meslekleri yaparlar. Diğerleri ormanda, köprülerin altında, mağaralarda ve terk edilmiş kulübelerde yaşar ve sadece dilenmeleri ya da fal bakmaları gerektiğinde dışarı çıkarlar. Ancak daha sonra bazı ülkelerde Romanların sayısı ile ilgili özel kayıtlar tutulur. Örneğin, 1807-1808’de Fransız konsolosu Somet de Fose, Bosna eyaletinde yaklaşık 30.000 Roman yaşadığını bildirir. 19. yüzyılda Romanların sayısı ile ilgili olarak çeşitli veriler ortaya çıkar. 1834 nüfus sayımına göre, Sırbistan’da 18.000 Roman vardır ancak daha sonra 1841 ve 1843’teki nüfus sayımları Romanları içermez. 1854 nüfus sayımı, Sırbistan’da 12.000 Roman olduğunu gösterir. Bu, sayılarının giderek azalmakta olduğu anlamına gelir; bundan, Romanların kendilerini Roman olarak ilan etmedikleri veya sayım görevlilerinin onları diğer etnik grupların ve çoğunlukla Sırpların üyesi olarak gördüğü sonucuna varılabilir. Bu, en çok Romanların onları vaftiz etmeye başladığı dönemde görülebilir. Böylece, örneğin, Timok piskoposluğunda, 1892’den 1895’e kadar olan dönemde 2223 kişi vaftiz edilir. Bu dönem daha çok, Romanların çoğunun Makedonya, Kosova ve Sırbistan’da olduğu, bunu Bosna-Hersek, Voyvodina, Hırvatistan ve Slovenya’nın izlediği T.R Görgeviç tarafından incelenmiştir. Roman sayısı en az olan yer Karadağ’dır. Romanların sayısı, kıyaslanan asimilasyon sonucu, aynı zamanda etnik kimlik süreci ve günümüze kadar gelen bir özellik olarak azalmıştır. Bahsi geçen 1888-1895 döneminde Makedonya’da 22001 Roman nüfusu bulunmaktadır. Romanların çoğu İslam dinine mensuptur. Çok azı ise, çoğunlukla Bitola (Manastır) ve Prilep’te olmak üzere Hristiyandır. Çoğunlukla Makedonya’daki tüm Roman grupları kendi ana dillerini, Romanca; Bitola, Prilep, Görgövcü ve Zegligevo’daki Romanlar ise Makedonca konuşurlar. Ana dili Türkçe ve Arnavutça olanlar da vardır (Ohrid, Resne ve Üsküp’ün küçük bir bölümü). Romanların yarısı şehirlerde, diğer yarısı da köylerde yaşamış. 1901’den 1918’e kadar olan dönemde Romanlar diğer Güney Slav halklarıyla tarihi kaderi paylaşırken, 1919’dan 1941’e kadar olan dönemde Romanlar Güney Slav işçilerinin, kırsal ve kentsel yoksulluğun kaderini paylaşırlar (Boşkoski ve diğerleri, 2014, ss. 58-59).

Güney Slav ülkelerindeki 1921 nüfus sayımına göre, nüfusun sadece küçük bir kısmı kendilerini Roman olarak ilan eder. Kuzey Sırbistan’da 16.674, güney Sırbistan’da güney Sırbistan’ın bazı kısımları, Kosova ve Makedonya 14.489, Banat, Bačka ve Baranya’da 3756 Roman vardır. Yani toplam 34.919 Roman. Güney Slav ülkelerinde savaş öncesi ulusal politikadan dolayı, diğer uluslarda yaşayan Romanlar gibi, kendilerini Roman olarak ilan etmelerini engeller. Bununla birlikte, polisler kendi özel dosyaları vardır ve bu dosyalardaki kayıtlara göre 65.000 Roman vardır. Ancak araştırmacılar en az 250.000 Roman olduğu sonucuna varırlar. 12. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan dönemde, Romanların Güney Slav ülkelerinin topraklarında yaşayan tüm etnik gruplara asimilasyonları gerçekleşir. Romanlar asimile olur ve Makedonlar, Arnavutlar, Sırplar, Macarlar, Rumenler, Hırvatlar, Karadağlılar, Slovenler ve daha sonra Müslümanlarla birleşirler. Bu tür süreçlerin ilk izleri Orta Çağ’a kadar uzanır. Dubrovnik ve Hırvatistan’daki Romanlarla ilgili veriler, Romanlar ve Hırvatlar arasında bir tür ortak yaşam olduğunu gösterir. Çevrenin karakteristiği olan isimleri kabul ederek,

zamanla anadili olan Roman dillerini öğrenmeye başlarlar. Bir asır sonra Hırvatlarla birleşirler. Aynısı Slovenya'daki Romanlar için de olur. Vanek Şiftar'a göre, Cener, Stein ve diğerleri gibi birçok karakteristik Roman soyadı vardır. Bu soyadları, Slovenlerde ve Hırvatlarda bugün hâlâ kullanılır. Romanların ortak yaşamı ve asimilasyonu, Orta Çağ'da Bizans ülkelerinde de gerçekleşir. Bu, daha çok Türk egemenliği sırasında olur. Romanlar, Ulah etnik grubuna katılırlar. Etnologlar ve tarihçiler, Karavaların yok edildiğini, Romanların, Madzupilerin ve Aşkalilerin Arnavutlaştırıldığını, Gabellerin Karadağlılaştırıldığını, Romanların Bulgarlaştırıldığını, Makedonlaştırıldığını ve Türkleştirildiğini ispatlarlar. Bazı antropolojik özellikleri korurlar, ancak tüm etnik özelliklerini büyük ölçüde kaybederler (Boşkoski ve diğerleri, 2014, ss. 59-60).

1. Romanların Etnolojik Özellikleri

Romanların uzun tarihi boyunca etnolojik özellikleri bir dereceye kadar değişmiştir, ancak yine de çoğunlukla bugüne kadar tanınabilir durumlardadırlar. Değişiklikler, bir yerden diğerine sürekli hareket etmeleri, bazen yerel nüfustan gelen baskı biçimindeki etki ve ayrıca tarihlerine sahip oldukları ikincil sosyal konum gibi birçok faktörden etkilenir. Bugüne kadar sosyal entegrasyonları için sonuçları olan sıkı bir şekilde organize değillerdir. Romanlar, yaşam tarzlarına göre iki gruba ayrılabilir: göçebeler ve daimi ikamet edenler ya da kendilerinin deyimiyle: Tamarlar ve Arlılar. Göçebe Romanlar, Çergeciler ya da Gurbetçiler olarak bilinir. Çergelerde yaşamak, Roman nüfusun belirli bir yaşam biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Aralarında üstün gelen görüş, doğadaki insanın, yaşam sorunlarını çözmek için geniş bir alana ihtiyacı olduğu ve belirli kentsel yığınlar ile medeni bir toplumun genel karmaşık yaşamına bağlı kalmamasıdır. Büyüklerinin öncülüğü altında yaşayan gruplar nispeten küçüktür ve 30-40 üyeden oluşur. Üsküp'teki Vardar Nehri'nin gezinti yerinde yaşayan Çergecilerde kartondan yapılmış alçak zeminli konutlara rastlanabilmesine rağmen, onların adları muhtemelen en ilkel olarak birbirlerine bağlı iki ya da fazla kilimden (çergeden) yapılmış konutlarından gelmektedir. Çergeciler, Roman nüfusunun en yoksul tabakasıdır. Üsküp'te yaşayan Romanlara bakıldığında, esas olarak dilencilikle ilgilendikleri ya da eski kâğıt ve diğer atık toplayıcıları oldukları fark edilir. Genellikle çöp kutularında ve çöplerin atıldığı diğer yerlerde bulabilecekleri kartonları, ekmekleri ve diğer her şeyi toplarlar. Toplanan atıkları bir yük arabasına koyup yerel hurdalıklara satarlar.

Çergeciler çok fakirce beslenir, genellikle doğada bulabilecekleri şeylerle (çeşitli bitkiler, salyangozlar ve kirpilerle). Bayramlarda sofraları zenginleştğinde misafirleri gelip onları en yakın sevdikleri olarak ağırlamalarını isterler. Çergecilerin birçoğu sigara ve alkol içmeyi sever, yaşlılar ise çok kahve içer, hem de enfiye kullanırlar (Boşkoski ve diğerleri, 2014: 70). Giysileri çok mütevazî ve genellikle çocuklar ya çıplak dolaşır ya da üstlerine sadece bir gömlek vardır. Yetersiz beslenmeleri ve hijyen koşullarının kötü olması nedeniyle çocuk ölümleri nispeten yüksektir. Romanlar, resmi olarak içinde yaşadıkları toplumun eşit üyeleri olarak kabul

edilmelerine rağmen, nadiren nüfusun geri kalanıyla birlikte yaşamayı tercih ederler. Şehirlerde genellikle bağdaşık olarak, kendi mahallelerinde ya da şehrin kenar mahallelerine birbirlerine bağlı olarak yaşarlar. Elbette bu, ikinci sınıf vatandaşlar olarak görüldükleri zamanlarda olan yüzyıllar süren zulüm ve aşağılanmanın bir sonucudur. Manastır'daki Romanlar Güptin Bair ve Güptin Mahallesi (Makedoncası: Güpski Bair ve Güpsko Maalo) yaşarlar, fakat şehrin kentsel planı nedeniyle bu mahalleler yavaş yavaş yok olmaya başlar. Bulut Tepesi'nin eteğinde banliyö mahallesi olarak yeni bir Roman Mahallesi inşa edilmiştir, ancak orada inanılmaz bir derecede zor yaşam koşulları vardır. Eskiden Prilep şehrinin Kırık Camisi'nin (Makedoncası: Skrşena Camiya) etrafında bulunan Türk kısmında yaşarlarmış, daha sonra şehrin genişlemesiyle Orta Cami'nin etraflarında, Saat Kulesi'nin yakınında, Trizla Mahallesi, Deboy ve Zelenik Dağı'nın eteklerine yerleşirler. Köprülü şehirde Roman nüfusu çoğunlukla Gradsko, Koynik ve Prtsorek'e giden şehrin çıkışlarında yaşar. Romanların çoğu Üsküp'te yoğunlaşır. Şehirde geniş bir alanda, başka yerlerde ve çevre köylerde bulunmalarına rağmen, en çok Tophane ve Şuto Orizari (Şutka) mahallelerinde yaşarlar. Tophane'de yaklaşık 6000 Roman yaşamaktadır ve Şuto Orizari'de yaşayan 35.000 Roman yurttaşlarının aksine, Tophane'dekiler daha yoksuldurlar. Evleri planlı inşa edilir, sokakları ise asfaltlanır. Mahallede sosyal ve kültür faaliyetleri için odalarla dolu bir kültür merkezi, küçük hastane, banka, sinema, spor tesisi, çeşitli dükkânlar, özel giyim atölyesi ve bir fabrika açılarak nüfusun normal bir yaşam sürdürmesi sağlanır. Şuto Orizari'nin ana caddesi "Yeni Hayat" olarak adlandırılır, ayrıca mahallede Roman çocuklarının eğitim görmesi için okullar açılır. Makedonya'daki Romanlar çeşitli isimlerle bilinir. Farklı dini aidiyetler, belirli Roman meslekleri, cemaat mahalle tipleri ve Romanların demokratik vatandaşlar olarak dâhil oldukları ve Makedonya etnik çoğunluğu nüfusun geri kalanı tarafından farklı bir şekilde kabul etmelerine sağlamıştır da onlara çeşitli isimlerle hitap edilirmiş. Tatomir Vukanoviç'in araştırmalarına göre, Makedonya'daki Romanlar çok eskiden Agüptinler, Egüptinler ya da Güptinler olarak bilinir (yüzyıllardır bu isimle anılırlar ve Mısır kökenli oldukları için diğer Romanlara göre üstünlüklerini kendileri vurgularlar). Tikveş ve Raets bölgelerindeki birkaç kasaba ve köye yerleşmişler. Debar, Kiçevo (Türkçesi: Debre ve Kırçova) ve Gostivar şehirlerinde yaşayan Egüptler, Müslüman inancına sahiptir ve ana dilleri olarak Makedonca konuşurlar. Gurbetçi, bir yerden başka bir yere dolaşan, ancak günümüzde daha çok bir yerde oturan, süzgeç ve sepetler yapmakla ilgilenen Çergeci Romanlara atıfta bulunan bir terimdir.

Lingurler: Efsanelerine göre, çok uzak bir yerden geldiklerini düşünürler. Romanca konuşur ve Aruş Ayıcıları olarak bilinirler.

Macirler: Üsküp'teki Macir Mahallesi ve Şuto Orizari mahallelerinde yaşayan etnik bir Roman grubudur. Gurbetçi grubuna aittirler.

Mancup ve Malyokler: Üsküp Vadisi'nde yerli olan bir grup Romanlar.

Tophanlılar: Adlarını Tophane Mahallesinden alırlar. Osmanlı döneminde bu Romanlar çeşitli işlerle uğraşır, mühimmatla ilgilenir, topları temizler ve çeşitli hizmetler yaparlar. Bu dönemde Üsküp’ün Yürümleri köyünde bir silah deposu vardır ki sonra ondan bir kalhane yapılır. Güherçile elde etmek yerli Romanların bir becerisi olmadığı için bu mesleğin ustaları barutçu denilen Müslüman Romanlardır. Bu isim, barut yapmak için güherçilenin yıkanmasının durdurulduğu 1878 yılına kadar kullanılır.

Sırbistan ve Bulgaristan’dan gelen Muhacir Romanlar: Bu Romanlar bugün Tophane Mahallesinde ve çevresindeki köylerde (Yürümleri ve Macari) yaşarlar.

Türk Güptinler: Makedonya Cumhuriyetinin güneyinde yaşayan Romanlardır. Türkçe konuşur, oradaki Türklerle benzer bir yaşam sürdürürler.

Çergeciler: Gurbetçi etnik grubuna ait ve göçebe bir yaşam tarzına sahiptirler. Diğer Romanlara kıyasen toplulukta iyi bir izlenime sahip değildirler.

Cambazlar: Kendilerini at ve diğer çiftlik hayvanlarının tüccarları olarak tanıtır. Kalıcı bir ikametgâhları yoktur ve konuşmalarında Makedon dilinden daha fazla iz vardır. Cambazlar, gerçek Roman etnik grubuna aittir.

Arnavut Romanlar: Bunların hepsi Arnavutlarla karışık olarak yaşayan Romanlardır (Boşkoski ve diğerleri, 2014, ss. 70-72).

2. Şutka Romanlarının Dili ve Söz Varlığı

Şutka’da yaşayan Romlar/Romanlar kendi aralarında Romca konuşurlar. Ancak diğer milletlerden insanlarla konuşacakları zaman Makedonca konuşurlar. Bunların Arnavutça konuşmalarına “Şaşkala” veya “Malok” denir (KK12).

Aşağıdaki tabloda Şutka’da yaşayan Roman katılımcılara çeşitli kategorilere ayrılarak sorulan soruların alfabetik sıraya konulmuş bir söz varlığı analizi yer almaktadır. Türkçe, Makedonca ve Romca olarak düzenlenen tablo incelendiğinde, özellikle Makedonca ile Romca arasında söz varlığı alışverişinin yoğun olduğu, Üsküp’te hâkim dil olan Makedoncadan Romcaya çok sayıda kelimenin ya aynen ya da ses değişikliğine uğrayarak geçtiği görülür.

TÜRKÇE	SÖZCÜK TÜRÜ	MAKEDONCA	ROMCA / ROMANCA
abi	isim	brat	prav, pral, pen
acı çek-	birleşik fiil	strada	muçiskeruma, nasvalo,alva, muçimo
acık-	fiil	ogladnuva	bokalo, bakaylul, gaylaliya

affet-	birleşik fiil	prostuva	oprostium gumlengen, oprost, prostima gedevla, halali ke vatuke
ağla-	fiil	plaçe	rovela, rovola, rovaf, rovava
altın	isim	zlato	zlato
amca	isim	çiçko	kako, vuyko
anne	isim	mama, mayka	mamo, daye, nona
anneanne	isim	baba	baba
Arnavut	isim	Albantsi	Albantsi, Arnavut
asker	isim	voynik	caya, voynek, asker, askeri
âşık ol-	birleşik fiil	se vlyubuva/ se zalyubuva	mangavala, zalubimo, mangavali
baba	isim	tatko	babo, tato
bardak	isim	çaşa	çaşa, bardak, tatay
biber	isim	pipërka	pipër, pipëri, biber
bir	isim	eden	yek
Boşnak	isim	Bosansi	Bosansi
börek	isim	burek	marikli
ceza	isim	kazna	kazna, kaznimo, zatfor, azapi
cezaevi	isim	zatvor	palibe, panglo, phanlipa, phanlyardo
çatal	isim	viluşka	tokaçka, veluşka
çorba	isim	çorba	çorba
damat	isim	mladojenets	camutro, jenimo, rom, samutro
dayak ye-	birleşik fiil	yade kyotek	mangama, marasma, hala maribe,

			marelama, mariba, margema
dayı	isim	vuyko	viçe, dayo
dede	isim	dedo	papo
dört	isim	çetiri	šta
döv-	fiil	tapa	mardo, marela, maryema, mariba
dövüş-	fiil	se tapa	mariyatu, marela pe, namangavato
düğün	isim	svadba	biyav, piyav, piyaf
dünür	isim	svat	stroynik, biya, henamik, svati
ekmek	isim	leb	maro
elti	isim	yatrva	elti, yatırva
eşitlik	isim	ednakvost	yekhipe
evet	edat	da	oya
evlen-	fiil	se jeni (erkekler için) se maji (kadınlar için)	jeningape (erkekler için), jeninsali (bayanlar için), jeninela, namangava majeyre, jeningape
fakir	isim	siromaşen	çorolipe, çorolo
fasülye yemeği	isim	grav	fusul, gravo
fincan	isim	filcan	fircani
gelin	isim	nevesta	bori, romni
gel-	fiil	doagya	ava, avola, nayranavama, avatuke
git-	fiil	odi	catuke, ca, gacaftar mange

gör-	fiil	vidi	dikela, dikavati, dik , nayşujo, manglariba
görücü	isim	stroynik	stroynik, styroyniko, manglipe
görümce	isim	zolva	nevesta, pen, zelva
gül-	fiil	se smee	asala, asaya
günah işle-	birleşik fiil	pravi grev	bezeha, gerela günay, cunay, kereya gravo
hak	isim	pravo	pravo, niyami
hala	isim	tetka	tetka, bibi
hasta ol-	birleşik fiil	se razboluva	Nasualo, namboromo, nasvalo, naştımange, nasvalilo
hata yap-	birleşik fiil	pravi greška	Greşingium, kerela greška, kerela günay
hayır	edat	ne	na
hürriyet, özgürlük	isim	sloboda	slobodno, pharavipe
ıspanak yemeği	isim	spanak	spanak
iki	isim	dva	dui
ilkokul	isim	osnovno	osnovno
jandarma	isim	candar	naneşukar
kaç-	fiil	bega	naş, naşela, kanaşaf
kanun	isim	zakon	zakoni, zakon, kanoni
kardeş	isim	brat/sestra	pral, potikno
karı	isim	sopruga	romni, romniye
kaşık	isim	lajitsa	royi, roy

kavurma	isim	peçenye	kavurma
kayınbaba	isim	svekor	mulo, sastro
kayınbirader	isim	dever	pral, dever, devero
kaynana	isim	svekrva	muli, sasui, baba, sasuy
kız	isim	kerka	çay, cuvla
koca	isim	soprug	rom, roma
koş-	fiil	trça	prastava, prastala, naşava prastova, prasta
lahana yemeği	isim	zelka manca	kupuzi
mahkum	isim	zatvorenik	panlo, panglo, zatvorenik, phanlyardo
Makedon	isim	Makedonets (erkek) Makedonka (bayan) Makedontsi (çoğul)	Makedonsi
mal, mülk	isim	imot	ker, kher
meyve suyu	isim	sok	sok
meyve, yemiş	isim	ovoşye	pabay, ovoşye, yemiş, yemişi
Müslüman	isim	Musliman	Musliman
oğlan	isim	sin	murş, çavo, çave
para	isim	pari	pari, pare, love
patates yahnisi	isim	kompir manca	kumpir mança, kumpira
patlıcan yemeği	isim	-	patlicano
pilav	isim	oriz	oris, rezo, piriç
polis	isim	politsiya	politsiya, kalerdo, kalyardo
polisten kaç-		bega od politsiya	Kalardon naşala, neşela tari kalerdo, naşela taro kalarde
Roman	isim	Rom, Romi	Romi, Rom

sağdıç	isim	starosvat	opel, kum, deveritsa
sarıl-	fiil	pregnuva/ guşka	mangavali, guşinayo, guşinela, daliguşineyema
saygı göster-	birleşik fiil	poçituvu	saygiya, poştinavatu, poşoynela
sebze	isim	zelençuk	salata, zelençuk, zarzavati
sevin-	fiil	se raduva	mangipe, raduynelape, radosinum, poşalape
sofra	isim	trpeza	siniya, sofru
Sofra bezi, muşamba	isim	muşama, çarşaf	kottor, muşama, çarşaf, çarşafi
suç	isim	zlostorstvo	beyla, çor, bilaçhippe
tabak	isim	çiniya, tanyir	çaro, tanyiri, tayniri
taze fasülye yemeği	isim	boraniya	boraniya
teyze	isim	tetka	tetka, bibi
tezgahtar	isim	tezgaciya	tezgaciya
torun	isim	vnuk	muçavo, unuk, vnuk, unuko
tuz	isim	sol	soko, lon
Türk	isim	Turtsi	Turski, Tursi
türlü	isim	turlitava	turli tava
üç	isim	tri	trin
üzül-	fiil	se rastajuva/ se natajuva	mazuni, rastujimo, dajnavatu
yahni	isim	manca	gulaşi, çaro, yahni, yaniya, manca

yardım et-	birleşik fiil	pomogne	pomojin, pomojinela, laçosi omanuş, pomojinenle
yemek yap-	birleşik fiil	gotvi	haybe, kerela habe, tekerav zumi, kerhaybaske
zengin	isim	bogat	barvalipe, barvalo
Diğer bazı kelimeler ve söylemler			
Arnavutlara kendi aralarında dedikleri isim		Şiptar	Şiptar, Çibane, Çibano
bayan adları			Şeherzada, Valentina, Elmadet, Valdet, Bedriye, Şehide, Suzan, Fatime, Zulfiye, Sanela, Sibel, Akila, Simona, Ancela, Kamliyana, Gandiyana, Lütfiya, Şaziya, Baysa, Atka, Elmedina, Sabriya, Sibel, Gulatman, Zumka, Meneşka
erkek adları			Glup, Elmedin, Muhammed, Mustafa, Ali, Nazmi, Şaban, Seyda, Alas, İbrahim, Hasan, Romando, Kamsiyan, Latif, Şaip, Necmeddin, Neno, Neat, Sali, Sirhan, Orhan, Kadri

Makedonlara kendi aralarında dedikleri isim		Makedonets	Gace, Gaco, Makedon
Sırlara kendi aralarında dedikleri isim		Sırbi	Sırbiyantsi, Sırbiyantsiya, Gace
Türlere kendi aralarında dedikleri isim		Turçin (erkek), Turçinka (kadın), Turtsi (çoğul)	Turçin, Turçina, Koraya
yaşca büyük bir erkeğe hitap kelimesi		Eğer hitap edilen kişi gençse adıyla, tanımadığı biriye “affedersiniz” gibi bir hitapla sesleniliyor, yaşlıysa amca anlamına gelen “çiçko” kelimesiyle hitap ediliyor.	aga
yaşca büyük bir kadına hitap kelimesi		Eğer hitap edilen kişi gençse adıyla, tanımadığı biriye “affedersiniz” gibi bir hitapla sesleniliyor, yaşlıysa teyze anlamına gelen “tetke” kelimesiyle hitap ediliyor	tete

3. Romanların Meslekleri

3.1. Demirciler: Romanlar tarafından icra edilen meslekler kesinlikle onların ana özelliklerden biri olarak sayılır. Romanlarda bazı zanaat becerileri doğuştan gelen bir yetenek olarak, diğerleri ise nesilden nesile aktarılan beceriler olarak kabul edilir. Pek çok meslekten demircilik (baributi - küçük veya büyük iş) kesinlikle en eski ve en yaygın olanlardan biridir. Tihomir Görgeviç’e göre Romanlar Hindistan’dan ayrıldıktan sonra İran ve Ermenistan’a taşınmıştır. Bu ülkeler o zamanlarda maden ve kaliteli demirle zengin oldukları için metalurjinin beşiği olarak sayılır. Orada Roman işçileri metal ve ahşap işlemekte ustalaşır. Daha sonra, Tatar ve Selçuklu kabilelerin saldırılarıyla bastırılan Romanlar, demircilik, madencilik, marangozluk ve müzisyenlik becerileriyle birlikte Avrupa ve Balkan’a doğru akın yapmaya başlarlar. Eski zamanlardan beri demirciliğin öğrenilmesi, belirli bir geleneği vardır. Üsküp’te çıraklar zanaat öğrenmeye ilk geldiğinde, ustanın elini, ayağını, demir dövme aletlerini öpmek ve demircilik mesleğini hiçbir zaman bırakmayacağına yemin etmek zorunda kalırlar. Kalfa unvanına ulaşması 10-15 yıl sürmüş, demirci ustası unvanına ise 30 yaşından küçükleri

ulaşamaz. Ustalık sınavına 2 Ağustos'taki Aziz İlyas bayramında girer ve yeni usta yeni diplomasıyla kendisine bağımsız bir demirci atölyesi açabilir. 10. yüzyılın başında Üsküp'te bir ustabaşının önderliği altında esnaflar çalıştığı 40 Roman demircilik atölyesi vardır. Cuma günü ustalar, helva ile diğer tatlılar yedikleri bir evde toplanıp demirci zanaatı ve öğrencileriyle ilgili konuşurlarmış. Ustabaşı Cuma günü çalışacak olan ustanın demir bacasını yıkma hakkına sahiptir. Romanların kullandığı alet çok basittir: Çekiç (sviri), körük (pikati), pense (silavi), ege (yerni), örs (amuni), makas, şömine, fiskiye ve içinde sıcak demirin söndürüleceği bir su tasından oluşur. Mütevazi aletler göz önüne alındığında, ev ve tarımda kullanılması için yapılan çeşitli eşyanın sayısı çok etkileyicidir. Baltalar, çatal çapalar, matkap uçları, asma kilitler, oraklar ve her şeyden önce, kırsal veya kentsel ev kullanımı için ilkel aletler yapılır. Çingene çivileri, çingene taraklar vb. gibi demircilik alanındaki pek çok icat, Romanların etnik ismine göre adlandırılır (Boşkoski ve diğerleri, 2014: 73). Eskiden Üsküp Karadağı'ndaki (Makedoncası: Skopska Trna Gora) köylerinde çeşitli hizmetler yapan Roman demircisine yılda herkes bir şinik tahıl (yaklaşık 25 kilo) verir ya da anlaştıkları başka bir şekilde öder. Prilep'te de, her Egüptin demircisinin, tahıl için aletler yapıp tamir ettiği kendi köylü müşterisinin olması bir gelenektir, ödeme ise bir yıl içinde gerçekleşir. Demircilik zanaatına çok değer verilir, ona sık sık yemin ettiğimiz gerçeği bunun kanıtıdır. Bir Roman, yanlış yemin ettiyse, çekiç onu öldüreceği, ateşin içinde yanacağı ya da başka ağır bir şekilde cezalandırılacağına inanılır. Sanayinin ve kentleşmenin gelişmesi ve köylerin alay konusu olması süreci, köy-kent ilişkisinin göçünü mümkün kılar. Kırsal kesimdeki haneler için metal ve plastik fabrika ürünlerinin ya da toprağı işlemek için kullanılan aletlerin yoğun kullanımı, tam da düşük kazançlar nedeniyle demircilik zanaatının terk edilmesine yol açar (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 74).

3.2. Cambazlar: Eskiden at satışı Cambaz Romanlarının ana uğraşlarından biridir. Atları çeşitli şekillerde eyerler, yelelerini kesip örer, kuyruklarını bağlar, sık sık da dayakla onları korkuturlar. O kadar ki onu döven Roman yaklaşıncaya at korkudan titremeye oynamaya başlar. Roman tüccarı ilk önce, atı koşarken, başını tutarken, kuyruğunu çevirirken görür ve tüm bunlara göre atın daha önce tedavi görüp görmediğini veya geçici olarak satışa uygun olup olmadığını bilir. At sattıkları zaman, birkaç Roman atın etrafında toplanıp atı bağırarak över, alıcıların önünde ata binip denerler. Bazı Cambaz Romanların görüşüne göre, ata binmek eski vatanları Hindistan'dan miras kalan bir özellik ve yetenektir. Aynı zamanda, atların kılıklarını o kadar ustaca değiştirirler ki, eski sahipleri bile kendi atlarını tanımakta zorluk çekebilir. Bununla ilgili Ohri civarında şöyle bir hikâye var: “Bir adamın bir kırsağı ve bir tayı varmış, fakat kırsağı yaşlı olduğu için onu satmak niyetiyle pazara götürmüştür. Ertesi gün Romanlar adama, onun beğendiği ‘daha genç’ bir kırsak teklif etmişler ki adam onu satın almıştır. Kırsağı eve getirdiğinde, sattığı aynı kırsak olduğunun farkına varmış çünkü tayı hemen yaklaşımaya başlamıştır.” Manastır'da Manastırlı Matrapas Cambaz Romanlarının öncülüğü altındaki At Pazar adlı bir Roman mahallesinin adı, onların bu mesleğinin eski büyük

yaygınlığının kanıtıdır. Cambaz unvanı, yetenekli ve kurnaz bir tüccar kelimesiyle eş anlamlı hâle gelmiştir (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 74).

3.3. Ayıcılar: Romanlar köylerdeki panayırlara götürdükleri bir veya fazla ayıya sahiptirler. Ayılar boynuna bir zincirle ve içine bir bileziğin takıldığı delinmiş bir üst dudağa bağlanır. Romanlar ise elinde bir sopayla dolaşırlar. Arka ayakları üzerinde durması, şarkı söyler gibi mırıldanması, genç bir gelin gibi utanması, fırıncı gibi kalçasını çevirmesi için ayıyı döver ve bu sayede toplanan halkı neşelendirirler. Daha sonra ayı bir bendirle izlenen halkın bahşişlerini toplar. Şar ve Korab dağlarındaki ayıların mağaralarının yakınında bir yere rakıyla dolu bir kase bırakılır, rakıyı içen ayı uykuya dalınca ayının yavruları mağaradan çıkarılır. Gevgeli civarındaki ayılar, hastaların onlara ayakla basılmaları için kullanılır, özellikle kemik ağrısı olanlar için. Nitekim, ayıcı köyden geçerse her türlü hastalıkları alacağına inanılır ve bu yüzden köylülerin evlerinin önünde bir ayının oynamasını isterler. Ayılar genellikle 24 saatte bir ekmek veya unlu mamullerle beslenir, insanlara saldırmaması için ona hiçbir zaman et verilmez (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 75).

3.4. Çalgıcılar: Romanların çalgıcılığı, yani müzik kültürünün kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Bazı bilim adamları, müzikal yeteneklerini Hint kökenlerinin kanıtı olarak alırlar ve onları, efsaneye göre, Fars kralı Borhan Gur (420-440) tarafından müzisyen olarak getirilen Lurilerle eşit tutarlar. T. Görgeviç'e göre Romanlarda çalgıcılık bir zanaat değil, her işin üstünde olan bir Roman kişisel yeteneği olarak görmek gerekir. Nadiren bir Roman çalgıcı değil, çalarak para kazanmasalar bile, en azından biraz enstrüman çalmayı da bilirler.

Türk yönetimi sırasında, Roman müzisyenler Türk ordusunu eğlendirmek için veya haremelerde oryantal şarkılar ve danslar yaptıkları kadın odalarında bedir çalarak hizmet ederler. Bu dönemde, çoğunlukla yapımında Kalkandelenli Romanların öne çıktığı zurna, gayda ve davul çalarlar. 19. yüzyılda Makedonya Romanları arasında en ünlüsü, yılda bir kez Aziz Petrus Günü'nde (12 Temmuz) düzenlenen geleneksel Galiçnik düğününe sık sık davet edilen Debarlı (Debarlı) zurna çalan müzisyenlerdir.

Diğer yandan, Yugoslavya'da Manastır Çalga Romanlarına çok saygı duyulur ve onlar olmadan hiçbir Makedon ya da Müslüman düğünü, Hristiyan ya da Müslüman bayramı ve hiçbir Manastır toplantısı düşünülemez. O dönemde Roman çalgıcılarına o kadar saygı duyulur ki Smilevo adında Miyak köyündeki gelin ve damat, geleneksel olarak düğünlerinde çalacak çalgıcıların sağ elini öpmeleri gerekir. Roman müzisyenlerin özel bir statüsü olduğu için, çoğu ebeveyn çocuklarının bu zanaatı öğrenmesini ister, çünkü iyi bir çalgıcıya sunulan fırsatlar bir Roman'ın isteyebileceği her şeydir. Bu sayede hayatı eğlence içinde geçecek, bol bol içecek ve yiyecekleri olacaktır. Müzik zanaatkarları olarak Romanlar, başarılı olmaları ve çalışmalarının karşılığını almaları için müziklerini çevredekilerin ihtiyaçlarına ve zevklerine uyarlamak zorundadırlar.

Romanlar halk müziğine değer verirler, ancak onu yüksek bir düzeye getirmezler. Sanat müziğinden anlamayan, ancak kolay icrasından ve basit anlatımlarından hoşlanan geniş insan kitleleri tarafından müziğin kabul görmesi için müziğe özel bir işaret ve bambaşka bir karakter verirler. Romanlar, Romanca olan pek çok şarkıya sahip olmalarına rağmen, çoğu zaman yabancı şarkıları seslendirmekten zevk alırlar. Kadınların ve çocukların seslendirdiği şarkılar, halkın önüne geçmeyen, çalgıcıların şarkılarından farklı bir ev hazinesidir. Diğer türküler gibi ilkel ve evde kalan türkülerdir. Günümüzde, düğünlerde ve çeşitli vesilelerde elektrikli enstümanlarıyla seslendirdikleri ezgiler, halk ezgilerine aittir ve çoğu zaman Türk veya Hint kökenli bazı şarkıların uyarlamasıdır. İlginçtir ki, günümüzde hemen hemen her Roman evinde bir radyo alıcısı ve bir televizyon seti bulunmaktadır. Kaset çalarlı ve pikaplı transistörleri çok severler ve bahçelerine koydukları büyük hoparlörleri satın alır mümkün olduğunca yüksek sesli müzik açarlar. Roman müziğinin birçok ünlü besteci ve müzisyenin temelini oluşturduğunu da belirtmek gerekir. Haydın, Beethoven, Brahms, Schubert, Verdi ve diğerleri gibi müzisyenlerin kesinlikle Roman müziğine başvurmak ve ondan ilham almak için nedenleri vardır (Boşkoski ve diğerleri, 2014: 76). Büyük keman virtüozu Paganini'nin Roman kökenli olduğu düşünülür ve kesinlikle en ünlü Roman sanatçılarından biri, besteci ve gitarist Cango Raynhart/Renart'tır (1910-1953). Uzmanlar, "Cango XX. yüzyılın en fantastik sanatçısıydı, bir virtüozun çalması gerektiği gibi gitar çalıyordu. Onun gitarı, ağlayan ve gülen bir gitardı, insan sesinin bir gitarıydı" derler. Ülkemizde (Makedonya Cumhuriyeti), Esmâ Recepova ve Şaban Bayramoviç isimleri bugün Roman müziğiyle eş anlamlı oldukları için özel olarak anılmayı hak ederler (Boşkoski ve diğerleri, 2014, ss. 75-76).

3.5. Dilenciler: Dilencilik de, efsanelerinden birine göre, onlara Tanrı tarafından bırakılan Romanların eski bir mesleği olarak kabul edilir. Bütün insanlar ve milletler için meslekleri belirlenirken Romanlar Tanrı'nın arkasına saklanırlar ve Tanrı meslek belirlemesini bitirdiğinde, arkasındaki Romanlar çıkıp kendilerini unuttuğunu söylerler. Sonra Tanrı, kendisinin onlara bir meslek vermesini mi yoksa her insanın onlara vermesini isteyip istemediklerini sorar. Romanlar da herkesin onlara vermesini istediklerini söyler. Bu yüzden Romanlar hep dilenirler. Romanlar arasında genellikle çocuklar eşliğinde olan yaşlı kadınlar kapı kapı, ev ev dolaşarak para, yemek ya da eski giysi isteyerek dilenirler. Köylerde dilenciler genellikle tarım ürünleri alırlar (tahıl, peynir, bal kabağı, domuz yağı vb.). Roman kadın, bir ya da iki kez bir evden hiçbir şey alamazsa, artık hiçbir zaman o eve gelmez. Diğer Romalar genellikle sokaklarda dilenmekte ya da belirli yerlerde durmakta, özellikle insan yoğunluğunun yüksek olduğu yerlere özel ilgi göstermektedirler. Bunlar, yoldan geçenlerde empati ve merhamet duygusunu uyandırıp onlardan kuruş alarak aynı zamanda böyle bir yaşam tarzı için azarlanan, tüm yıl boyunca dilenen engelli çocuklardır. Bu tür çocuklar, genellikle anma törenleri ve dini bayramlar sırasında, kabristanda bulunur. Roman kadınlar dilenmeye ek olarak, genellikle kartlar, kahve veya fasulye yardımıyla sihir yapar ve kehanet uygularlar. Zeki ve mükemmel bir psikolog oldukları için, özellikle aşk özlemleri ve sorunları söz konusu

olduğunda, gizli tavsiyeleri için genellikle yüksek ödüller alırlar. Romanların büyü becerilerinin Hindistan'dan gelmesi ve bu 10. yüzyılda batıya büyük göçleri sırasında doğrulanması ilginçtir (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 77).

3.6. Hamallar: Romanlar kentsel alanlarda genellikle hamal olarak bulunur, kentsel mahallelerin yoğun yerlerinde toplanıp emeklerini sunarlar. Roman hamallar, uzun ve kalın iplerle sabitlenmiş eyerler giyer. Sırtlarında, bazen kendilerinden birkaç kat daha ağır yükler taşırlar. Hizmetlerini, pazar arabalarında çektikleri veya ittikleri çeşitli yükler transferine yönlendirirler, bu arabalar ise günümüzde giderek daha fazla motorlu araç hâlini alır (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 78).

3.7. Hizmetçiler: Roman kadınların emeği, tüm ev işlerini yapmalarına, bazen de erkek sorumluluklarını yerine getirmelerine rağmen, çok ucuzdur. Büyük şehirlerde çocuk bakıcısı olarak çalışırlar, ancak yemek de hazırlarlar. Bir hizmetçi olarak Roman kadını iki öğün ve gündelik ücretini de alır. Ev hanımları olarak Roman kadınları alışılmadık bir derecede temizdir, bu yüzden de temizlikçi olarak rağbet görürler. Hamaratlığıyla öne çıkan ve temiz olanlar diğerlerine tavsiye edildikleri için aynı zamanda birkaç evde de çalışırlar (Boşkoski ve diğerleri, 2014: 78).

3.8. Tüccarlar: Perakendenin bir özelliği olan ticaret, Romanlara özgü bir meslektir. Eskiden Roman zanaatkarlar bunu ürünlerini satarak yaparlar ve kadınlar kıyafet karşılığında çeşitli yalak ve teneke ürünler satarak evden eve dolaşırlar. Bugünler bile bazı Romanlar, evlerinde çeşitli alçı heykeller (vazolar, kül tablaları) yapar ve günlük bir gelirleri olmamasına rağmen, çoğu bu yaşam biçiminden şikayet etmez. Romanlar için ticaret kalıtsal bir karaktere sahiptir, bu nedenle ebeveynler çoğu zaman çocuklarının başka iş yapmalarına izin vermez. İlginçtir ki, babalarının zanaatına çok iyi hâkim olan bu tüccarların çocukları, ticaretlerini sorunsuz bir şekilde yürüttüklerini söylerler. Son yıllardaki sosyo-ekonomik değişimler Romanların özel ve kamu sektöründe düzenli istihdam ilişkileri kurmasını sağlar. Böylece Romanlar sanayi tesislerinde, çeşitli atölyelerde ve gece bekçisi gibi hizmetlerde çalışmaya başlarlar. Ancak son zamanlarda birçok üye çeşitli ekonomik ve ekonomik olmayan faaliyetlerde istihdam sağlayarak eğitimlerini iyileştiriyor olsa da, çoğu zaman kentsel alanlarda kentsel temizliği, parkları ve yeşillikleri korumak için kamu hizmetlerinde istihdam edilmektedir (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 78).

3.9. Gurbetçiler: Batı ülkelerine olan modern göçler, belirli olguları ve süreçleri taşıyan ve Romanları etkileyen yeni bir kâr biçimi olan bir olgudur. Batı Avrupa ve ötesindeki hemen hemen tüm ülkelere göç ederler, ancak çoğu Federal Almanya Cumhuriyeti'nde ikamet eder. Maddi malların yeni tüketim koşullarının yanı sıra geri döndüklerinde konut binalarının inşası için koşulların yaratılmasıyla kâr elde etme güdüsü vardır. Romanların el sanatlarında ustalık, dil öğrenme ve çeşitli ortamlara uyum sağlama yetenekleri olduğundan, bu durum onların işgücüne ihtiyaç duyulan ülkelerde başarılı olmalarını sağlar.

Roman erkekleri Batı Avrupa ülkelerinde daha çok metal işçisi, çilingir, oto tamircisi, kalaycı gibi mesleklerde; Roman kadınları ise hizmet sektöründe istihdam edinirler. Romanlar modern mimariye sahip büyük apartmanlar inşa ettirir, lüks arabalar satın alırlar. Aldıkları bu arabalarla da taksi taşımacılığı yaparlar. Bazılarının küçük işletme binaları çalıştırdığı da görülür. Uzun süre yurt dışında çalışan ailelerin aile planlaması vardır; bu nedenle çocuk sayısı, eğitimi ve yetiştirme durumları dikkate alınır (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 79).

4. Romanların Giyim Kuşamları

Roman Müslüman kadınlar, Hintli kadınların asil Sari kıyafetlerine benzeyen çok uzun elbiseler giyerler. Roman kadınlar tatillerde, özellikle de Aziz George Günü’nde, kumaştan dikilmiş gösterişli ipek pantolonlar, 10 metreden daha uzun beyaz gömlekler, gümüş ve altın işlemeli yelekler ve benzer şekilde dekore edilmiş düğmelerden oluşan Türk halk kostümü giyerler. Bellerine geniş kemerler sarıp, ayaklarına da yüksek topuklu çizme veya ayakkabı giyerler. Genç, yaşlı tüm Roman kadınlar en ucuzundan en pahalısına kadar mücevheri severler. Düğünlerde ve tatillerde ise gümüş ve ipek dantelli kurdeleler, küçük gümüş ve altın paralarla süslenmiş eşarplar takarlar. Günümüzün genç Roman kadınları modern giysileri hem alır hem de dikerler, fakat bazı Müslüman Roman kadınlar ise sıradan günlerde pantolon giyerler (Boşkoski ve diğerleri, 2014, s. 84).

5. Romanların Dini

İngiliz papaz Barrow'a göre Romanlar, Hindistan'dan ayrıldıkları sırada bir tanrıya inanıyorlardı ancak Hint tanrılarını, ritüellerini ve âdetlerini yanlarına almadıkları için onu çok çabuk unuturlar. 18. ve 19. yüzyılın bazı Roman bilginlerinin kuvvetli görüşüne göre Romanların kendilerine ait bir dinlerinin olmadığı, herhangi bir dine bağlı olmaktan uzak olup dinsiz oldukları ve Avrupa inanç sisteminden derinden etkilendiklerini ileri sürerler. 19. ve 20. yüzyılın başlarında, bu konuyla ilgili bazı değişiklikler ortaya çıkar. Örneğin, bilim adamı Leland, birkaç efsane ve önyargı dışında, Romanların hiçbir şeye derin bir inancı olmadığını savunur. Bununla birlikte, daha sonraki araştırmalarında, özellikle de gelişmiş şifa büyüünde, zengin inançlar ve büyüdü dini ritüeller dünyasını keşfeder. Bazı araştırmacılar için, vurgulanan kolay adaptasyon ve kabul etme yeteneği göz önüne alındığında, Romanlar arasındaki dindarlık biçimi, doğası gereği senkretiktir [zıt ilkelerin bir araya gelmesiyle oluşan, karma (özellikle din)], diğerleri için bu senkretizm belirli bir profile sahiptir. Büyük dinlerin, Romanların inançları ve gelenekleri üzerindeki etkisini inkâr etmeden, şekil ve anlam bakımından da, din alanından çok, büyü alanıyla ilgili olan unsurları daha kolay kabul ettiklerine dikkat çekilir. Bununla birlikte Romanların dinlerini, hangi alanda orijinal (eski) dinleriyle ilişkilendirip ilişkilendirilmediği ve Hindistan'daki dindarlıklarının aslının ne olduğu sorusuna muhtemelen cevap vermek çok zordur. Romanların, Hindistan’ın dört temel sınıfının dışındaki gruplardan biri olduğu gerçeği göz önüne alındığında bu, onların Hindistan’daki dini yaşama katılımlarının zorunlu olduğunu ve Romanların oradaki dini inançlarının, sahip oldukları gerçek dini inançları

dışındaki uygulamalarla sınırlı olması gerektiği anlamına gelir. Bir topluluk olarak Romanların türbelere gitmelerine izin yoktur. Tek aracı, onlar için ritüeller ve kült törenleri yapabilen kaplan-Brahman'dır, bunların ardından da temizlik ritüelleri gerçekleştirilir.

Roman atalarının Hindistan'dan göçü, Hinduizm'in ve onun içinde Vişnuizm ve Şivaizm'in egemenliği sırasında gerçekleşir. Roman dilinde, Şivaizm'in Roman ataları arasında ne ölçüde yaygın olduğunu kanıtlamak zor olsa da, bazı araştırmacıların görüşüne göre, Şivaizm ile ilgili birçok kavram ve terim korunur. Romanlar, daha önce de belirtildiği gibi, Hindistan'ı terk ettiklerinde, tanrılarını yanlarına almazlar. Onların dilinde Tanrı'yı ifade eden tek bir kelime vardır. Roman dilinde Tanrı'nın adı Del veya Devel'dir. Bu isim eski Hint kelimesi Deva'dan gelmektedir. Rayko Güriç'e göre Deva, veren kişidir. Baba, anne ve manevi lider bakire ve hatta misafirdir. Deva'nın bahsi geçen anlamı, Rigveda olarak bilinen eski Hint edebi eserlerinde de mevcuttur. Tanrı'nın zıttı ise (Şeytan) Bang'dır. Bugün, Romanlar ağırlıklı olarak Müslümandır, bazıları Hristiyanlığa daha az ölçüde Katolik dinine aittir. Bizans döneminde Romanların bu imparatorluğa gelmesiyle birlikte Hristiyan olurlar. Türkler ve Bizanslılar arasındaki savaşlar sırasında, Romanlar birinin veya diğerinin egemenliği altında değişirler. Türkler tarafından fethedilen ülkelerde birçok Roman Hristiyan olarak kalır, bir kısmı da Müslüman olur. Hristiyan Romanlar (Gapikane Romanlar) yüzyıllardır Balkanlar'da Ortodoks nüfusla birlikte yaşarken, Müslüman Romanlar (Korana Roman) daha çok Türkiye'de, Bulgaristan'ın bazı bölgelerinde, Makedonya'da ve ayrıca Sırbistan'da yaşarlar. Din açısından, Romanlar kararsızdır. Çoğu zaman bazı Romanlar dinlerini değiştirir. Protestanlar Protestan, Katolikler Katolik ve Ortodokslar Ortodoks'tur. Sırbistan'daki Romanlar arasında anlatılan bir efsanede, Romanların geçmişte bir kiliseye sahip oldukları, ancak daha sonra gerçek kiliselerini peynirden yapılmış bir kiliseye çevirdikleri söylenir (Boşkoski ve diğerleri, 2014, ss. 84-85).

Şutka'daki Romanların içerisinde Hristiyan olanları da vardır ancak bu oran çok azdır (KK1). Şutka'da birkaç tane yeni yapılmış güzel cami vardır. Bu camilerde Romca konuşulur, imamlar hutbeleri Romca yaparlar (KK15). Şutka'daki Amdi Paşin (Paşa) Camii'ni yaptıran Amdi Bayram'ın mezarı da diğer Üsküp halkının defnedildiği Üsküp mezarlığındadır. Yani Şutka'da ölenler de Üsküp mezarlığına defnedilir (KK10). Buradaki Romanlar da doğum, ölüm, evlenme, dini bayramlar gibi ritüellerde Müslüman örf ve adetlerine göre davranırlar. Tabii değişen dünyanın tek kültüre entegre olma gerçeği herkesi olduğu gibi bunları da etkiler (KK12). Şutka merkezi, Romların genel olarak bilinen dağınık hallerine göre çok düzenli olduğu ekli olan fotoğraflarda açı bir şekilde görülür. Belediye temizlik görevlileri temizlik işlerini düzenli olarak yaparlar (KK10).

6. Romanların Halk Gelenekleri ve Tatilleri

Romanların gelenekleri çoktur ve yıl boyunca devam eder. Esas olarak inançlarına ve geleneklerine bağlıdırlar. Ortodoks Romanlar arasında en yaygın aile kutlamaları (ev

kutlamaları) şunlardır: Aziz Nikola, Aziz Atanas, Aziz Vasil ve Aziz Gorgi (Aziz George Günü). İlkbaharda doğanın ve bereketin sembolü olan Mladentsi (22 Mart), Paskalya, Markovden, Spasovden vb. kutlamalar yapılır. Yaz aylarının en büyük tatiller şunlardır: Aziz İlyas (2 Ağustos), Tanrıdoğuran Bakire Meryem'in Uyuması (28 Ağustos) ve diğerleri. Sonbaharda, Ortodoks Romanlar Mitrovden (8 Kasım), St. Arangjel (21 Kasım). Kışın Noel (7 Ocak), Vasilitsa (14 Ocak), Epifaniy (19 Ocak), Bağışlama ve diğerleri için hazırlanırlar. Müslüman Romanlar için en önemli tatil günleri şunlardır: Muharrem Ayı (Hicri Yeni Yıl), Mevlid Kandili (Kutlu Doğum Haftası), Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı. Dervişler Matem Bayramını kutlarlar. Bu önemli tatil günleri için efsaneler, gelenekler ve ritüeller de vardır.

Roman Müslümanlar için şu bayramlar önemlidir: Oruçtan sonra kutlanan Ramazan Bayramı (Baro Bayramı olarak adlandırılır); sonra sığırların kesildiği, genellikle bir koyun veya kuzunun Allah'a kurban edildiği Kurban Bayramı (Tikno Bayramı). Kurban Bayramında yoksul ailelere de kutlamayı hissedebilmeleri için et dağıtılır. Bu günlerde insanlar önce camiye sonra da mezarlığa giderler. Bahsedilen bayramlara ek olarak, başkaları da kutlanır: Miraç Kandili (Hz. Muhammed'in Tanrı'ya yolculuğu), Berat Kandili (Muhammed'in dirilişi) ve diğerleri. Dervişler Matem Bayramını kutlarlar. Tüm tatiller için efsaneler, gelenekler ve ritüeller vardır. Üsküp'teki Romanlar arasında dini bayramların (hangi dine mensup olduklarına bağlı olarak) yanı sıra geleneksel bayramlar da vardır.

Bazı günler, dinden bağımsız olarak tüm Romanlar için eşit derecede önemli ve şenliklidir. Bu günler şunlardır: Yeni Evliler (Ortodokslar arasında), Sultan Nevruz (Müslümanlar arasında), Aziz İlyas - Aliruni, Mitrovden - Kasumi, Bağışlama, Epifaniy, Aziz George Günü, Paskalya, Noel ve diğerleri (Boşkoski ve diğerleri, 2014: 85-86).

6.1. Romanların Geleneksel Tatilleri

Romanların 19. yüzyılın sonundan daha yakın zamana kadar olan dönemdeki geleneksel tatilleri, mevsim değişikliğinin belirli dönemleriyle ilişkilidir. Buna göre, takvim tatilleri ve gelenekleri kış, ilkbahar, yaz ve sonbahar olarak ayrılır. Romanların başlıca geleneksel bayramları şunlardır: Vasilitsa (14 Ocak), George Günü (Makedoncası Gürgovden), Hıdırellez (6 Mayıs), Teyze Günü (Bibijako Djive). Romanlar bu iki bayramı büyüklerin kendilerine bıraktıkları gelenek nedeniyle kutlarlar ve günümüzde bu bayramların kutlanma sebebini bir yanıtın olmadığı söylenebilir. Bu bayramlar genellikle aynı tarihte kutlanan diğer ulusların bayramları ile özdeşleştirilir, ancak bu bayramların Romanlar tarafından tamamen farklı nedenlerle kutlandığı çok az bilinmektedir. Ancak Romanların diğer etnik kökenler (lazarikler, kara kurbağaları) pahasına ekonomik sebepler ve gerekçelerle kutladıkları bazı tatiller de vardır.

Vasilitsa geleneği, Romanların geleneksel kültüründe var olan ve uzun bir geleneğe sahip özel bir kültürel olgudur. Bu tatil uzun zamandır birçok Roman arasında vardır. Bununla birlikte, Roman aileleri, dinlerinin kurallarının rehberliğinde azizlerine de saygı duyduklarını

ifade etmektedirler. Ortodoks Romanların yanı sıra Müslüman Romanlarda Tophaneli, Barutçu, Üsküp'ten Roman Cambazlar ve Makedonya Cumhuriyeti'ndeki diğer Romanlar arasında özellikle de Sveti Nikole, Kriva Palanka, Ustrumca, İştıp, Radoviş, vb. şehirlerde Makedon Ortodoks Kilisesi'nin sürekli faaliyeti, bu bayramın Vasilika adı altında birçok Ortodoks ve Müslüman Roman arasında bir tür ulusal sembol haline gelmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, Vasilitsa tatili, etkisine bağlı olarak, Makedonya Cumhuriyeti'ndeki çok sayıda Roman grubu tarafından hâlâ bilinir. Kültürler ve dinler, bugüne kadar korunan geleneksel biçimlerin yanı sıra tanımlanır, dolayısıyla kutlama şekli buna bağlıdır. İlk bölüm, 12-16 Ocak tarihleri arasında Vasilitsa'nın sıkı bir şekilde yapılandırılması ve hazırlanmasıdır, ikinci bölümde törensel bir şekilde gönderilmesidir, 14 Ocak ise Vasilika Günü olarak işaretlenir. İlk bölüm, 14 Ocak'ın Vasilitsa Günü olarak işaretlenmesi ve 12-16 Ocak tarihleri arasında sıkı bir şekilde yapılandırılması ve hazırlanması aynı zamanda kabulü ve kutlanmasıdır, ikinci bölüm ise törensel bir şekilde veda edilmesidir (Boşkoski ve diğerleri, 2014: 101-102).

Makedonya'daki Şutka'da evlenme geleneklerinde kız isteme âdeti, evlilik öncesi ritüeller, düğünle ilgili törenler vardır. Şutka'da görülen diğer bir özellik de “kız kaçırma”dır. Kız kaçırma ailelerin bir kız ve erkeğin evlenmelerini kabul etmediği durumlarda gerçekleşmektedir (KK13). Anadolu'da olduğu gibi Romancada da “çeyiz” kelimesi kullanılır. Roman düğün geleneklerinin bir parçası da çeyizdir (KK14).

Sonuç

1963 Üsküp depreminden sonra modern yapılanmada Romanlar yer almak istemezler. Aynı bir yerleşim yeri isteklerine Makedonya devleti şimdiki Şutka bölgesini tahsis ederek cevap verir (KK1). Şutka örneğinden hareketle Balkan ülkelerinde yaşayan Romanların sosyal problemlerinin birçoğunun çözüme kavuştuğu bir gerçektir. Romanların bir kısmı kendi kültürlerine ait olan kılık kıyafetlerinde ve kültürlerini yaşama biçimlerinde ısrar ederken çoğunluğu sosyal yaşama uyum sağlar. İlgili kitlenin karşılaştığı en ciddi sorunların başında eğitim, sağlık ve istihdam problemleri gelmekte iken Şutka'da kendilerine ait okulları, camileri, sağlık ocakları vardır. Müslüman Romanlar, toplu olarak yaşadıkları yerlerde dinlerini ve kültürlerini oldukça rahat bir şekilde sürdürebilmektedirler. Romanların sosyal normlarını aileler aracılığıyla, uzun yıllar boyunca aktarması kitle dışından evlilik yapmamaları ve güçlü aile bağlarıyla ilişkilidir. Sözlü kültür aktarımları yerel müzikler, adalet sistemi ve evlilik gelenekleri vb. normlardan oluşmaktadır. Nitekim Müslüman Balkan Romanlarının bir çoğu Türkçe, Arnavutça ve Makedonca konuşabilmekte, kendi aralarında ise ana dilleri olan Romancayı kullanmaktadırlar. Eğitimlerini tabii oldukları ülke dili üzerinden sürdürmekle beraber; camideki ibadetlerinde kendi dillerini kullanırlar. Türkiye'nin, Balkanlar'da dindaş ve soydaş topluluklar üzerindeki sosyal, kültürel, sağlık ve eğitim alanında yardım politikalarındaki Boşnak, Arnavut ve Türk penceresine Balkanlar'da çok önemli bir nüfusa sahip olan Müslüman Roman topluluğunu da dâhil etmesi gerekir. Aynı zamanda resmî ve sivil

toplum kuruluşları Ramazan ve Kurban dönemlerinde, insani yardım politikalarına Roman Müslümanlarını da dâhil edilmelidirler.

Ankete Katılan Kişiler		
Sıra No.	Adı Soyadı	Katılımcı Kodu
1	Ali Rıza Aydın	KK1
2	Atka Umer	KK2
3	Bilal Ali	KK3
4	Enver Ramadan	KK4
5	Fatime Mimiş	KK5
6	İbrahim Emin	KK6
7	Kenan Bislim	KK7
8	Neno Umer	KK8
9	Orkan Becet	KK9
10	Rıfat İlyas	KK10
11	Samira Mustafski	KK11
12	Seat Latif	KK12
13	Senota Ayzirof	KK13
14	Şakir Muzaffer	KK14
15	Yusuf Azir	KK15

Kaynakça

ALP, İ. (2008). *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları,

ARAYICI, A. (1993). *Çingenerler: Ülkesiz bir halk*, İstanbul: Ozan Yayıncılık.

ATALAY, O. (30 Nisan 2019). “Balkanlar’da unutulmuş Müslüman Romanlar”, Yeni Akit gazetesi.

Boşkoski, M., Gyorgiev, D. ve Petrovski, T. (2014). *İstorija na Romite vo Makedonija i na Balkanot*, Skopye.

Fraser, A. (2005). *Avrupa halkları Çingenerler*, İstanbul: Homer Kitapevi.

Frazer, J. G. (1991) *Altın Dal: Dinin ve folklorun kökeni* (çev. Doğan, M.H.), İstanbul: Payel Yayınları.

Memişoğlu, H. (2005). *Balkanlarda Pomak Türkleri*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Toğrol, B. (1991). *Direnış*, İstanbul: Boğaziçi Matbaası.

Uğur Çerikan, Fidan (2021). *Çingenerler Denizli örneği*, Ankara: Kalem Kitap.

İnternet Kaynakçası

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_Makedonya_T%C3%Bcrkleri (Erişim tarihi: 22 Mart 2022)

Saha Çalışmasından Kesitler:

Şutka çarşısında belediye Temizlik işçisi katılımcı Yusuf Asir

Üsküp Aleksandr Meydanı'nda ayakkabı boyacılığı yapan katılımcı Rıfat İlyas

Üsküp çarşısında çocuğuyla birlikte dilencilik yapan katılımcı Fatime Mimiş

Şutka Amdi Paşin (Paşa) Camii (Dış Görünüş)

Şutka Amdi Paşin (Paşa) Camii (İç Görünüş)

Şutka Anaokulu

Şutka (Çarşı-1)

Şutka (Çarşı-2)

Şutka (Çarşı-3)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 16.03.2022

Kabul Tarihi: 26.04.2022

Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 16.03.2022

Accepted date: 26.04.2022

Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

Antik Roma'da Kadın Gladyatörler

Female Gladiators in Ancient Rome

Çağla Bulduk

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Arkeoloji Ana Bilim Dalı,

Yüksek Lisans Öğrencisi,

caglabulduk03@gmail.com,

0000-0003-4049-5274

Öz

Antik Roma dünyasının en çarpıcı görüntülerinden biri olan ve Roma Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yılları ile İmparatorluk Dönemi'nin sonuna kadar soluksuz devam eden gladyatör oyunlarının en ilginç ve hayranlık uyandıran tarafı, kadın gladyatörlerin de arenalarda dövüşmesi olmuştur. Toplumda her ne kadar eğlence aracı olarak görülseler de kadın gladyatörler de en az erkekler kadar ilgi ve merak uyandırmış aynı zamanda oyunların kalitesine de yön vermiştir. Kadınların, gladyatör olarak arenalarda dövüşmesi Roma halkı için büyük bir yenilik ve farklılık oluştursa da kadın gladyatörlerin de oyunlara katılımı konusunda fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Özellikle Roma'da kadınlara olan genel tutum, kadınların arenalarda gladyatör olarak dövüşmesini etkilemiş ve toplumda tanımlanmış olan kadın ve erkek rolleri arasında ideolojik bir savaşı da başlatmıştır. Roma tarihi boyunca kadın gladyatörlerden antik kaynaklarda sık sık bahsedilse de haklarında yazılı kaynaklar ve arkeolojik verilerin az olması, kadın gladyatörlerin varlığına ilişkin bilgilerimizi de sınırlı tutmuştur. Ancak incelenen sekiz adet arkeolojik veri, kadın gladyatörler konusunda az da olsa fikir edinmemizi sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Antik Roma; Arena; Gladyatör; Kadın gladyatör.

Abstract

The most interesting and exciting aspect of the gladiator games, one of the most stunning images of the ancient Roman world, which continued in the first years of the Roman Republic Period and the end of the Imperial Period, there were also female gladiators fighting in arenas. No matter how much they are seen as a means of entertainment in the society, female gladiators awake at least as much interest and curiosity, and also directs the quality of the games. Although it was a great innovation and difference for the Roman people that women fought in the arenas as gladiators there were differences of opinion about the participation of female gladiators in the games. General attitude in Rome for female it also influenced and started an ideological war between the described roles of men and women in society the women's fight as gladiators in the arena. Although female gladiators are frequently mentioned in ancient sources throughout Roman history, the scarcity of written sources and archaeological data about them kept limited our knowledge of the structure of female gladiators. However, the eight pieces of archaeological data examined gave us some a little idea about the female gladiators.

Keywords: Ancient Rome; Arena; Gladiator; Female Gladiator.

Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Antik Roma dünyasının en ölümcül sporlarından biri olan gladyatör oyunları, sadece halkın eğlencesi için düzenlenmemişti aynı zamanda Etrüsklerin savaşlarda yitirdikleri kişilerin onuruna düzenlemiş oldukları cenaze törenlerinde, düşman olan savaş esirlerini dövüştürerek “ölen kişilerin kanına karşılık kan akıtma” şeklindeki oyunlar ile de ilişkilendirilmekteydi (Uzunaslan, 2005, s. 17; Malay, 1991, s. 7). Bu gelenek Romalılar tarafından da sürdürülmüş ve zengin Romalılar, ölümlerinden sonra düzenlenecek olan gladyatör oyunları için ölmeden önce vasiyet etmiş ve yüksek miktarda paralar ayırmıştı. Bundan dolayı ölüleri onurlandırmak için düzenlenen oyunlar, *munera* olarak adlandırılmıştır. *Munera* çoğul anlamda kullanılır, kelimenin tekil anlamı ise *munus* olarak ifade edilmektedir. *Munus* ise “yerine getirilmesi gereken görev ve ölüye karşı yapılması gereken vazife” şeklinde nitelendirilmektedir (Meijer, 2008, s. 24; Yurtsever, 2012, s. 12-13). İlk başlarda cenaze törenleri için düzenlenen *munera*, zamanla Roma toplumunun vazgeçilmez eğlence ritüeli haline gelmiş ve halkın eğlence aracı olarak kabul edilmiştir.

Kadın Gladyatörler

Roma toplumunun vazgeçilmez eğlence ritüellerinden biri olan gladyatör oyunlarına kadınların da katılımı ile Roma, yeni bir eğlence biçimini benimsemeye başlamıştır. Roma halkı, kadınların arenalarda dövüşmesini hayranlıkla izlemiş ve bu savaşçı kadınlar Amazonların örnekleri olarak nitelendirilmiştir (Miaczewska, 2012, s. 30). Kadın gladyatör oyunlarının ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmese de MS. 11 yılında Roma senatosu tarafından yürürlüğe koyulan bir kararnamede, yirmi yaş altındaki soylu kadınların arenalarda dövüşmesi yasaklanmıştı (Vesley, 1998, s. 91). Dolayısıyla kadın gladyatör oyunlarının MS. 11'den önceye dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çıkarılan kararname, MS. 19 yılında tekrar değiştirilmiş ve söz konusu kararnamede Romalı soylu ailelerin eşlerinin, yirmi yaş altındaki kızlarının ve torunlarının da arenalara çıkması yasaklanmıştı. Ayrıca bu yasa ile, soylu ailelerin ününü korumak amacıyla *senator* ve *equestrian*'ların da arenalarda dövüşmesi yasaklanmıştır (Vesley, 1998, s. 91). Roma senatosu tarafından çıkarılmış olan bu yasanın tekrar değiştirilmiş olması ve kararnamenin tekrar oluşturulması, soylu kadınların da MS. 19 yılına kadar arenalarda yer aldığı düşüncesini doğrulamaktadır. Septimius Severus ise MS. 200 yılında, kadınların arenalarda teke tek ya da grup halinde dövüşmesini tamamen yasaklamıştır (Murray, 2013, s. 71; Karakoç, 2015, s. 156).

Roma tarihi boyunca kadın gladyatörlerin varlığından antik kaynaklarda sık sık bahsedilse de haklarında arkeolojik veri oldukça azdır. Erkek gladyatörler ile karşılaştırıldığında örnekleri az olsa da yazılı kaynaklar dışında kadın gladyatörler ile ilişkilendirilen arkeolojik veriler de kadın gladyatörlerin varlığını kesin olarak doğrulamaktadır. Kadın gladyatörlerin varlığına ilişkin en önemli görsel kanıt, Halikarnasos'da bulunmuş olan ve üzerinde iki kadın gladyatörün

dövüş sahnesinin tasvir edildiği mermer rölyeftir (Resim 1). Yazılı kaynaklardan anlaşılacağı üzere başka bir kanıt, Ostia'da ele geçmiş olan ve kadınların da arenada yer aldığından bahseden Latince bir yazıttır. Yazıtta: “QUI PRIMUS OM[NI]UM AB URBE CONDITA LUDUS CUM [--] OR ET MULIERES [A]D FERRUM DEDIT.” Yazmakta ve çevirisi ise, “*Şehir kurulduğundan beri kadınları ilk dövüştüren [Hostilianus]'dir*”. Hostilianus'un ise, Ostia'da ilk defa kadın gladyatör dövüştüren yerel bir yönetici olduğu düşünülmektedir (Vesley, 1998, s. 91). Bir diğer yazıt ise, Leicester'da ele geçmiş olan, kırmızı renkte ve ortası delik olduğu bilinen kırık seramik parçaları üzerindeki yazıttır. Yazıtta: “VERECVNDALVDIA LVCIVS GLADIATOR.” Yazmakta ve çevirisi ise, “*Dansçı (ya da kadın gladyatör) Verecunda, gladyatör Lucius.*” Şeklinde. Yazıtta ismi geçen Verecunda ve Lucius, araştırmacılara göre büyük olasılıkla birbirine aşık iki gladyatördü ya da aynı grupta yer alıyorlardı ve bundan dolayı isimleri birlikte yazılmıştı. Seramik parçası üzerindeki delik ise objenin, Lucius'un Verecunda'ya olan aşkı göstermek için hediye verdiği ve isimlerinin yazılı olduğu kolye parçası olabileceğini de düşündürmektedir (Jackson, 2000, s. 18). Fakat objenin hangi amaçla kullanıldığı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Kadın gladyatörlerin varlığına ilişkin bir başka arkeolojik kanıt ise, 1996 yılında Londra'nın içinden geçen Thames Nehri'nin güney sahilinde, MS. 1. yüzyıla tarihlendirilen duvarlarla çevrili antik bir mezarlığın keşfidir. Londra Müzesi'ndeki arkeologların dikkatini çeken asıl husus ise mezarlığın dışında bir anıt mezarın daha bulunmuş olmasıydı. Bilim insanları, Almanya'nın Trier kentinde şimdiye kadar sadece bir tane benzer mezarın bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Yapılan kapsamlı kazı çalışmaları, ölen kişinin özenle hazırlanmış cenaze ateşi üzerinde yakıldığını dolayısıyla da yüksek statüye sahip birisi olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan adli incelemeler sonucunda da mezarlığın, yirmili yaşlarda bir kadına ait olduğu anlaşılmıştır. Mezarlıkta, insan kalıntısı dışında birden çok seramik kap parçaları ve sekiz adet kandil bulunmuştur. Ayrıca mezarda, bir giysiye dikildiği düşünülen altın parçaları, demir çiviler, erimiş cam parçaları ve çeşitli yiyeceklerin organik kalıntıları da ele geçmiştir (Zoll, 2002, s. 231).

Ele geçen kandil buluntularından üçünün discuss bölümünde ise Mısır tanrısı Anubis'in betimlendiği anlaşılmıştır. Ölüm tanrısı olarak da bilinen Anubis, Roma tanrısı Merkür ile ilişkilendirilmektedir. Tanrı Merkür'ün ölen kişilerin ruhunu diğer dünyaya taşıdığına inanılır ve dolayısıyla gladyatör oyunlarında da ölen kişilerin Merkür gibi giyinen köleler tarafından taşındığı bilinmektedir. Başka bir kandilin discuss kısmında ise, düşmüş bir gladyatör betimlemesi yer almaktadır. Gladyatör oyunlarıyla bağlantılı olan Merkür ile eş değerde tutulan Anubis ve bir gladyatörün betimlendiği kandiller, mezarın bir gladyatöre ait olabileceğini gösteren önemli veriler sunar. Bu durumu destekleyen başka bir düşünce de mezardaki kişinin bir gladyatörün karısı veya sevgilisi olma ihtimalidir. Ele geçen seramik kap parçalarının ise, aroma üreten çam kozalakları yakmak için kullanılan kâse formunda (tazze) kaplar olduğu

anlaşılmıştır. Çam kozalak kalıntılarının da İtalya'ya özgü kozalaklı ağaç olan fıstık çamına ait olduğu tespit edilmiştir. Fıstık çamının o dönemki inanışlara ve geleneklere bağlı olarak sadece Londra'da yerel amfitiyatroların yakınlarında yetiştirildiği düşünülmektedir. Dolayısıyla amfitiyatroların çevresinde yer alan çam ağaçları mezarda bulunmuş olan seramik kaplarla ilişkilendirilmiştir. Arkeolojik verilere göre araştırmacılar da söz konusu mezar kalıntılarının, bir kadın gladyatöre ait olabileceğini düşünmekte ancak bazı tarihçiler, ele geçen buluntuların ölen kişinin mesleğinden ziyade dini inanışını yansıttığını ve gladyatör olmadığını savunmaktadır (Zoll, 2002, s. 172; Murray, 2003, s. 14). Ayrıca mezarın içinde bir gladyatöre ait herhangi bir giysi ya da silah bulunmadığından dolayı bu görüşlere şüphe ile yaklaşılmaktadır.

Ostia'da ele geçmiş olan yazıt aracılığıyla, kadınların da erkekler gibi *editor*'lar tarafından arenalarda dövüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Antik kaynaklardan elde edilen verilere göre de arenaya çıkan her kadının köle ve paraya ihtiyaç duyan düşük statüde kişiler olmadığı anlaşılmaktadır. Tacitus, yüksek statüye sahip Romalı kadınların da arenada dövüştüğünden bahseder (Tacitus, 1989, 15, 32). Ayrıca soylu kadınlar, arenalara çıkmadan önce gladyatör okullarında (Ludus) eğitim alır ve daha sonra arenaya çıkardı. Yüksek statüye sahip kadınların arenalara neden çıktıkları tam olarak bilinmese de kendilerinden zayıf gördükleri köle gladyatörleri taklit ederek onlar gibi şöhret kazanmak ve heyecan yaratmak amacıyla dövüştüklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Roma tarihçisi Dio Cassius da kadınların arenada performans gösterdiği birçok olaydan bahsetmiştir (Dio Cassius, 2000, 63, 3, 1). Bu kadınların asıl amacı para kazanmak değildi, heyecan ve ilgi duydukları bu dövüşlerde isimlerinin duyulmasıydı. Antik yazarların anlatıları ise, kadın gladyatörler hakkında oldukça önemli veriler sunmaktadır.

Kadınların arenalarda gladyatör olarak dövüşmesi, özellikle soylu kadınların sosyal statülerini tehlikeye atması açısından hoş karşılanmamış ve birçok antik yazar tarafından da eleştiri konusu olmuştur (Tacitus, 1989, 15, 32; Juvenalis, 2006, 6, 110). Bundan dolayı yönetim, zamanla artan kadın gladyatör sayısını engellemek istemiş fakat gösteriler, Roma halkı tarafından ilgiyle izlendiği için oyunlar, arenalarda büyük heyecanla düzenlenmeye devam etmiştir. Özellikle Domitianus'un imparatorluğu öncesinde soylu kadınların arenada dövüşmesi utanç verici görülse de Domitianus tarafından düzenlenen ve soylu ya da köle farketmeksizin kadınların arenada dövüştürüldüğü gösteriler, bu düşüncenin yavaş yavaş değişmesini sağlamıştır (Murray, 2013, s. 70). Gladyatör olarak dövüşen kadın sayısı, erkekler kadar çok olmadığı için gösteriler, sınırlı sayıda ve daha geniş kapsamlı düzenlenmiştir. Ayrıca gösteriler oldukça sevilmiş olmalı ki halk, kadın gladyatörleri daha fazla desteklemiştir (Miaczewska, 2012, s. 31).

Roma İmparatorluk Dönemi'nde oyunlara olan rağbetin artması sonucunda bazı imparatorlar, halkı daha fazla etkilemek amacıyla erkek ve kadın gladyatörlerden daha çok

cüceleri, çocukları hatta engelli kişileri bile gladyatör olarak dövüştürmüştür. Domitianus, MS. 88 yılında arenada kadın gladyatörlerin dövüştüğü gösteriler düzenletmiş ve kadınlar, dövümlere cücelerle katılmıştır. Suetonius, oldukça büyük ilgi ve heyecan yaratan bu gösterilerde Domitianus'un, kadın gladyatörleri geceleri, ellerinde meşalelerle dövüştürdüğünü yazmıştır (Suetonius, 1957, 4, 1). Kadınların cücelere karşı dövüştürüldüğü gösterilerin, Domitianus'un bu oyunlara olan ilgisinin yanında kadının fiziksel güç olarak cücelerle eş değerde tutulmasından dolayı düzenlenmiş olabileceğini söylemek de mümkündür. Ayrıca Domitianus'un söz konusu gösterileri, Roma halkının istek ve arzularını yerine getirmek aynı zamanda kendi politik çıkarlarını da gözetmek amacıyla düzenlettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne olursa olsun arenada göstermiş oldukları performanslardan, kadın gladyatörlerin de erkekler kadar güçlü ve yetenekli olduklarını ispatlamak ve metanetli olduklarını erkeklere kanıtlamak amacıyla oyunlara katılmaya daha hevesli oldukları çıkarımı da yapılabilmektedir.

Antik kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, diğer imparatorlukların, kadınları gladyatör olarak dövüştürdüğü tam olarak bilinmemekte fakat Nero ve Domitianus'un imparatorlukları döneminde, kadınların sıklıkla arenalarda yer aldığı söylenebilmektedir. Nero tarafından düzenlenen şenliklerde, Etiyopya'dan getirilen köle kadınlar arenada dövüştürülmüştür. Bu durumda gösterilerin tamamen eğlence amaçlı yapıldığını ve kadınların asil savaşçılar olarak görülmelerinden ziyade eğlence aracı olarak kullanıldıklarını da söylemek mümkündür. İmparator Nero, birçok kadının arenalarda dövüştürüldüğü şenlikleri sistemli bir şekilde düzenletmiştir (Dio Cassius, 2000, 62, 17, 3). Nero MS. 63 yılında annesinin onuruna, birkaç gün boyunca süren üst sınıf kadın ve erkeklerin katıldığı gladyatör oyunları düzenletmiş fakat bu gösterilere sadece Etiyopya'dan köle olarak getirilen kişiler katılmıştır. Ayrıca arenada dövümlen kadınlardan birisinin de Etiyopyalı olduğu düşünülmektedir. Dio Cassius, söz konusu şenliklerden "*Roma'nın en görkemli şenlikleri*" diye bahsetmiştir (Dio Cassius, 2000, 62, 17, 3). MS. 66 yılında ise Nero, azat etmiş olduğu Patrobius adında bir kölesine, Parth kralı Tiridates'in Roma'yı ziyareti üzerine Pozzuoli'de (Puteoli) gladyatör oyunları organize ettirmiş ve gösterilerde, Etiyopya'dan köle olarak gelen kadınlar, erkekler ve çocuklar da yer almıştır (Dio Cassius, 2000, 62, 3, 1). Nero ve Domitianus'un, kadınları arenalarda sürekli olarak dövüştürdükleri bilirse de kadın gladyatörler hakkındaki görsel ve yazılı kaynakların sınırlı olmasından dolayı diğer imparatorlukların, kadın gladyatörler konusunda oldukça tutucu davrandığını düşünmek mümkündür (Vesley, 1998, s. 85-93).

Roma'da, gladyatör oyunlarına kadınların da katılımı konusunda fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Kadınların gladyatör olarak dövümlerine yönelik iki tutum sergilenmiş ve bir grup insan, kadınların arenalara çıkmasını desteklerken, bir tarafta ise kadınların gladyatör olarak dövümlerini eleştiren ve bu mesleğin, kadınlara hatta toplumun kendisine yol açabileceği tehlikeler konusunda endişe duyan bir toplum vardı. Fakat bu endişe sadece üst sınıf

kadınlar içindi (Manas, 2011, s. 2739). Kadınların arenalarda gladyatör olarak dövüşmesinin genel anlamda toplum tarafından hoş karşılanmadığını ve bu durumun, kadınların sosyal statüsünü tehlikeye atarak, toplumda oluşturacağı kötü etkilerden dolayı endişe duyulduğunu da söylemek mümkündür. Dio Cassius'un aktardıklarına göre, özellikle de üst sınıf mensubu kadınlara yönelik çıkarılan yasaların, bağımsızlıklarını engellemekten ziyade kadınlara gösterilen saygının azalmasından duyulan endişeden kaynaklı uygulandığı bilinmektedir (Dio Cassius, 2000, 76, 16). Aslında Roma'da kadına verilen değer oldukça düşük olduğu, kadınlar arasında sosyal statülerine göre bir ayırım yapıldığı da söylenebilmektedir. Özellikle de soylu kadınlar ve köleler arasında önemli farklılıklar bulunmaktaydı (Tacitus, 1989, 15, 32). Hatta arenalarda gösterdikleri performansları ve eğitimleri bile farklı uygulanmıştır. Ayrıca yüksek statüye sahip soylu kadınların, köle kadınlar ile aynı koşullar altında dövüşmedikleri de söylenebilmektedir (Miaczewska, 2012, s. 32). Soylu kadınlar, arenalarda şöhret ve ün kazanmak için dövüşürken köleler ise para kazanmak ve hayatını sürdürmek için, efendilerinin emirlerine uymak zorunda kalmış ve eğlence amaçlı yapılan her organizasyonda dövüştürülmüştür (Miaczewska, 2012, s. 14).

Roma'da yaşamlarını devam ettirebilmek için çalışmak ve para kazanmak zorunda olan alt sınıf kadınlar ve köleler üst sınıfa mensup soylu kadınlara oranla daha rahat ve özgür bir yaşam sürmüştür (Özkan, 2017, s. 16). Ayrıca Septimius Severus'un MS. 200 yılında çıkarmış olduğu yasaklamaların da sadece soylu kadınlara yönelik uygulandığı düşünülmektedir. Septimius Severus'un çıkarmış olduğu ve kadın gladyatörlerin arenaya çıkmasını tamamen yasakladığı kararnamesinde, üst sınıfa mensup kadınlardan bahsederken *feminae* (hanımlar), köle kadınlardan bahsederken ise *mulieres* (kadınlar) terimini kullanmıştır. Bu ayırım, dönemin birçok yazarı tarafından da yapılmış ve eserlerine de yansımıştır. Ayrıca bu ayırım Roma toplumunda da bu şekilde kabul görmüştür (Tacitus, 1989, 15, 32). Kadınların, dövüş becerilerini geliştirmek için gösterdikleri cesaret, ataerkil toplumun statükosunu bozduğu düşüncesinden ziyade kadınların itibarını zedeleyen bir durum olarak görülmüştür. Yüksek statüdeki kadınların gladyatör olarak arenalarda boy göstermesi, ailesine ve statüsüne itibarsızlık ve ihanet ettiği şeklindeki görüşlere sebep olmuş dolayısıyla da kölelerden ziyade soylu kadınlara yönelik kısıtlamalar uygulanmıştır. Fakat bu yasalar sadece kadınları değil aynı zamanda soylu erkekleri de ilgilendirmiş, yüksek statüye sahip kadınlar kadar erkekler de yasaklamalara tabi tutulmuştur. Roma erkeği, her ne kadar toplumda bağımsız olsa da rütbeleri tarafından sınırlandırılmıştır (Miaczewska, 2012, s. 16-17).

Roma toplumunda, kadın ve erkekler arasındaki rollerin farklılığına ve kadınların da gösterilere katılımı konusundaki artan eleştirilere rağmen Romalılar, kadın gladyatörler ile birlikte yeni bir eğlence biçimini benimsemeye başlamıştır. Dolayısıyla uygulanan yasaklamalara rağmen kadın gladyatörlerin de arenalarda performans göstermelerinde ve dövüş tekniklerini geliştirmelerinde erkekler ile eşit olmalarına izin verilmiştir. Ancak erkek

gladyatörlerin gösterilerini gölgede bırakmaları ve ataerkil hakların dengesini bozacak tehditler de engellenmiştir (Miaczewska, 2012, s. 31). Roma'da kadınlara olan genel tutum kadınların, arenalarda gladyatör olarak dövüşmelerini de etkilemiştir. Kadın gladyatörlerin arenalarda boy göstermesi, toplumda tanımlanmış olan kadın ve erkek rolleri arasında ideolojik bir savaşı başlatmıştır. Roma toplumunun en büyük korkusu ise arenalarda önemli başarı sergileyen kadın gladyatörlerin, erkeklerin rollerini üstlenmeleri olmuştur. Bundan dolayı kadın gladyatörler her zaman toplumda tehdit unsuru olarak görülmüştür (Miaczewska, 2012, s. 30; Manas, 2011, s. 2737). Kadın gladyatör gösterileri, birçok kesim tarafından sevilmiş ve ilgiyle izlenmiş olsa da Roma geleneksel oyunları içerisinde yer almamıştır. Oyunların düzenleniş biçimleri sınırlandırılmış ve gladyatör sayılarında da kısıtlamalar uygulanmıştır (Dio Cassius, 2000, 62, 3, 1). Yazılı ve görsel kaynaklardan elde edilen bilgilere göre kadın gladyatörler grubunu, üst sınıfa mensup soylu kadınlar ve köleler oluşturmaktaydı. Kadın gladyatör gösterilerinde, erkek gladyatörler kadar sayıca çokluk ve çeşitlilik de söz konusu değildi. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde ise her ne kadar kadın gladyatörler, toplumda eğlence aracı olarak kullanılmışlardır algısının oluştuğunu ve erkek gladyatörler kadar rağbet görmediklerini düşünsük de kadın gladyatörler de erkekler kadar cesur ve asil savaşçılardı diyebiliriz. Ayrıca Roma tarihi boyunca düzenlenen gladyatör oyunlarının ihtişamını yükselten en önemli faktör de kadınların da arenalarda erkek gladyatörler kadar korkusuzca dövüşmesi olmuştur.

Arkeolojik Kanıtlar

Kadın gladyatörlerin varlığına ilişkin arkeolojik veriler incelendiğinde, betimleme örnekleri mimari plastik ve görsel sanatlarda yetersiz olsa da kadın gladyatör olabileceği düşünülen sekiz adet arkeolojik veri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Halikarnasos'da bulunmuş olan ve günümüzde ise British Museum'da sergilenen mermer rölyeftir (Resim 1). Rölyef, MS. 1-2. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. Kabartmanın, 1846 yılında Viscount Stratford de Redcliffe tarafından müzeye hediye edildiği bilinmektedir (Murray, 2013, s. 71). Dikdörtgen formlu rölyefte iki kadın gladyatörün dövüş sahnesi betimlenmiştir. Çıplak göğüsleri ve saç stillerinden de anlaşılacağı üzere betimlenen figürlerin kadın oldukları açıkça vurgulanmaktadır. Orta kristalli, gri-beyaz mermerden yapılmış olan rölyefin sahne kısmında figürler, yüzleri birbirine bakar şekilde ve ayakta betimlenmiştir. Her iki figür de ellerinde büyük bir kalkan (scutum) ve kısa bir kılıç (gladius) taşımaktadır. Figürler yüksek bir platform üzerinde durmakta, platformun cephesinde ve her iki figürün de altında Grekçe takma isimleri yazmaktadır. Sahnenin solunda betimlenen kadın figürünün altında Grekçe, AMAZON (Amazon) ve sağda betimlenen kadın figürünün altında ise Grekçe AXIALIA (Achillia) yazmaktadır. Kabartmanın üst kısmındaki tek satırlı yazıt bütünüyle okunmakta ve Grekçe ΑΠΕΛΥΘΗΣΑΝ (Apeluthesan) yazmaktadır. Yunanca karşılığı, *stantes missae* (ayakta gönderildi) ve Latince çevirisi *missae sunt* olan bu kelime, her iki gladyatörün de cesurca dövüşerek onurlu bir şekilde arenadan ayrıldığını gösteren bir zafer terimi olarak kullanılmıştır

(Meijer, 2008, s. 69-70). Her iki gladyatörün de çok iyi mücadele ettiği ve kazananın kim olduğu belli olmadığı için berabere kalındığı ve bundan dolayı oyundan ayrılmalarına izin verildiği ya da canlarının bağışlandığı (missio) söylenebilir. *Apeluthesan* kelimesinin kullanımı, gladyatörlerin, dövüşlerden serbest bırakıldıkları anlamına gelmemekte olup oyunlarda berabere kalındığını veya dövüşü kaybetmeler bile arenadan ayakta gönderildiklerini göstermektedir. Ayrıca gladyatörlerin eğitimlerine devam ettiklerini ve sıradaki bir dövüşe hazırlanmalarını da göstermektedir.

Halikarnasos'da bulunmuş olan mermer rölyeften de anlaşılacağı üzere kadın gladyatörlerin de erkekler gibi giyinip dövüştüğü, arenada ve arena dışındaki hayatında erkek gladyatörlerin uyduğu kurallara göre yaşadığı ve onların statülerine gladyatör kadınların da sahip olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Ancak kadın gladyatörlerin eğitimleri konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Kadın gladyatörlerin hiçbir zaman erkek gladyatörlerle dövüşmediği ve teke tek dövüşlerde kadın rakipleriyle karşı karşıya geldiğini söylemek de mümkündür. Kadın gladyatörler ile erkekler arasında benzerlikler olsa da özellikle giydikleri kıyafetler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktaydı (Grant, 1967, s. 31). Kadın gladyatörlerin, arenada saçları görünecek şekilde dövüşmesi, onlara daha çekici bir savaşçı görünümü katıyordu. Bu nedenle çoğu zaman saçlarını kapatan miğfer takmazlardı. Görsel kaynaklardan elde edilen verilere göre, çoğunlukla *subligaculum* (önlük) ve *balteus* (kemer) giyerlerdi. Dizlerine *ocrea* (dizlik), kollarına *manica* (kolluk) ve bacalarına da *fasciae* (koruyucu bant) takarlardı. Ayrıca silah olarak, *gladius* (kılıç), *scutum* (kalkan), *parma* (kalkan) ve *sica* (hançer) kullandıkları da görülmektedir. Dio Cassius'un aktardıklarına göre, soylu olan kadın gladyatörler arasındaki dövüşlerin hiçbir zaman ölümlü sonuçlanmadığı anlaşılmaktadır. Fakat tam olarak bilinmese de köle kadınların, mücadelelerinin ölümcül olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla kadınların, arenaları ölümcül bir dövüş mekânından ziyade gösterilerini sergileyecekleri ve para kazanacakları bir eğlence mekânı olarak gördüklerini söylemek yanlış olmayacaktır (Dio Cassius, 2000, 62, 17, 3).

Kullandıkları silahlardan da anlaşıldığı üzere kabartmada tasvir edilmiş olan kadın gladyatörlerin, *provocator* ya da *thraex* tipi gladyatörler ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Figürlerin miğferleri, platformun solunda ve sağında yerde betimlenmiştir. Miğferlerinin yerde betimlenmiş olması, teslim oldukları anlamına gelmektedir. Gladyatörlerin üzerinde durdukları platformun ise bir arenayı temsil ettiği düşünülmektedir. Rölyefte tasvir edilmiş olan iki kadın gladyatörün mücadelesi, halk için düzenlenmiş olan eğlence ritüelinden ziyade yasal bir dövüş sahnesi olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca erkek gladyatörler kadar cesur ve güçlü savaşçı oldukları da anlaşılmaktadır.

Bir diğer arkeolojik veri, kadın gladyatör olabileceği düşünülen bronzdan yapılmış olan ve Museum für Kunst und Gewerbe of Hamburg'da sergilenen figürindir (Resim 2). Bronzdan yapılmış olan figürin MS. 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Manas, 2011, s. 2740). Gladyatör

olabileceği düşünülen figürinin, başı sağa eğik ve saçları dalgalar halinde kulakları ve başının arkasında gevşekçe sabitlenmiştir. Sol elinde ucu kavisli bir hançer (*sica*) tutmuş ve sol kolunu başının üzerine kaldırmış şekilde tasvir edilmiştir. Figürin, elinde tuttuğu hançer (*sica*) ile *thraex* ya da *dimachaerus* tipi gladyatörlere benzetilmektedir. Figürinin, elinde tuttuğu *sica* (hançer) ve bacağındaki *fasciae* (bant) dışında gladyatörlere ait hiçbir kıyafeti ve silahı bulunmamaktadır. Bundan dolayı figürinin, gladyatör olabileceği düşüncesine şüphe ile yaklaşmaktadır. Ayrıca figürinin, yere baktığı kısmı göremediğimiz için bu konuda da kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Figürinin gladyatör silahları ve giysileri ile betimlenmemiş olması, gladyatörden ziyade atlet olabileceğini de düşündürmektedir. Figürini, atlet olarak yorumlayan araştırmacılar, sol elinde tuttuğu nesnenin, sporcuların vücutlarındaki yağı ve teri kazımak için kullandıkları bir tür *strigilis* olabileceğini düşünmektedir. Belki de sol elinde tuttuğu *strigilisi*, tam da boynunu veya sırtını temizlemek amacıyla kullanmak için uzatırken betimlenmişti fakat figürinin elinde tuttuğu nesne, Roma dönemi tipik *strigilis* örnekleri ile karşılaştırıldığında, uç kısmı daha kavisli olduğundan dolayı nesnenin *sica* (hançer) ile daha fazla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır (Manas, 2011, s. 2742). Figürinin gladyatör olabileceği düşüncesi şüpheli olsa da dövüş sonunda mağlup ettiği rakibine bakarken bir kolunu yukarı kaldırarak zaferini kutluyor şekilde tasvir edilmiş olmalıdır. Dolayısıyla duruş pozisyonu da figürinin gladyatör olabileceğini gösteren önemli bir veri sunmaktadır. Ayrıca elinde tuttuğu nesne, göğüslerinin çıplak şekilde tasvir edilmesi, kıyafeti ve bacağına taktığı *fasciae* (bant) gibi unsurların bronz figürinin kadın gladyatör olabileceği düşüncesini doğrulayabilecek detaylar olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer arkeolojik veri, İzmir Çeşme'deki bir kazı çalışması esnasında bulunmuş olan ve iki kadın dövüşçünün dövüş mücadelesini anlatan figürindir (Resim 3). Yaklaşık MÖ. 6. yüzyıla tarihlendirilen ve bronzdan yapılmış olan figürin, günümüzde British Museum'da sergilenmektedir (Murray, 2013, s. 73). Figürinin, gladyatörden ziyade adak figürü olarak kullanıldığı ya da mitolojik bir figür olabileceği de düşünülmektedir. Ancak MÖ. 6. yüzyıla tarihlendirildiği için eserin, Etrüsklerin insan kurban etme geleneğine dayalı olarak cenaze ritüeli amacıyla yapılmış olabileceği de söylenebilmektedir. Her iki figür de silah olarak sadece *gladius* (kılıç) taşımaktadır. MÖ. 6. yüzyıla tarihlendirilen figürinin, yapıldığı dönemde silah çeşitlerinin gelişmemiş olması nedeniyle figürlerin silah olarak sadece *gladius* (kılıç) taşıdıklarını söylemek de mümkündür. Arkaik Dönem içerisinde değerlendirilen eserdeki figürlerin işlenişi ise dönemin tipik heykeltıraşlığını da yansıtmaktadır.

Başka bir arkeolojik veri ise, kadın gladyatör olabileceği düşünülen ve birbirine benzer yapılmış olan iki adet pişmiş toprak figürinlerdir (Resim 4-5). Antik Roma Kenti olan Perinthos'ta, Tekirdağ'ın bugünkü Marmara Ereğlisi ilçesinde bulunmuşlardır. 1980 yılında gerçekleştirilen, Perinthos Antik Kenti surlarının yakınındaki temel kazılarında bir lahit parçası bulunmuştur. Söz konusu alanda kurtarma kazıları yapılmış ve çeşitli boyutlarda 14 adet

mermer lahit açığa çıkarılmıştır. Boyutlarına göre lahitlerin, bir kadın ve bir kız çocuğuna ait olabileceği düşünülmektedir. Yapılan kapsamlı araştırmalar sonucunda lahitler içerisinde, cenaze hediyeleri olduğu düşünülen birçok farklı buluntu ele geçmiştir. Ele geçen buluntular arasında iki adet kadın figürini, bir adet cam unguentarium, bir adet bronz çan, bir adet altın küpe, iki adet altın yüzük ve bir adet bronz ayna yer almaktadır. Buluntular ise MS. 2-3. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir (Şahin ve Güçlü, 2015, s. 109-110). Günümüzde, Tekirdağ Müzesi'nde sergilenmekte olan figürinlerin, Amazonların kullandığı bir giysi türü olan *khlamys* giydikleri ve başlarına taktıkları objenin de Amazonların kullandığı başlık türü ile benzerlik gösterdiği ve dolayısıyla figürinlerin, giysilerinden ve duruş pozisyonlarından Amazon oldukları kabul edilse de bir kadın gladyatörü temsil ettikleri düşünülmektedir. Figürinlerin, başlığında ve arka yüzünde delikler bulunmakta, delikler ise bacaklarının ve gövdelerinin birbirinden ayrı yapıldığını göstermektedir. Dolayısıyla figürinlerin, kukla olarak kullanılmış olabileceğini söylemek de mümkündür. Ayrıca Tekirdağ'ın Malkara ilçesine bağlı Apri Antik Kenti'nde bulunmuş olan ve kadın figürinleri ile malzeme yönünden ve kullanım alanı açısından benzer erkek gladyatör figürinleri de söz konusu figürinlerin kadın gladyatör olabileceğini düşündüren önemli arkeolojik verilerdir (Şahin ve Güçlü, 2015, s. 108-109).

Kadın gladyatörlerin varlığına ilişkin başka bir veri, Muğla'nın Datça ilçesi sınırları içinde kalan Knidos Antik Kenti'ndeki Demeter Kutsal Alanı'nda bulunan, diskus (discus) bölümünde iki kadın gladyatörün mücadelesinin tasvir edildiği kalıp yapımı ve pişmiş topraktan yapılmış olan kandildir (Resim 6). Günümüzde British Museum'da sergilenen kandil MS. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Murray, 2013, s. 72). Diskus merkezinde betimlenen kadın gladyatörlerin giysileri, silahları ve mücadeleleri tam olarak belirgin olmasa da açık göğüslerinden de anlaşılacağı üzere figürlerin kadın olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Kullandıkları silahlardan da anlaşıldığı üzere diskus merkezinde betimlenen ve kadın oldukları düşünülen gladyatörlerin, *thraex* ya da *provocator* tipi gladyatörler ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Betimlenen gladyatörlerin, *murmillo* tipi ile de benzerlik gösterdiği düşünülmektedir (Miaczewska, 2012, s. 23).

Diğer arkeolojik veri ise, yine Muğla'nın Datça ilçesi sınırları içinde kalan Knidos Antik Kenti'nde bulunan ve diskus (discus) merkezinde kadın olabileceği düşünülen iki gladyatörün, dövüş sahnesinin alçak kabartma halinde işlendiği kalıp yapımı ve pişmiş topraktan yapılmış olan kandildir (Resim 7). Günümüzde ise Sydney'deki Nicholson Museum'da bulunan kandil MS. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Miaczewska, 2012, s. 22-23). Mevcut aşınmalardan dolayı figürlerin, silahları, giysileri ve mücadeleleri tam olarak anlaşılmasa da her iki figürün de belirgin olan açık göğüslerinden kadın oldukları açıkça vurgulanmaktadır. Kullandıkları silahlardan da anlaşıldığı üzere diskus merkezinde betimlenen figürlerin, *hoplomachos*, *provocator* ya da *thraex* tipi gladyatörler ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Kadın gladyatörlerin varlığına ilişkin son arkeolojik veri ise, orijinal yeri bilinmeyen ve günümüzde British Museum'da sergilenen, kalıp yapımı ve pişmiş topraktan yapılmış olan kandildir (Resim 8). MS. 2. yüzyıla tarihlendirilen kandilin diskus (discus) merkezinde betimlenmiş olan figürler, Nicholson Museum'da bulunan kandilde (Resim 7), tasvir edilmiş olan figürlerin vücut yapısı, duruş pozisyonu, silahları ve dövüş sahnesi ile benzerlik göstermekte ve söz konusu kandil üzerinde betimlenmiş olan figürlerin de kadın gladyatör olabilecekleri düşünülmektedir (Miaczewska, 2012, s. 23; Bailey, 1988, s. 344). Kandilin, diskus merkezinde alçak kabartma halinde işlenen ve kadın olabileceği düşünülen iki gladyatörün de belirgin olan açık göğüslerinden kadın oldukları açıkça vurgulanmaktadır. Ayrıca diğer kandille benzerlikleri göz önüne alındığında, kandillerin ve figürlerin işleniş biçimleri, gladyatörlerin ihtişamlı gösterilerini sunmayı amaçlar nitelikte olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Kullandıkları silahlardan da anlaşıldığı üzere figürlerin, *provocator* ya da *thraex* tipi gladyatörler ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Kadın gladyatörlerin varlığına ve Roma'daki konumuna ilişkin antik ve modern kaynaklar incelenmiş olup haklarındaki bilgilerin oldukça sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Kadın gladyatörlerin de arenalarda erkek gladyatörler kadar tutulduğu ve tarihin ölümcül sporu olan gladyatör oyunlarına büyük bir yenilik getirdiği çıkarımı yapılabilmektedir. Kadın gladyatörlerin de arenalarda cesurca dövüşmesi, Roma halkı için ilgi ve hayranlık uyandırır da toplumda, kadınların arenalarda kendi benliklerini unutup ölümüne dövüşmelerinden endişe duyulduğu ve gösterilerin birçok insan tarafından eleştirildiği, yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Halkın büyük çoğunluğu, kadınların arenalarda dövüşmesini desteklerken diğer tarafta ise kadınların, Roma'da tanımlanmış olan kadın rolünden çıktığını ve erkeklerin rollerini üstlendiğini düşünen bir toplum oluşmuştur. Dolayısıyla toplumun bu endişesinin, dönemin antik yazarları ve yöneticilerine de yansıdığı görülüyor ki birçok antik yazar, kadınların arenalarda dövüşmesini kınayan ve eleştiren sert bir dil kullanmıştır. Ayrıca kadın gladyatörlere yönelik özellikle de üst sınıf mensubu soylu kadınların, toplumdaki saygınlıklarını yitirecekleri düşüncesiyle, arenalara çıkmalarını engellemeye yönelik kararname çıkarılmıştır. Hatta zamanla artan kadın gladyatör sayısına ve gösterilerin düzenleniş sıklığına kısıtlamalar da uygulanmıştır.

Kadınların, her ne kadar toplum tarafından benimsendiği görülse de her zaman Roma toplumunda kabul görmüş olan, kadın ve erkeğe yönelik haklar ve sorumluluklardan dolayı kadınların toplumdaki konumları, kadın gladyatör dövüşlerini de etkilemiş ve gösterilerin artmasının önüne geçilmiştir. Sonuç olarak, kadın gladyatör örneklerinin az olması da bu durumun en temel sebebi olarak görülebilmektedir. Ayrıca oyunların, erkek gladyatörler kadar çok sayıda ve geniş kapsamlı uygulanmamış olması, kadın gladyatörlerin erkek gladyatörler kadar sayıca çok ve çeşitliliğin de mevcut olmayışı ve gösterilerin, erkek gladyatör oyunları

kadar uzun bir tarihi geçmişe sahip olmaması gibi sebepler betimleme örneklerinin de az olmasına yol açmıştır diyebiliriz.

Kaynakça

Bailey, D.M. (1988). *A Catalogue of the Lamps in the British Museum III: Roman Provincial Lamps*. London: British Museum Publication Ltd.

Beames, H. (2004). *Ancient Lamps in the Nicholson Museum*. Sydney: University of Sydney.

Dio Cassius. (2000). *Roman History* (E. Cary, Çev.), Cambridge: Loeb Classical Library, Harvard University Press.

Gaius Suetonius Tranquillus. (1957). *The Twelve Caesars*. (R. Graves, Çev.), Middlesex: Penguin Books Ltd.

Grant, M. (1967). *Gladiators*. New York: Barnes & Noble Books.

Jackson, R. (2000). Gladiators in Roman Britain. *British Museum Magazine*, 38, 16-21.

Juvenalis. (2006). *Saturae*. (Ç. Dürüşken ve E. Alova, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karakoç, E. (2015). Antik Roma'da kadın gladyatörler. *Akademik Bakış Dergisi*, 52, 154-163.

Malay, H. (1991). *Antik devirde gladyatörler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yay.

Manas, A. (2011). New Evidence of Female Gladiators: The Bronze Statuette at the Museum für Kunst und Gewerbe of Hamburg. *The International Journal of the History Sport*, vol. 28, no. 18, 2726-2752.

Meijer, F. (2008). *Gladyatörler: Tarihin en ölümcül sporu* (D. Günenç, Çev.), İstanbul: Homer Kitabevi.

Miaczewska, A. B. (2012). Female Gladiators at the Roman Munera: A Fact or A Fantasy. *Res Historica*, 34, 9-28.

Murray, S. R. (2003). Female Gladiators of the Ancient Roman Worlds, *The Journal of Combative Sport*, 1-14.

Murray, S. R. (2013). Antik dünyada kadın gladyatörler, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 32, 68-73.

Özkan, B. E. (2017). Yasalar ve gelenekler ışığında arkaik ve klasik dönem Yunan ve cumhuriyet dönemi Romalı kadınların aile hayatı. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2, 1-25.

Şahin, I and Güçlü, H. (2015). Terracotta Gladiators from Eastern Thrace Edirne. Figurines de Terre Cuite en Mediterranee Grecque et Romaine. *Archaiologia*, 2, 107-114.

Tacitus. (1989). *The Annals of Imperial Rome*. (M. Grant, Çev.), London: Penguin Classics.

Uzunaslan, A. (2005). Antik Roma'da gladyatör oyunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 15-58.

Vesley, M. (1998). Gladiatorial Training for Girls in the Collegia Iuvenum of the Roman Empire. *Echos du Monde Classique*, 62(17), 85-93.

Yurtsever, A. (2012). *Side'de romanizasyon sürecinde gladyatörler ve agonlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Zoll, A. (2002). *Gladiatrix: The True Story of History's Unknown Woman Warrior*. Berkley Publishing Group.

Resim 1. İki kadın gladyatörün tasvir edildiği mermer rölyef. (Meijer, 2008)

Resim 2. Kadın gladyatör olduğu düşünülen bronz figürin. (Manas, 2011)

Resim 3. Kadın gladyatör olabilecekleri düşünülen bronz figürin(?). (Murray, 2013)

Resim 4. Pişmiş toprak kadın gladyatör figürünü. (Şahin ve Güçlü, 2015)

Resim 5. Pişmiş toprak kadın gladyatör figürünü. (Şahin ve Güçlü, 2015)

Resim 6. Diskusunda kadın gladyatörlerin tasvir edildiği pişmiş toprak kandil. (Murray, 2013)

Resim 7. Diskusunda kadın gladyatörlerin tasvir edildiği pişmiş toprak kandil. (Beames, 2004)

Resim 8. Diskusunda kadın gladyatör oldukları düşünülen figürlerin tasvir edildiği pişmiş toprak kandil. (Bailey, 1988)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 02.12.2021

Kabul Tarihi: 09.03.2022

Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 02.12.2021

Accepted date: 09.03.2022

Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

Çağatay Türkçesinde Hayvan Adları

Animal Names in Chagatai Turkish

Özge Hazal Bolat
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
ozgehaz.ob1@gmail.com,
0000-0002-7426-1719

Öz

Türkçenin gelişim ve değişim safhaları incelendiğinde yüzyıllar boyunca söz varlığı açısından oldukça genişlediği ve çeşitlendiği görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında Türkçede, birçok kelime varlığını korumuş ve günümüz kadar ulaşmıştır. Türk milletinin kendine has özellikleri coğrafi değişimleri, uğraştığı meslekler ve yönetim şekilleri bu duruma katkı sağlamıştır. Türkçenin söz varlığı sayılamayacak kadar zenginliğe ve kelimeye ev sahipliği yapmıştır. Bu durumu bize gösteren başlıklardan bir tanesi de hayvan adlarıdır. Bu çalışmamızda Suat Ünlü'nün Eğitim Yayınevinden 2013 yılında çıkan Çağatay Türkçesi Sözlüğü adlı eserindeki hayvan adları taranarak tasnif edilmiştir. Sözlük ilk olarak taranmış, belirlenen bulgular tasnif edilmiş ve çeşitli incelemeler yapılmıştır. Suat Ünlü'nün hazırlamış olduğu bu sözlükte Çağatay Türkçesine ait eseler kullanılarak, oldukça geniş bir söz varlığı çalışması ortaya çıkarılmıştır. Çağatay dönemi hayvan adlarının çeşitliliği ve söz varlığı bakımından zengin bir dönemdir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan adları; çağatay türkçesi; söz varlığı; çağatay türkçesi sözlüğü.

Abstract

Having examined the development and change process of Turkish language, it is observed that vocabulary of this language was widened and diversified in centuries. From this perspective, many words in Turkish have kept their presence and survived until today. Specific characteristics, geographical changes, professions and regime systems of Turkish nation made contributed to this situation. Vocabulary of Turkish language has hosted countless number of words and richness. One of the aspects that shows this issue is animal names. In this study, animal names in Suat Ünlü's book called Çağatay Türkçesi Sözlüğü, which was published in 2013 by Eğitim Publishing House, were scanned and classified. Firstly, the work was scanned, determined findings were classified, and various examinations were made. In this dictionary which was prepared by Suat Ünlü, by using works in Chagatai Turkish, a widespread work of vocabulary was revealed. The period of Chatagi Turkish has rich content in the sense of animal names and vocabulary.

Keywords: Animal names; chagatai turkish; vocabulary; chagatai turkish dictionary.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca yaratılışından itibaren bir yardımcıya ihtiyaç duymaktadır. İnsanların çeşitli işlerinde onlara yardımcı olan tek canlı hayvan olarak tanımlanabilmektedir. İnsanlar tarımdan, yiyeceğe, savaştan, iletişim ve haberleşmeye kadar birçok alanda hayvanlardan yardım almaktadır. Bu açıdan insanlar, onlardan birçok şekilde faydalanmakta ve günlük hayatta sürekli onlarla yaşamlarını sürdürmektedir.

Yaşamımızın başlamasından günümüze kadar gelen süreçte insan- hayvan ilişkileri noktasında, bakıldığında insanoğlu farklı türdeki hayvanların et, süt, deri ve ileri bir boyuta taşıyarak kemiklerinden yararlanma noktasında bütün sınırlarını zorladığı görülmektedir. Canlılarla sürekli iç içe olmak onların ve bunlara rağmen hayvan türlerinin yitirilmesi kaygısı, doğaya saygı, çevreyi koruma, ihtiyaçtan fazlasını tüketememe durumu onların yaşamımızda varlığını sürdürme olanağını zorlaştırmaktadır (Danışman, 2019, s. 150).

Türklerin yaşam şartları ve yaşadıkları coğrafyalar baz alındığında hayvanların yiyecek ihtiyaçları için yüksek kesimlerde ve ova, yayla gibi bozkır kesimlerini tercih etmiştir. Bu durum hayvan besiciliği alanında ileri bir aşamada olduklarını göstermiştir. Hayvanlarının yemek ihtiyaçlarını karşımının yanı sıra giyim alanında da onlardan yün ve deri açısından faydalanmışlardır (Karakuş, 1997, s. 1144).

Hayvanlar sadece insan yaşamını kolaylaştırıcı bir etkide bulunmamış edebi eserlerde de kendine yer bulmuştur. Şair ve yazarlar kendilerini ve yaşadıkları duyguları anlatmak için hayvanların çeşitli özelliklerini kullanmıştır. Sevgilinin gözlerinin ahuya benzetilmesi, dilin benzetme özelliği kullanılarak oldukça başarılı anlamlandırmalar ortaya çıkarmıştır (Murad, 2019, s. 194).

Türkler açısından hayvanlar farklı bir yere sahiptir. Orhun yazıtlarından itibaren hayvanlarla sürekli beraber olan Türk topluluğu eserlerinde de sadık dostlarına yer vermektedir. Özellikle Türk toplumlarında at ve şahin motifi destanlardan efsanelere kadar birçok alanda kendine yer bulmaktadır. Edebiyatımızdaki en önemli eserler arasında gösterilecek olan Kutadgu Bilig’ de yer alan hayvan adları da birçok açıdan bize yeni bilgiler verebilecek niteliktedir (Abik, 2009, s. 30).

Türkçede hayvan adları bakımından Şerif Ali Bozkaplan (2007) *Kutadgu Bilig’deki hayvan adları üzerine bir inceleme* adlı çalışması, Ömer Karpuz ve Zeliha Gaddar’ın 2012 yılında Süheyl ü Nevbahar’da hayvan adları ile ilgili çalışması bulunmaktadır. *Eski Uygurcada Hayvan adları ve bunların kullanım alanları* çalışmasıyla Tokyürek (2013) hayvan isimleriyle geniş bir alanda kullanıma sahip olduğunu belirtmektedir. Türk dilinin tarihsel dönemlerindeki hayvan adları söz varlığı ile ilgili Toprak (2013), Aydemir (2013), Özkan (2013), Gül (2015), Çimen (2015), Tokay (2018) ve Özden’in (2019) çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmada *Suat Ünlü’nün Çağatay Türkçesi Sözlüğü* içerisinde geçen hayvan adları tespit edilmiştir. Sözlükte geçen

hayvan adları, insan hayatındaki yerleri dikkate alarak anlam bakımından hayvan adları 1.Kuşlar, 2. Evcil hayvanlar, 3. Sürüngenler, 4. Yaban hayvanları, 5. Sinek, Böcek ve Haşerat, 6. Yük ve Koşum hayvanları, 7. Yavru hayvanlar, 8. Büyükbaş ve Küçükbaş hayvanlar, 9. Suda yaşayanlar hayvanlar, 10.Hayvanlarla ilgili diğer sözcükler,11.Sürü adı olan hayvan adları, Köken bakımından hayvan adları 1.Türkçe kökenli hayvan adları, 2.Arapça kökenli hayvan adları, 3.Farsça kökenli hayvan adları, 4.Moğolca kökenli hayvan adları, 5.Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin birleşiminden oluşan hayvan adları, 6.Grekçe kökenli hayvan adları şeklinde sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Esas aldığımız sözlük alfabetik olarak hazırlandığı için tespit edilen kelimelerin yer aldığı sayfa numaraları verilmemiştir.

Yapılan çalışmada terimlerin köken bilgileri için Sir Gerhard Clauson “An Etimological Dictionary of Pre- Thirteenth Century Turkish” (EDPT) (1972), Andreas Tietze “Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati” (2016), Recep Toparlı “Kıpçak Türkçesi Sözlüğü” (2007), Hasan Eren “Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü” (1999), Ahmet Caferoğlu “Uygur Türkçesi Sözlüğü” (1968), Farhad Rahimi “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü” (2016), E.D Ross “Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü”, (Çev. E. Gürsoy Naskali) (1994), Kürşat Efe “Tarihî Türk Lehçelerinde Alıntı Hayvan İsimleri” (2017), Ertan Besli “Eski ve Orta Türkçe Hayvan İsimlerinin Etimolojisi” (2010) , Sani Gören “17. Yüzyıl Şiirlerinden Fehim-i Kadim, Âşık Ömer ve Karacaoğlan’ın Şiirlerinde Hayvanlar” (2010), Ayça Eyüpoğlu “Kazan-Tatar Türkçesi ile Özbek Türkçesinde Hayvan Adları ile Kurulan Atasözlerinin Karşılaştırılmalı İncelemesi” (2017), Fatma Hoşça “Kumuk Türkçesinde Hayvan ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı” (2017), Burcu Sarıkaya “Çağatay ve Kırgız Türkçesi Sözlüklerinde Sosyal ve Kültürel Yaşam” (2019), Orçun Ünal “Klasik Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler ve Türkçe - Moğolca Ses Denklikleri” (2016) adlı çalışmalarından , İnternet ortamındaki Kubbealtı Lugati’nden (KL) yararlanılmıştır. Çalışma boyunca Akartürk Karahan’ın “Codex Cumanicusta Hayvan Adları” (2013) ve “Tarihi Türk Dilinin Söz Varlığına Katkılar: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine” (2006) adlı çalışmalarında yer alan başlık ölçütlerinden faydalanılmıştır.

İnceleme

A.1. Anlam Bakımından Hayvan Adları

A. 1.1. Kuşlar

Ağaç kazgan: "ağaç kakan" (§SSL)

ÇAkar: "bir kuş ismi, Leylek" (§SSL)

Alabas: "ördeğin bir türü, bağırtlak" (§SSL)

Alapke:"ördeğin bir türü" (§SSL)

Ala pöke:"bir ördek türü" (ML)

Ala toğan:"karga karganın bir türü" (§SSL)

- Alma baş: "bir ördek türü, başı ve boynu sandala(alaya) çalan sarı ördek" (ML, AL)
ĆAnķā:"Anka kuşu" (BV, SD, NH, YED, FK, ŞHD, LM, FK)
Anķut:"kozdan büyük bir kuş" (ŞSL)
Bağçal:"bir ördek türü" (ML)
Bağırtlak: (2) "seng-hor kuşu" (ŞSL)
Bağrı kara: (1) "bir tür kuş" (ŞSL)
Balaban: "çakır, doğan kuşu" (ŞHD)
Balğıçın:"turna cinsinden bir kuş" (ŞSL)
Baykuş: "baykuş" (ŞSL, ŞHD)
Bay oğlu: "bir kuş ismi" (ŞSL)
Behlem:"avcı doğan kuşu" (ŞSL)
Biğu: "doğana benzer bir av kuşu" (ŞT)
Bıku: "doğana benzer bir av kuşu" (ŞT)
Bili Bağlı:"bir kuş ismi" (ŞSL)
Boğurdağ: (2) "bir tür kılkuş sülün kuşu" (ŞSL)
Bozloğ:"sülünün dişisi, yabani" (ŞSL)
Bödene:"dişi bıldırcın, bıldırcının dişisi" (AL)
Burulday:"bir tür ufak av kuşu" (ŞSL)
Bülbül: (<Ar.) "bülbül" (YED)
Bürgüt: "bir çeşit büyük av kuşu, kartal, tavşancıl" (AL, TMA, LM)
Bürkut: (2) " bir tür büyük av kuşu, kartal" (ŞSL)
Bürküt: " bir tür büyük av kuşu, kartal" (ŞSL, ÇFK, ŞT, Sİ)
Cerre karçığay:"beyaz doğan" (ŞT)
Cerre laçın:"beyaz doğan" (ŞT)
Cimçik:"serçe" (ŞSL)
Cör:"atmaca kuşu" (ŞSL)
Cuğd: (<Ar.) "baykuş" (NH)
Cürge: "bir ördek" (AL)
Çağla: "bir kuş ismi" (ŞSL)
Çağruk: "bir kuş adı" (ML)
Çalay: (1)"bir kuş türü" (ŞSL)
Çarğ:"bir tür siyah kuş" (ŞSL)

- Çavlı: "şahin ve doğan yavrusu" (§SSL)
Çere: (1) "beyaz doğan" (§SSL)
Çerg: (Far.) "şahin cinsi bir kuş" (SD)
Çığçığ: "bir kuş adı" (ML)
Çıkar: (1) (<ö.a.) "karkara kuş" (§SSL)
Çınçanağ: (3) "leylek" (§SSL)
Çimçik: "serçe" (§SSL)
Çirge: (2) "bir tür şikar kuşu, sülün türü bir kuş" (§SSL)
Çopān kuşı: "serçeye benzer bir kuş ismi" (§SSL)
Çopçuğ: "serçe" (§SSL, TMA)
Çögen: "bir kuş adı" (AL)
Çök: (2) "bir kuş adı" (AL)
Çökçek: "sığırcık türünden bir kuş ismi" (§SSL)
Çöpek: "şikar kuşu, karçıgay, karga gibi" (§SSL)
Çör: (3) "bir kuş ismi ve kanarya ismi" (§SSL)
Çörke: "bir ördek türü" (ML)
Çuğd: (<Ar.) "baykuş" (FK, MK)
Çulçu: "çırçır türünden bir kuş ismi" (§SSL)
Çunçuğ: "kırlangıç" (§SSL)
Çupçuğ: "bir kuş adı, cadı kuşu, serçe" (AL)
Çurı: "atmaca kuşu" (§SSL)
Çümçek: "serçe kuşu" (§SSL)
Çürke: "bir nevi ördek" (§SSL)
Dāğser: "serçe kuşu, efser" (§SSL)
Daldağay: "torgay gibi bir çeşit kuş ismi" (§SSL)
Duvac: (2) "bir kuş ismi" (§SSL)
Dültü: "güvercine benzer bir hayvan ismi" (§SSL)
Dürretüt –tāc: (<Ar.) "tacın büyük incisi, turaç kuşu" (MÜN)
Düvaç: (2) "bir kuş ismi" (§SSL)
Ebābil: (<Ar.) "dağ kırlangıcı" (TMA)
Fāhte: (<Far.) "üveyik kuşu" (§SSL)
Ġarğa: "karga" (§HD)

- Ġav: (2)"bir tür saka kuş"(ŞSL)
Gedek: (1)"iri cüsseli bir tür kuş" (ŞSL)
Ġung:"büyük siyah karga" (ŞSL)
Hezār: (1) (Far.)"bülbül" (BV, SD, LD)
Hezār-destān : (<Far.) "bülbül" (ŞHD, LM)
Ġuffāş: (<Ar.) "yarasa" (BV, NH, TEH, YED, CD, FK, LM)
Humā: (<Far.)"devlet kuşu" (SD)
Hüpüşk:"bir tür kuş, hüdhdü kuşu" (ŞSL)
İlbarsun: "bir tür ördek" (ŞSL)
İlbasun: (<Moğ.)"ördek" (GN)
İlbesün: (<Moğ.)" bir ördek türü" (ML, AL)
İrke: (1) "bir ördek türü" (ML, AL, ŞSL)
İspir: (1)"bir tür avcı kuşu" (ŞSL)
İtalġu: "bir çeşit av kuşu, doğan" (ŞT)
İtelkü:"bir çeşit kuş, çakır, doğan" (ÇFK, Sİ, MK)
Kaçır: (1)"akbaba" (AL, TMA, TEH)
Kadırġac: "bir tür ufak kuş ebabil" (ŞSL)
Kaġan : (2)"papaġan" (ŞSL)
Kaşabaş: (2)"bülbül" (ŞSL)
Kaşa boġaz: (1)"bir tür kuş" (ŞSL)
Kařaġu: (1)"bir tür şıkar kuşu" (ŞSL)
Kaşakuş: (2)"kartal" (ML)
Kaşa tavuġ:"kumruya benzeyen bir tür kuş ismi" (ŞSL)
Kaşça:"kırlangıç" (ŞSL, SD)
Kařçıġay: (<Moğ.)"bir tür kuş, doğan, çakır doğan" (AL, ŞSL, GT, ÇFK, ŞT, Sİ)
Kařġa:"karga" (ŞSL, GT, ÇFK, TEH, Sİ, ŞHD)
Kaşkunak:"saka kuşu" (ŞSL, SD)
Kařluġaç:"kırlangıç" (MK)
Kařaldaġ:"bir tür çayır kuşu, ördek suna" (ŞSL)
Kaç : (1) "kaz, kuġu, kuşu" (ŞSL, ŞT, MT)
Kebk: (Far.)"keklik" (SD)
Kelek: (2)"bıldırcın" (AL, ŞSL, TEH)

- Kevreke: (2)"kuş" (§SSL)
Kırça:"bir tür kuş ismi" (§SSL)
Kırğu:"atmaca, kanarya" (SD)
Kiş: (3)"gelincik" (GT)
Koñ:"kuzgun" (AL)
Kotan: (<Moğ.)"saka kuşu" (AL)
Koy kuş:"bir tür kuş ismi" (§SSL)
Köçkün:"göçmen kuşu" (§SSL)
Kök anal:" bir tür av kuşu, kartal" (§SSL)
Köykenek:"atmaca türünden bir yırtıcı" (AL, §SSL)
Ku:"kaza benzer bir kuş" (§SSL, ŞHD)
Kuç:"kuş" (GN)
Kuş:"kuş"(AL,§SSL,BV,BD,GT,NH,HBD,LD,ÇFK,TMA,TEH,MÜN,YED,ŞT,Sİ,FK,ŞH
D,
MK,LM,GN)
Kuladu:(<Moğ.) "bir kuş türü" (ML)
Kula purğa:"bir kuş adı" (ML)
Lāçin: "bir tür şahin, doğan" (§SSL, ÇFK, ŞT, Sİ, ŞHD)
Laşmağ:"atmaca kuşu" (§SSL)
Māğ: (<Far.)"baş kanat ve kuyrukları tek renk olan güvercin" (§SSL)
Murğ:"(<Ar.) "kuş" (GT, YED, GN)
Mürğ: (<Far.)" kuş" (GN)
Ördek: "ördek" (LM)
Ötlegü: "bir tür kuş" (§SSL)
Pupuş: "hüdhüd kuşu" (§SSL)
Sarığ kuş:" baykuş" (§SSL).
Sehne: (2)"ördek gibi papağan, turna, suna" (§SSL)
Sencer: (4)" bir kuş ismi" (§SSL)
Serçe: "ufak gök serçe kuşu" (§SSL)
Sıgır kuş: "sığırcık kuşu" (§SSL)
Siçek: (2) "serçeye benzer bir kuş" (ŞHD)
Soqısır: "bir ördek türü" (ML, AL)

- Soğur: (1)"bir tür ördek ismi" (AL, ŞSL)
Sona: (<Moğ.)"erkek ördek" (ML, AL)
Songar: "sonkur, songar, şahin kuşu" (AL, ŞSL)
Suna: "erkek ördek" (AL, ŞSL)
Sungar:"bir kuş türü, turna, sungar kuşu" (AL)
Şāh-bāz :(<Far.) "bir cins iri beyaz doğan" (ŞHD, MK)
Şāhīn: (<Far.)"doğan(kuş)" (ŞSL, YED)
Şudurğu: (2)"çakır, doğan kuşu" (ŞSL)
Şunqar:"şahin" (ŞSL, ŞT, ŞHD)
Şuñkar:"şahin" (ŞHD, MK)
Tarlan: (1)" büyük bir avcı kuşu" (ŞSL)
Tayr: (<Ar.)"kuş" (MK, LM)
Témür kanat:"yeni kanat çıkarmış uçucu kuş" (ŞSL)
Tevakün: "kartal, karakuş" (ŞSL)
Toğdağ:"tay kuşu, yeşil renkte bir tür kuş" (ML, ŞSL)
Toğduy:"bir tür kuş ismi" (ŞSL)
Toğqan:"doğan, bir tür kuş" (AL)
Torğay:"toygar kuşu" (AL)
Torumtay:"boz doğan" (SD)
Toy: (2)"bir kuş adı" (AL, GN)
Toyğar: (2)"zafer çağır kuşu" (ŞSL)
Toy kuş: "ak, kaz, kuğu" (ŞSL)
Turna:" turna, turna kuşu" (ŞSL, LM)
Tuşancıl: (1)"kartal, karakuş"(ŞSL)
Tūtī: (<Far.)"papağan" (GT, NH, HBD, LD, MÜN, YED, FK, ŞHS, MK, LM)
Tūtīyā: (<Far.)"papağan" (NH, HBD)
Tūtīyā: (3) (<Far.)" papağan" (FK)
Tuyğun: "akdoğan, doğan" (AL, ŞT, MK)
Uqar: "turna" (AL, BV, NH)
Übük:"başlarında taç olan kuşlar ve hüdhüd kuşu" (ŞSL)
Ügü: (1)" bir tür baykuş" (ŞSL, GT, LM)
Yağalbay:"bozdoğan" (ŞT)

Yağılbaş kuşu: "bir tür kuş ismi" (ŞSL)

Yapalağ: (1)"baykuş" (ML)

Yumrancı:"fare tutan bir kuş" (ŞSL)

Zāğ: (Far.)"karga" (GT, NH, LD, MÜN, YED, CD, HBD, FK, ŞHD, LM)

Zāğan: (2) (Far.ç.)"kargalar" (NH)

Zağbus:"şahin, yırtıcı kuş" (ŞSL)

A.1.1.2 Evcil Hayvanlar

Ağ boğa (1): "öküz ve camışa benzer bir nevi yabancı büyük koyun" (ŞSL)

Barağ: "köpek" (ŞHD)

Cığılduz: (3) "koyun, koyunlar"(ŞSL)

Çığıldek: (1)"kuş ve tavuk çığıldanı" (ŞSL)

Çil: (1)"bir tür yaban tavuğu" (ŞSL)

Ğanem: (<Ar.) "koyun, koy, koyun (3), koyı (3), soğın (1),şişek (2), koyın, koyan (5)" (SD,LM)

Ğāv: (<Far.)"öküz, sığır" (ŞHD)

Damarluk (2): "cins, damızlık" (ŞSL)

Gürbe: (<Far.) "kedi" (GT)

Hurūs: (<Far.)" horoz, erkek tavuk" (ŞSL, BV, GT)

İçki: (4)"keçi, oğlak" (ŞSL)

İçkü: (2)"keçi" (AL, ŞSL, BD, MÜN, LM)

İnek: (1)"inek, sığırın dişisi" (ŞSL, ÇFK, Sİ)

İrin: (3)"eğerin keçisi" (ŞSL)

İt:(2)"köpek" (ML, AL, ŞSL, BV, BD, SD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH, ÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)

Kaçır: (2)" katır" (ŞSL, ÇFK)

Kırğavul:"yabancı tavuk, sülün" (ŞSL, BV)

Koçğar:"koç, damızlık erkek koyun" (AL, ŞSL, GT, TEH, ŞHD, LM)

Kotur: "hasta ve zayıf köpek" (AL)

Koy:"koyun" (AL, ŞSL, BD, SD, GT, LD, ÇFK, TMA, TEH, FK, ŞHD, MK, LM)

Koyan: (5)"koyun" (ŞSL)

Koyın:"koyun" (GN)

Koyun: (3)"koyun" (ŞSL, YED, FK)

- Қозы:"kuzu" (GT, MK, LM)
Köpek: "köpek" (ŞSL)
Kösem: "koyun sürülerinin önünde giden keçiler" (ŞSL)
Қunacın:"inek, iki yaşar kısrak, inek" (ŞSL)
Kürük:"yumurta basan tavuk, burdağan, bardağan" (AL)
May: (2)"yaban eşeğinin sürüsünün aygırı" (AL)
Merkebī: (<Ar.+Far.)"bir binek, eşek" (GT)
Müşük: (<Far.) (2) "kedi dişi kedi" (AL, ŞSL, BV)
Öçki:"keçi, oğlak "(ŞSL)
Öçkü:"keçi" (AL, TMA, MÜN, MK, LM)
Sağın: (1)"sütlü koyun, sütü sağılır koyun" (ML, AL, ŞSL)
Seg: (<Far.) "köpek, it" (SD, GT)
Şevr: (<Ar.)" öküz, boğa" (ŞHD, LM)
Sihr: (<Far.)"öküz, inek" (TMA)
Tağug:"tavuk" (ŞSL)
Tağug:"mürg, tavuk" (ŞSL)
Tavıq:"tavuk" (ÇFK, Sİ)
Tavug: (1)"tavuk" (AL, ŞSL, MK)
Tavuq:"tavuk" (BV, NH, ÇFK, MK)
Tayğan: (1)" köpek ve neces hayvan" (ŞSL)
Tāzi: (<Far.) (1) "tazı av köpeği" (ŞSL, FK)
Tomuzğan:"yereşegi" (ŞSL)
Uy:" sığır, geviş getiren büyükbaş evcil hayvanların genel adı" (AL, BD, GT, TMA, TEH, LM)
Zağar: (1)" av köpeği, tazı" (ŞSL)
- A.1.1.3 Sürüngenler**
- EfCa: (1) (<Ar.) "zehirli yılan, engerek yılanı" (YED, CD)
Ejderhā- küş: (<Far.) "öldürücü yılan" (NH)
Ejderhār: (<Far.) "ejderha, büyük yılan, ejderha" (YED)
Ejderhāyi: (<Far.) "bir ejderha" (TEH)
Ejder: (<Far.) "ejderha büyük yılan" (BV, BD, YED, FK, ŞHD, LM)
Hupuş: "bir tür büyük kertenkele"(ŞSL)

Ilan:"yılan" (GT, FK)

İlan: (1)"yılan" (ŞSL)

Keler: "kertenkele" (ŞSL)

Kön qarğa:"bir tür büyük kertenkele" (ŞSL)

Lu:"ejderha" (ŞHD)

Mār: (<Far.)"yılan" (GT, YED, ŞHD)

Neheng: (<Far.)"timsah" (GT, YED, FK, ŞHD, MK)

Nehengi: (<Far.) "bir timsah" (MÜN)

Oğ yılanı: "engerek, engerek yılanı"(ŞSL)

Seraṭān: (<Ar.)" yengeç, yengeç burcu" (MÜN, LM)

Şiba:"yılan, engerek yılanı" (ŞSL)

A.1.1.4 Yaban Hayvanları

Āhū: (<Far.) "ceylan karaca" (BD, SD, NH, LD, YED, ŞHD, LM)

Āhū-yı ḥiṭā:"Hıta ülkesinin ceylanı" (LD)

Āhū-bere: (<Far.) "ceylan yavrusu" (ŞHD)

Alanğirat: "büyük fare ve sıçan" (ŞSL)

Andıç: "kurt ve sırtlandan türeyen hayvan" (ŞSL)

Arğağılça: "bir çeşit kızıl geyik" (ŞSL)

Arslan:"arслан, arslan burcu" (SD, GT, NH, LD, TMA, MÜN, ŞHD, MK, FK, GN)

Badnus:"sırtlan türünden bir hayvan" (ŞSL)

Bağırtlaç: "tosbağa" (ŞSL)

Baça çanaç: "kaplumbağa" (ŞSL)

Bebr: (<Far.) "pars, panter" (LM)¹

Becā: (<Ar.) (1) "geyik, karaca" (FK)

Buğu : (2)"erkek geyik, kızıl geyik" (ML, AL, FK)

Cılķova:"kurt, börü" (ŞSL)

Ciber: (1)"dağ keçisi"(ŞSL)

Ciren keyik: "Geyik, ahı" (ŞSL)

Civir: "teke, yabancı keçi" (ŞSL)

Ciyrān: (<Far.) "ceylan krş: ceyrān" (LM)

¹ Eserde "yırtıcı bir hayvan" olarak adlandırılan kelimenin Farsçadaki anlamı "pars, panter" dir.

- Çalgave: "kızıl tilki" (ŞSL)
Çelig: (1) "ayı" (ŞSL)
Çeren: (<Moğ.) "ahu, geyik" (AL)
Çıçkan: "sıçan" (ŞSL)
Çivir: (2) "teke yabani keçi" (ŞSL)
Çörpe: (2) "dağ domuzu yavrusu" (ŞSL)
Dırğam: (<Ar.) "arслан" (SD)
Dultu: "sırtlan, sırtlan kurdu" (LM)
Esed: (<Ar.) (1) "arслан" (LM)
Ġazāl: (<Ar.) "geyik yavrusu, ceylan: güzel göz: şarkıcı" (BV, NH, TMA, YED, FK, ŞHD, LM)
Ġazālā: (<Ar.ç.) "ceylanlar, ahular; güzel gözler" (YED)
Ġazāle: (<Ar.) "dişi geyik, ceylan" (BV, NH, LD, MÜN, YED, ŞHD, MK, LM)
Ġazāl: (<Ar.) "bir ceylan" (ŞHD)
Ġazānfer: (<Ar.) "iri arслан" (MK)
Ġenāzīr: (<Ar. ç.) "domuzlar ve hınzırlar" (GT)
Ġūk: (<Far.) "domuz" (ŞHD)
Hüne: "geyik, ahu" (ŞSL)
Hün: "büyük boynuzlu geyik" (ŞSL)
Ilkı: (1) "başboş gezen at, at sürücü" (AL, ŞSL)
Imğa: (1) "dağ keçisi" (ŞSL)
Irağ: (2) "dağ keçisi" (ŞSL)
Ġaban: (<Moğ.) "yaban domuzu, yaban domuzunun erkeği" (ML, AL)
Ġapan: (1) "domuz krş :toñuz" (ŞSL)
Ġaplan: (1) "kaplan" (ŞSL, BV, GT, TMA, MÜN, FK, LM)
Ġaplumbağa: "taş boğa, tosbağa, kaplumbağa" (ŞSL)
Ġara kiyik: (1) "yabani domuz" (ŞSL)
Ġara kiyik: (2) "yaban geyiği" (ŞSL)
Ġara Ġuluğ: (1) "bir tür kurt" (ŞSL)
Ġarsağ: "tilkiye benzer, sincaptan büyük karnı çil bir hayvan türü" (ŞSL)
Keşef: (<Ar.) "kaplumbağa" (MÜN, MK)
Keyik: "geyik" (SD, LM)

- Kéyik:"geyik" (AL, GT, NH)
Kızıl arslan: (<ö.a.)"kızıl Arslan" (LD)
Kik: "geyik" (ŞT)
Kiyik: (2)"geyik" (ML, AL, ŞSL, BV, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, GN)
Koyan: (1)"tavşan" (AL, ŞSL, SD, ŞT)
Kök böri:"yeşil kurt, böri" (ŞSL)
Kulcaqçı:"dişi geyik" (ML)
Kunduz: (<Ar.) (2) "kunduz, derisi değerli bir hayvan" (GT, NH, ŞHD)
Kurt :(1)"kurt, böri" (ŞSL, ÇFK, Sİ)
Kurtun: " kurt, tırtıl" (ŞSL)
Maral: (<Moğ.)"dişi geyik" (ML, AL, ŞSL)
Mékicin: (<Moğ.)"dişi domuz, domuzun dişisi" (AL)
Meral: (<Moğ.)"ahu geyik" (ŞSL)
Mûş: (<Far.)" fare" (GT)
Naḥçîr: (<Far.) "dağ keçisi" (YED, LM)
Öyek: (1)"sincap" (ŞSL)
Sıçğan:"sıçan, fare" (ŞSL)
Sıçğan : "sıçan, fare" (ÇFK, Sİ, FK, MK)
Sıgun:"yaban sığırı" (ŞHS)
Sıqıq: (1) "geyik, ahu" (ŞSL)
Sincâb: (<Far.) "sincap " (BV, NH, MÜN, YED, FK)
Soqağ: (1) "bir tür büyük geyik" (ŞSL)
Suğun: "bir tür dağ öküzü, büyük desti geyik" (ŞSL)
Suqağ: (1)"bir tür büyük geyik" (ŞSL)
Süpi:"tilki, böri" (ŞSL)
Şağal: (<Far.)"çakal" (ŞT, ŞHD, MK)
Tabuşkan:"tavşan" (ŞT)
Tāvus: (<Ar.)"tavus kuşu" (BV, GT)
Tāvūs: (<Ar.)" tavus kuşu" (NH, LD, MÜN, YED, FK, ŞHD, LM)
Tavuşkan:"tavşan" (AL, ŞSL)
Tavuşkan qurdı: "bir tür vahşi yabani tavuk"(ŞSL)

Tive kuşu: " deve kuşu" (ML)

Tolay: (4)"tavşan" (ŞSL)

Toñız: "domuz" (ÇFK, Sİ, MK)

Toñuz: (1)"domuz" (ML, ŞSL, ÇFK, TEH)

Tülki:"tilki" (ŞHD, GT)

Tülkü:"tilki" (AL, ŞSL, BV, SD, NH, LD, TMA, ŞHD, MK)

Yalangırat:"bir tür fare" (ŞSL)

Yumrân qazıg: "bir tür büyük fare, çölde bulunur, ayakları dik durur" (ŞSL)

A.1.1.5 Sinek, Böcek ve Haşerat

Ānkebūtī: (<Ar.+Far.) "örümceğe benzer, örümceğimsi" (NH, YED)

Ārāy: (<Ar.) "bir tür böcek" (GT)

Arı: (1) "arı" (ŞSL, GT, LD, FK, GN)

Bit: (3) "bozulup fena kokan bir böcek türü, kımıl böceği" (ŞSL)

Bosun:"bit, böcek "(ŞSL)

Cebīn: (<Moğ.) "sinek "(AL)

Cenes:"sivrisinek" (ŞSL)

Cibin: (<Moğ.) "sivrisinek " (AL, ŞSL, BV, FK)

Civürtge: "çekirge"(ŞSL)

Cörtge:"çekirge"(AL)

Cövürtge: "çekirge" (AL)

Cöyürtge: "çekirge" (AL)

Çağan: (2) "çıyan, akrep" (ŞSL)

Çalar:"cibin, sinek" (ŞSL)

Çavurtğa:"çekirge" (ŞSL)

Çekürge:"çekirge" (ÇFK, Sİ)

Çevürtke:"çekirge" (TEH)

Çévürtke:"çekirge" (AL)

Çibin:"sinek" (ŞSL, SD, NH, HBD, LD, ÇFK, YED, CD, Sİ, FK, ŞHD, LM)

Çikürtgey:"çekirge" (ŞSL)

Çipin: "sivrisinek" (ŞT, MK)

Çögeç: (2)"solucan" (ŞSL)

Çögen: (3)"solucan" (ŞSL)

- Çögürtke:"çekirge" (ŞSL, GT)
Çörtge:"çekirge" (ŞSL)
Çövürtke:"çekirge" (AL, MK)
Danburnu (1):"böcek" (ŞSL)
Dülmek: "örümcek" (ŞSL)
Göbelek: "kelebek, at cibini "(ŞSL)
Gökle: (2) " bir neve it sineği, sinik"(ŞSL)
Gunda: "sivrisinek"(ŞSL)
Güye:"güve, haşerat, böcek" (GT)
İşner: (2)"yıldız böceği" (ŞSL)
Kasaz:"kene, böcek" (ŞSL)
Kirm: (Far.)"böcek" (MÜN)
Konguz: (1)" bir tür siyah böcek" (ŞSL)
Kökeyin:"deveye ve ata yapışkan sinek"(ŞSL)
Kumursğa:"karınca" (ŞSL)
Kumursқа:"karınca" (ŞSL, ŞT)
Kurt: (1)"kurt, börü"(ŞSL, ÇFK, Sİ)
Meke: (<Far.)"sinek" (CD)
Melâh: (<Far.) "çekirge" (MK)
Mür: (<Far.)"karınca" (BV, NH, HBD, TMA, TEH, MÜN, YED, CD, FK, MK, LM, GN)
Muçek: (2)"kurt, böcek" (ŞSL)
Neml: (<Ar.) "karınca" (GT)
Örgemci: "örümcek" (ŞSL)
Örgemçi:"örümcek" (AL, HBD, LM)
Örmekçi:"örümcek" (SD, LD)
Öyez: "sivrisinek" (ŞSL)
Sağırtқа: "çekirge" (ŞSL)
Selce:"kene, sığırka" AL
Sinek:"böcek, sinek, cebin" (ŞSL, GT)
Sivri sinek: (1)"sivrisinek "(ŞSL)
Soğulcan: (1)" solucan, bir tür böcek" (ŞSL)
Şeb-tâb: (<Far.)"geceyi parlatan, aydınlatan: ateş böceği" (BV, MÜN)

Zenbür: (<Ar.)"eşek arısı" (MK)

Zünbür: (<Ar.)"eşek arısı" (LM)

A.1.1.6.Yük ve Koşum Hayvanları

Ablağ at: "siyah ve beyaz nişaneli at "(ŞSL)

Abraş: (<Ar.) (2) "cins at" (AL)

Ahta: "iğdiş at, hadım" (ŞSL)

Ahte: "iğdiş at, hadım" (ŞSL)

At: "at" (ML, AL, ŞSL, BV, SD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH, MÜN, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)

At:"at" (GT, ÇFK)

Aygır:"hergele süren hayvan, aygır, at" (ŞSL)

Bedevî: (<Ar.) "bir at cinsi" (GT)

Bidev:"soylu ve cins at" (ŞSL)

Biniciğ:"koşucu at, binilecek at ve hayvan" (ŞSL)

Buğur: (2) "buhur deve" (ŞSL)

Buşağ: (1) "yiğit at, gösteri atları; alay ve donanma atları" (ŞSL)

Bütem:"genç deve" (ŞSL)

Cemāze: (<Ar.) "dişi deve" (LM)

Cevād:"iyi cins at" (SD)

Çemen-der: "eşek" (MK)

Çeren: (2)" bir tür kırmızı ve doruya yakın at" (ŞSL)

Çırgavlan:"ihtiyar at, altı yaşına ulaşmış at" (ŞSL)

Çırgavlanğa:"altı yaşından büyük olan at, ihtiyar at" (ML)

Çiyit: (2)"yaban eşiği sürünün kısrağı" (AL)

Çubar:"kır tonlu at" (ŞSL)

Dābbe: "yük ve binek hayvanı" (TEH, MK)

Dönen: "dört yaşında olan erkek at" (ML)

Dunan: "dört yaşar at, dört yaşına gelmiş olan at" (ŞSL)

Ebreş : (<Ar.) "kırmızı ve beyazdan meydana gelen alaca renk, alaca benekli at" (ŞSL, BV, NH, CD)

Ebriş: "alaca benekli at" (ŞSL)

Edhem: (<Ar.) "kara yağız at " (SD, YED, FK, LM)

EnCām: (<Ar.ç.) "at, deve vb. hayvanlar, hayvan gibi kimseler tüm canlılar" (GT, NH, ŞT, MK)

Esb: (<Far.) "at" (ŞHD)

Eslēm: "at ve deve" (ŞSL)

Eşek: "eşek" (ŞT)

Êşek: "eşek" (AL, GT)

Eşheb : (<Ar.) (1) "boz donlu at, beyaz, kırat: arslan" (BV, SD, NH, LD, YED, FK, ŞHD, LM)

Feres: (<Ar.) "at" (MÜN)

Ġonān: "dört yaşındaki hayvan ve at" (ŞSL)

Ġacir: "katır" (TEH, TMA)

Ġar: (<Far.) (1) "eşek" (GT, MK)

Ġaşıl: (2) "at takımı" (ŞSL)

Ġerī: (<Far.) "merkep, eşek" (ŞHD)

Ġing: (<Far.) "beyaz kır at" (SD)

Ġing : (<Far.) "kır at" (NH)

Höge: "kambur, hörgücü çıkan deve" (ŞSL)

Ġudek: "eşek yavrusu, sıpa, tay" (ŞSL)

Hüyūn: (<Far.) "deve" (LM)

Ġgdiş: "aygırı başka, kısrağı dahi başka cinsinden olan at" (ŞSL)

Ġnan: "devenin dişisi, dişi deve" (ŞSL)

Ġngen: "dişi deve" (ŞSL)

Ġngen: "dişi deve" (ŞSL)

İşek: "eşek" (ŞSL, BV, ÇFK, TMA, TEH, Sİ, MK)

İşgin: (2) "yorga at, rahvan yürür at" (ŞSL)

Ġaşāñ: "kötü huylu at" (ŞSL)

Ġaşqa: "alınında beyaz nişan olan at" (ŞSL)

Ġayık: (4) "merkep, eşek" (ŞSL)

Ġısrac: "kısırak dişi at" (ŞSL)

Ġonān: "iki üç yaşlarında at, tay" (ŞSL)

Ġongurat: (2) "gök ve tarlan at, kongur at" (ŞSL)

Kölik: "yük hayvanı" (GT)

- Kölük:" binek hayvanı" (ŞT)
Kötel:"yedek at" (AL, ŞHD)
Kulan:"yaban eşiği" (MÜN, LM)
Lök : (3)"deve" (ŞSL)
Nāka: (< Ar.)" dişi deve, maya " (BV, NH, HBD, TMA, YED, MK, LM)
Pālā: (<Far.) (1) " yedek at" (NH)
Raşş: (<Far.) "gösterişli güzel at" (BV, NH, HBD, MÜN, YED, FK, ŞHD, LM)
Semend: (<Far.)" kula at, çevik ve güzel at" (BV, BD, NH, HBD, MÜN, YED, CE, FK, ŞHD, MK, ML)
Soruq: (3)"çelimsiz at" (BV)
Tatu: "midilli ve sağır at, tay" (ML, ŞSL)
Taylaq:"iki yaşındaki deve" (ŞSL)
Têfe:"deve" (GT)
Têve: "deve" (AL, GT)
Teve: "deve" (LM)
Topçak: "alaca at" (AL, MK)
Topurçaq:"topçak at" (ŞSL)
Tulan: (<Moğ.)"beş yaşında at" (ML)
Tupçaq:"alaca at" (AL)
Türki: (2)"bir deve türü" (TMA)
Verd: (<Ar.) (2) "doru at" (YED, ŞHD)
Yabu:"beygir, yük atı" (ŞSL)
Yağız kara:"kara yağız, siyah kapkara, siyah tonlu at" (ŞSL)
Yaşık: "yağız at" (ŞSL)
Yaydaq:"sade, cevşensiz at " (ŞSL)
Yeke: (< Moğ.)"büyük at türü, iri şişman at" (ML)
Yekrān: (< Far.)"soylu at, cins at" (SD, LM)
Yılık: (2)"başiboş gezen at" (ŞSL, ŞT)
Yitek:" yedek at" (ŞSL)
Yitmek:" yedek at" (ŞSL)

A.1.1.7 Yavru Hayvanlar

- Absık: "körpe yavru, hayvan beçesi" (ŞSL)
Bala: "yavru çocuk, kuş yavrusu" (AL, ŞSL, SD, GT, YED)
Belke: "deve yavrusu" (ŞSL)
Bota: (2) "yavru, hayvan yavrusu, deve yavrusu" (TEH, ŞHD)
Buzağı: "sığır yavrusu, dana ve buzağı" (ŞSL, GT)
Cüce: (<Far.) "civciv" (LM)
Çal: (2) "deve yavrusu" (ŞSL)
Çal: (6) "deve yavrusu" (ŞSL)
Çupra: (<Moğ.) "yabani domuzun yavrusu" (AL)
Erkeç: (1) "keçi yavrusu, teke, üç dört yaşındaki keçi yavrusu" (ŞSL)
Fere: (1) "bildircin gibi bazı kuşların yavruları, pek ufak piliç" (ŞSL)
Gazâl: (<Ar.) "geyik yavrusu, ceylan: güzel göz: şarkıcı" (BV, NH, TMA, YED, FK, ŞHD, LM)
Giçi: (2) "keçi, keçi yavrusu" (ŞSL)
Günçacı: (1) "inek, yavrulayacak inek" (ŞSL)
Hudek: "eşek yavrusu, sıpa, tay" (ŞSL)
Kuduk: (2) "eşek yavrusu, sıpa" (ŞSL)
Müşek: (<Far.) "fare yavrusu" (GT)
Oşuş: "bir yaşındaki deve yavrusu" (ŞSL)
Oğlak: "oğlak, yavru, keçi yavrusu" (ŞSL, SD, TEH, ŞT)
Tay: (1) "at yavrusu, bir veya iki yaşındaki at yavrusu" (ML, ŞSL)
Tılaç: "devenin yavrusu, küçük deve" (ŞSL)
Tul: (3) "sığır ve koyun yavrusu" (ŞSL)

A.1.1.8 Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvanlar

Boğan: "kuzu, toklu" (ŞSL)
Bisrik: "kutlu deve" (ŞSL)
Cedy: (<Ar.) "erkek oğlak, oğlak burcu" (LM)
Cığılduz: (3) "koyun, koyunlar" (ŞSL)
Gev: (<Far.) (2) "öküz" (ŞHD)
İrkec: (1) "keçi aygırı" (ŞSL)
İrkek koçı: "koç" (ÇFK)

Mañ:"kuzu üç senelik kuzu" (§SSL)

Sarığ boğa: " sarı manda, öküz" (§SSL)

Teke: (1)"oğlak, keçi" (§SSL)

Tekke:" erkek keçi" (LM)

Tike: (2)"teke, erkek keçi" (§SSL)

Üçki:"keçi, oğlak" (§SSL)

Üçkü:"keçi" (LD)

A.1.1.9. Suda Yaşayan Hayvanlar

Balığ: (2) "balık" (NH, LD, TEK, FK, GN, LM)

Balığ:"balık" (§SSL, GT, HBD, ÇFK, MÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM)

Çağs: (<Far.) (2) "kurbağa" (LM)

Çortun: (3)"yılan balığı" (§SSL)

Hüt: (<Ar.)"büyük balık, balina; balık burcu" (BV, NH, FK, LM)

İt balığı: (1)"çır balığı, kefal balığı" (§SSL)

Māh: (<Far.) (1) "balık" (MÜN, YED, FK, ŞHD)

Māhī: (<Far.)"balık" (GT, FK)

A.1.1.10 Hayvanlarla İlgili Diğer Sözcükler

Borsuğ: (1) "derisi siyahlı beyazlı bir tür hayvan" (§SSL)

Cenībet: (<Ar.)"yedek hayvanı" (LM)

Devvābb: (<Ar. ç.) "hayvanlar özellikle dört ayaklı iri hayvanlar" (GT, TEH)

Soğğur: "büyük dibek hayvan" (§SSL)

Yalığ:"dişi hayvan" (FK)

A.1.1.11 Sürü Adı Olan Hayvan Adları

Gele: (<Far.)"sürü, hayvan sürüsü" (§SSL, TEH, LM)

Mevāşi: (<Ar. KL)" büyük ve küçükbaş hayvan sürüsü" (TEH)

Pāde: (<Far.) "öküz ve inek sürüsü" (AL, §SSL)

B. 2. Kökenleri Bakımından Hayvan Adları

Hayvan adlarında farklı kökenlerden 221 tane sözcük tespit edilmiştir. Türkçe kökenli 98, Arapça kökenli 47, Farsça kökenli 60, Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri birleşiminden oluşan 3, Moğolca kökenli 13 ve Grekçe kökenli 1.

B. 2.1 Türkçe Kökenli Hayvan Adları

Ağ boğa (1): (< ET. EDTP ,1972, s. 75, 312) "öküz ve camışa benzer bir nevi yabani büyük koyun" (ŞSL)

Ağaç kazgan: (< ET. EDTP, 1972, s.79,683) "ağaç kakan" (ŞSL)

Uqar ~ ĀAqar: (< ET. Ross, 1994, s. 4) "bir kuş ismi, Leylek" (ŞSL)

Alabaş ~Alabas: (<ET. EDTP, 1972, s.126,375) "ördeğin bir türü, bağirtlak" (ŞSL)

Ala pöke ~Alapke: (<ET. EDTP, 1972, s. 126) "ördeğin bir türü" (ŞSL, ML)

Ala toğan: (<ET. EDTP, 1972, s.126,470) "karga karganın bir türü" (ŞSL)

Alma baş: (<ET. EDTP, 1972, s. 146,375) "bir ördek türü, başı ve boynu sandala(alaya) çalan sarı ördek" (ML, AL)

ĀAnkā: (<ET. Tietze, 2016, s.398) "Anka kuşu" (BV, SD, NH, YED, FK, ŞHD, LM, FK)

Anqut: (<ET. Tietze, 2016, s. 395) "kozdan büyük bir kuş" (ŞSL)

Bağrı kara: (<ET. EDTP, 1972, s. 319) (1) "bir tür kuş" (ŞSL)

Balaban: (<ET. Tietze, 2016, s.566) "çakır, doğan kuşu" (ŞHD)

Balığ: (<ET. EDTP, 1972, s. 335) (2) "balık" (NH, LD, TEK, FK, GN, LM)

Balıq: (<ET. EDTP, 1972, s. 335) "balık" (ŞSL, GT, HBD, ÇFK, MÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM)

Baraq: (<ET. EDTP, 1972, s.360) "köpek" (ŞHD)

Baykuş: (<ET. Tietze, 2016, s.619) "baykuş" (ŞSL, ŞHD)

Bīye: (<Kklp. Besli,2010, s.223) "kısarak" (ŞSL)

Bürgüt: (<Trk. Besli, 2010, s. 249) "bir çeşit büyük av kuşu, kartal, tavşancıl" (AL, TMA, LM)

Bürkut ~ Bürküt:(<Krg. Besli, 2010, s. 249) " bir tür büyük av kuşu, kartal" (ŞSL, ÇFK, ŞT, Sİ, ŞSL)

Bödene: (<ET. Tietze, 2016, s.779) "dişi bıldırcın, bıldırcının dişisi" (AL)

Bürkut ~Bürgüt: (<Özb. T. Eyüpoğlu, 2017, s.315) "bir çeşit büyük av kuşu, kartal, tavşancıl" (AL, TMA, LM, ŞSL)

Çalay: (< Çağ. F.K., 2016, s.1350) (1)"bir kuş türü" (ŞSL)

Çarğ: (< Çağ. F.K., 2016, s.1351)"bir tür siyah kuş" (ŞSL)

Çil: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1356) (1)"bir tür yaban tavuğu" (ŞSL)

Çipçik~ Çimçik: (< Kıp. Toparlı, 2007, s. 52)"serçe" (ŞSL)

Çopān kuşı: (< ET. EDTP, 1972, s. 398,670) "serçeye benzer bir kuş ismi" (ŞSL)

Çögen: (< ET. EDTP, 1972, s. 416) "bir kuş adı" (AL)

- Çöpek: (< ET. EDTP, 1972, s. 396) "şikar kuşu, karçıgay, karga gibi" (ŞSL)
- Çupçuk: (< Çağ. F.K.,2016, s. 1359) "bir kuş adı, cadı kuşu, serçe" (AL)
- Çürke: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1360)"bir nevi ördek" (ŞSL)
- Daldağay: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1361) "torgay gibi bir çeşit kuş ismi "(ŞSL)
- Ğarğa: (< ET. EDTP, 1972, s. 655) "karga" (ŞHD)
- Ğav: (< ET. EDTP, 1972, s. 579) (2)"bir tür saka kuş"(ŞSL)
- Äçkü ~ İçki~ İçkü: (< Uyg. Caferoğlu, 2011, s. 68) (4, 2) "keçi, oğlak" (ŞSL, AL, BD, MÜN, LM)
- İlbeesin ~ İlbesün: (<Krg. Sarıkaya,2019,s .520)"ördek" (GN, ML, AL)
- İnek: (< ET. EDTP, 1972, s. 184) (1)"inek, sığırın dişisi" (ŞSL, ÇFK, Sİ)
- İt: (< ET. EDTP, 1972, s. 34) (2)"köpek" (ML, AL, ŞSL, BV, BD, SD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA,TEH, ÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)
- İrke: (<ET. Tosun, 2020, s. 1583) (1) "bir ördek türü" (ML, AL, ŞSL)
- İspir: (<ET. Tietze, 2016, s. 644) (1)"bir tür avcı kuşu" (ŞSL)
- İtalğu: (<ET. EDTP, 1972, s. 470) "bir çeşit av kuşu, doğan" (ŞT)
- İtelkü: (<ET. EDTP, 1972, s. 470) "bir çeşit kuş, çakır, doğan" (ÇFK, Sİ, MK)
- Kaçır: (<ET. EDTP, 1972, s. 590) (2)"katır" (ŞSL, ÇFK)
- Karabaş: (<ET. EDTP, 1972, s. 644) (2)"bülbul" (ŞSL)
- Kara boğaz: (<ET. EDTP, 1972, s. 643,322) (1)"bir tür kuş" (ŞSL)
- Karağu: (<ET. EDTP,1972, s. 656) (1)"bir tür şikar kuşu" (ŞSL)
- Kara kuş: (<ET. (EDTP, 1972, s. 644) (2)"kartal" (ML)
- Kara tavuk: (<ET. EDTP, 1972, s. 643,711) "kumruya benzeyen bir tür kuş ismi" (ŞSL)
- Karğa: (<ET. EDTP, 1972, s. 653) "karga" (ŞSL, GT, ÇFK, TEH, Sİ, ŞHD)
- Karluğaç:(<Çağ. Besli, 2010, s. 170) "kırlangıç" (MK)
- Kaz: (<ET. EDTP, 1972, s. 679) (1) "kaz, kuğu, kuşu" (ŞSL, ŞT, MT)
- Kırçay ~ Kırça: (<ET. Tietze, 2016, s. 277) "bir tür kuş ismi" (ŞSL)
- Kırğı ~ Kırğu: (<Çağ. F.K., 2016, s. 84)"atmaca, kanarya" (SD)
- Kırğavul: (<Çağ. F.K., 2016, s. 1425) "yabani tavuk, sülün" (ŞSL, BV)
- Kiş:(<Çağ. Besli, 2010, s. 65) (3)"gelincik" (GT)
- Koñ: (<ET. EDTP, 1972, s. 631) "kuzgun" (AL)
- Koy kuş: (<ET. EDTP, 1972, s. 631,670) "bir tür kuş ismi" (ŞSL)

Қоққар: (<ET. EDTP, 1972, s. 592) "koç, damızlık erkek koyun" (AL, ŞSSL, GT, TEH, ŞHD, LM)

Қотур: (<ET. EDTP, 1972, s. 604) "hasta ve zayıf köpek" (AL)

Қой: (<ET. EDTP, 1972, s. 631) "koyun" (AL, ŞSSL, BD, SD, GT, LD, ÇFK, TMA, TEH, FK, ŞHD, MK, LM)

Көчгүн ~ Көчкүн: (<ET. EDTP, 1972, s. 693) "göçmen kuşu" (ŞSSL)

Көйкенек: (<Hak. Besli, 2010, s. 161) "atmaca türünden bir yırtıcı" (AL, ŞSSL)

Қу: (<ET. EDTP, 1972, s. 609) "kaza benzer bir kuş" (ŞSSL, ŞHD)

Қуç: (<ET. EDTP, 1972, s. 590) "kuş" (GN)

Қуш: (<ET. EDTP, 1972, s. 670) "kuş" (AL, ŞSSL, BV, BD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH,

MÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)

Ләчин: (<ET. EDTP, 1972, s. 763) "bir tür şahin, doğan" (ŞSSL, ÇFK, ŞT, Sİ, ŞHD)

Мәкicin ~ Мегечин ~ Мегилчин: (<Krg. F.K., 2016, s. 1101) "dişi domuz, domuzun dişisi" (AL)

Мүшүк: (<Sal. Besli, 2010, s. 84) (2) "kedi dişi kedi" (AL, ŞSSL, BV)

Оғлақ: (<ET. EDTP, 1972, s. 85) "oğlak, yavru, keçi yavrusu" (ŞSSL, SD, TEH, ŞT)

Өрдек: (<ET. EDTP, 1972, s. 205) "ördek" (LM)

Ötle ~ Ötleği: (<ET. EDTP, 1972, s. 57) "bir tür kuş" (ŞSSL)

Сарығ қуш: (<ET. EDTP, 1972, s. 848) "baykuş" (ŞSSL)

Сенчер: (<Çağ. F.K., 2016, s. 1472) (4) "bir kuş ismi" (ŞSSL)

Серçe: (<ET. EDTP, 1972, s. 795) "ufak gök serçe kuşu" (ŞSSL)

Сығир қуш: (<ET. EDTP, 1972, s. 816) "sığırcık kuşu" (ŞSSL)

Сонғар: (<ET. Tietze, 2016, s. 540) "sonkur, songar, şahin kuşu" (AL, ŞSSL)

Сұна: (<ET. Tietze, 2016, s. 488) "erkek ördek" (AL, ŞSSL)

Сунғар: (<ET. Tietze, 2016, s. 540) "bir kuş türü, turna, sungar kuşu" (AL)

Şunқар ~ Şuñkar: (<ET. Tietze, 2016, s. 540) "şahin" (ŞSSL, ŞT, ŞHD, MK)

Тарлан: (<ET. Tietze, 2016, s. 169) (1) "büyük bir avcı kuşu" (ŞSSL)

Темір қанат: (<ET. EDTP, 1972, s. 508, 635) "yeni kanat çıkarmış uçucu kuş" (ŞSSL)

Туғдақ ~ Тоғдақ: (<Özb. Besli, 2010, s. 168) "tay kuşu, yeşil renkte bir tür kuş" (ML, ŞSSL)

Торғай: (<ET. EDTP, 1972, s. 541) "toygar kuşu" (AL)

Торумтай: (<ET. Tietze, 2016, s. 253) "boz doğan" (SD)

Той: (<ET. EDTP, 1972, s. 449) (2) "bir kuş adı" (AL, GN)

Toyğar: (<ET. KL) (2)"zafer çağır kuşu" (§SSL)

Toy kuş: (< ET.EDTP, 1972, s. 449) "ak, kaz, kuğu" (§SSL)

Turna: (< ET. EDTP, 1972, s. 551) " turna, turna kuşu" (§SSL, LM)

Tuyğın ~Tuyğun: (< Kzk. Besli, 2010, s. 160) "akdoğan, doğan" (AL, ŞT, MK)

Übük: (< Çağ. Besli, 2010, s. 110)"başlarında taç olan kuşlar ve hüdhüd kuşu" (§SSL)

Ügü: (< Çağ. Besli, 2010, s. 162)" (1)" bir tür baykuş" (§SSL, GT, LM)

Yağalbay: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1535)"bozdoğan" (ŞT)

Yapalağ: (< Nog. Besli, 2010, s. 112) (1)"baykuş" (ML)

Yumran ~Yumrancı:(< Uyg. Besli, 2010, s. 154)"fare tutan bir kuş" (§SSL)

B.2.2. Arapça Kökenli Hayvan Adları

Abraş: (2) (<Ar. KL) "cins at" (AL)

ÁAkrēb: (<Ar. KL "Akrep ~ Akreb") "akrep, akrep burcu" (§SSL, BV, NH, YED, FK, MK, LM)

Ārāy: (<Ar. Ünlü, 2013, s. 47) "bir tür böcek" (GT)

Becā: (<Ar. KL) (1) "geyik, karaca" (FK)

Bedevī: (<Ar. KL) "bir at cinsi" (GT)

Bülbül: (<Ar. KL) "bülbül" (YED)

Cedy: (<Ar. KL "Cedī ~ Cedy") "erkek oğlak, oğlak burcu" (LM)

Cemāze: (<Ar. KL "Cemaz") "dişi deve" (LM)

Cenībet: (<Ar. F.K., 2016, s. 1575)"yedek hayvanı" (LM)

Cuğd ~ Çuğd: (<Ar. Efe, 2017, s. 383)"baykuş" (FK, MK)

Devvābb: (<Ar.ç. KL "Devab") "hayvanlar özellikle dört ayaklı iri hayvanlar" (GT, TEH)

Dırğam: (<Ar. Gören,2010, s.306) "arслан" (SD)

Dürretü't -tāc: (<Ar. F.K., 2016, s.1574 "Dürre") "tacın büyük incisi, turaç kuşu" (MÜN)

Edhem: (<Ar. KL) "kara yağız at " (SD, YED, FK, LM)

Ef'Ca: (<Ar. KL "Ef'ī- Ef'ā") (1) "zehirli yılan, engerek yılanı" (YED, CD)

EnCām: (<Ar.ç. KL) "at, deve vb. hayvanlar, hayvan gibi kimseler tüm canlılar" (GT, NH, ŞT, MK)

Esed: (<Ar. KL) (1) "arслан" (LM)

Eşheb : (<Ar. KL) (1) "boz donlu at, beyaz, kırat: arслан" (BV, SD, NH, LD, YED, FK, ŞHD, LM)

Feres: (<Ar. KL) "at" (MÜN)

Ġanem: (<Ar. KL) "koyun, koy, koyun (3), koy (3), soġın (1), Şişek (2), Őoyın, koyan(5)"(SD, LM)

Ġazāl :(<Ar. KL) "geyik yavrusu, ceylan: güzel göz: Şarkıcı" (BV, NH, TMA, YED, FK, ŞHD, LM)

Ġazālā ~Ġazāle: (<Ar.ç. KL) "ceylanlar, ahular; güzel gözler" (YED)

Ġazāle: (<Ar. KL "Ġazāl") "dişi geyik, ceylan" (BV, NH, LD, MÜN, YED, ŞHD, MK, LM)

Ġazāl: (<Ar. KL)"bir ceylan" (ŞHD)

Ġazānfer: (<Ar. KL)"iri arslan" (MK)

Ġamāme: (<Ar. KL "Ġamam-Ġamāme") "güvercin" (GT, LD, LM)

Ġenāzīr: (<Ar.ç. KL "Ġınzır") "domuzlar ve Ġınzırlar" (GT)

ĠuffāŐ: (<Ar. KL "ĠuffāŐ ~ĠuffāŐe") "yarasa" (BV, NH, TEH, YED, CD, FK, LM)

Ġūt: (<Ar. KL)"büyük balık, balina; balık burcu" (BV, NH, FK, LM)

Keşef: (<Ar. KL)"kaplumbaġa" (MÜN, MK)

Ġunduz: (<Ar. KL) (2) "kunduz, derisi deġerli bir hayvan" (GT, NH, ŞHD)

Māġ: (<Ar. Gören,2010, s.161)"baş kanat ve kuyrukları tek renk olan güvercin" (ŞSL)

MevāŐi: (<Ar. KL)" büyük ve küçükbaş hayvan sürüsü" (TEH)

Murġ:(<Ar. KL "Mürġ-Murġ") "kuş" (GT, YED, GN)

Mūsīķār: (<Ar. KL) (2) " bir çeŐit kuŐ" (YED, FK)

Nāġa: (<Ar. KL)" dişi deve, maya " (BV, NH, HBD, TMA, YED, MK, LM)

Neml: (<Ar. KL) "karınca" (GT)

Seraġān: (<Ar. KL "Seratan")" yengeç, yengeç burcu" (MÜN, LM)

Őevr: (<Ar. KL "Őevir ~ Ševr")" öküz, boġa" (ŐHD, LM)

Ġāvus: (<Ar. KL)"tavus kuşu" (BV, GT)

Ġāvūs: (<Ar. KL)" tavus kuŐu" (NH, LD, MÜN, YED, FK, ŐHD, LM)

Ġayr: (<Ar. KL)"uçum, uçuŐ kuşu" (BV, NH, TEH, YED, FK)

Tayr: (<Ar. KL)"kuş" (MK, LM)

Ġayren-ebābile: (<Ar. KL "Ġayaran, Tayeren- Ebābil") "ebabil kuŐları" (MK)

Verd: (<Ar. Ünlü, 2013, s. 1212) (2) "doru at" (YED, ŞHD)

Zenbür ~ Zünbür: (<Ar. KL "Zenbur")"eşek arısı" (MK, LM)

B.2.3. Farsça Kökenli Hayvan Adları

Ġġū: (<Far. KL) "ceylan karaca" (BD, SD, NH, LD, YED, ŐHD, LM)

- Āhū-bere: (<Far. KL) "ceylan yavrusu" (ŞHD)
 Bebr: (<Far. KL “Bebr ~ Beber”) "pars, panter" (LM)
 Ciyrān ~ Ceyran: (<Far. Hoşça, 2017, s. 44) "ceylan krş: ceyrān" (LM)
 Cüce: (<Far. KL) "civciv" (LM)
 Çags ~ Çagz: (<Far. Efe, 2017, s. 383) (2) "kurbağa" (LM)
 Çerğ ~ Çarg: (<Far. Efe, 2017, s. 383)"şahin cinsi bir kuş" (SD)
 Ejderhā- küş: (<Far. Efe, 2017, s. 384) "öldürücü yılan" (NH)
 Ejdehār: (<Far. KL “Ejder ~ Ejderhā”) "ejderha, büyük yılan, ejderha" (YED)
 Ejdehāyi: (<Far. KL “Ejder ~ Ejderhā”) "bir ejderha" (TEH)
 Ejder: (<Far. KL“Ejder ~ Ejderhā”) "ejderha büyük yılan" (BV, BD, YED, FK, ŞHD, LM)
 Fāhte: (<Far. KL) "üveyik kuşu" (ŞSL)
 Ġāv: (<Far. KL)"öküz, sığır" (ŞHD)
 Gele: (<Far. Efe, 2017, s. 385)"sürü, hayvan sürüsü" (ŞSL, TEH, LM)
 Gev: (<Far. KL “Ġāv”) (2) "öküz" (ŞHD)
 Gürbe: (<Far. KL) "kedi" (GT)
 Ĥar: (<Far. KL) (1) "eşek" (GT, MK)
 Ĥerī: (<Far. KL “Ĥar”) "merkep, eşek" (ŞHD)
 Hezār: (<Far. KL) (1) "bülbül" (BV, SD, LD)
 Hezār-destān: (<Far. KL “Hezar”) "bülbül" (ŞHD, LM)
 Ĥing ~ Ĥing: (<Far. KL “Hink”) "beyaz kır at" (SD, NH)
 Ĥorūs: (<Far. KL “Horoz”) " horoz" (ÇFK)
 Ĥorūs: (<Far. KL “Horoz”) " horoz" (Sİ)
 Ĥūk: (<Far. Efe, 2017, s. 386)"domuz" (ŞHD)
 Humā: (<Far. KL. “Hümā”)"devlet kuşu" (SD)
 Hurūs: (<Far. KL “Horoz”) " horoz, erkek tavuk" (ŞSL, BV, GT)
 Hüyün: (<Far. Ünlü, 2013, s. 496)"deve" (LM)
 Kebk: (<Far. KL)"keklik" (SD)
 Kirm: (<Far. KL)"böcek" (MÜN)
 Māh: (<Far. KL “Māhī”) (1) "balık" (MÜN, YED, FK, ŞHD)
 Māhī: (<Far. KL)"balık" (GT, FK)
 Mār: (<Far. KL)"yılan" (GT, YED, ŞHD)
 Mekes: (<Far. KL “Meges~ Mekes”)"sinek" (CD)

- Melaḥ: (<Far. KL) "çekirge" (MK)
- Mūr: (<Far. KL) "karınca" (BV, NH, HBD, TMA, TEH, MÜN, YED, CD, FK, MK, LM, GN)
- Mūş: (<Far. KL)" fare" (GT)
- Mūşek: (<Far. KL "Muş")" fare yavrusu" (GT)
- Mürğ: (<Far. KL "Mürğ ~ Murg")" kuş" (GN)
- Naḥçir: (<Far. KL) "dağ keçisi" (YED, LM)
- Neheng: (<Far. KL)"timsah" (GT, YED, FK, ŞHD, MK)
- Nehengī: (<Far. KL "Neheng") "bir timsah" (MÜN)
- Pāde: (<Far. Efe, 2017, s. 388) "öküz ve inek sürüsü" (AL, ŞSL)
- Pālā: (<Far. F.K., 2010, s. 1466) (1) " yedek at" (NH)
- Raḥş: (<Far. KL) " gösterişli güzel at" (BV, NH, HBD, MÜN, YED, FK, ŞHD, LM)
- Seg : (<Far. KL) "köpek, it" (SD, GT)
- Semend:(<Far. KL)"kula at, çevik ve güzel at" (BV, BD, NH, HBD, MÜN, YED, CE, FK, ŞHD, MK, ML)
- Sıhr: (<Far. Ünlü, 2013, s. 987)"öküz, inek" (TMA)
- Sincāb: (<Far. KL "Sincap") "sincap " (BV, NH, MÜN, YED, FK)
- Şağal: (<Far. Tietze, 2016, s. 132)"çakal" (ŞT, ŞHD, MK)
- Şāh-bāz:(<Far. KL "Şahbaz ~ Şehbaz") "bir cins iri beyaz doğan" (ŞHD, MK)
- Şāhīn: (<Far. KL)"doğan (kuş)" (ŞSL, YED)
- Şeb-tāb: (<Far. KL)"geceyi parlatan, aydınlatan: ateş böceği" (BV, MÜN)
- Tāzi: (<Far. KL "Tazi") (1) "tazı av köpeği" (ŞSL, FK)
- Ṭūtī: (<Far. KL)"papağan" (GT, NH, HBD, LD, MÜN, YED, FK, ŞHS, MK, LM)
- Tūtīyā:(<Far. KL)"papağan" (NH, HBD)
- Tūtīyā: (<Far. KL) (3) "papağan" (FK)
- Yekrān:(<Far. KL) "soylu at, cins at" (SD, LM)
- Zāğ:(<Far. Tietze, 2016, s. 469)"karga" (GT, NH, LD, MÜN, YED, CD, HBD, FK, ŞHD, LM)
- Zāğan: (<Far.ç. Efe, 2017, s. 391) (2) "kargalar" (NH)
- B.2.4 Moğolca Kökenli Hayvan Adları**
- Cebīn:(<Moğ. Ünal,2016, s. 629 K.M "simayul")"sinek "(AL)
- Cibin: (<Moğ. K.M "simayul") "sivrisinek "(AL, ŞSL, BV, FK)

- Çeren: (<Moğ. Ünal,2016, s. 629 “Ceren”) "ahu, geyik" (AL)
Çupra: (<Moğ. Tietze, 2016, s. 48)" yabani domuzun yavrusu" (AL)
Ğunan: (<Moğ. F.K., 2016, s. 962“ Ğuna(n)”) "üç yaşına basmış tay" (ML)
Kaban: (<Moğ. Tietze, 2016, s. 29) "yaban domuzu, yaban domuzunun erkeği" (ML, AL)
Karıçığay: (<Moğ. F.K., 2016, s. 913 “Harçagay/Harçgay/Harçaga”) "bir tür kuş, doğan, çakırdoğan" (AL, ŞSL, GT, ÇFK, ŞT, Sİ)
Kotan: (<Moğ. Ünal,2016, s. 511)"saka kuşu" (AL)
Maral: (<Moğ. KL)"dişi geyik" (ML, AL, ŞSL)
Meral: (<Moğ. KL)"ahu geyik" (ŞSL)
Sona: (<Moğ. KL “Suna”) "erkek ördek" (ML, AL)
Yeke: (<Moğ. KL)"büyük at türü, iri şişman at" (ML)
Kuladu:(<Moğ. Besli ,2010, s. 159) "bir kuş türü" (ML)

B.2.5 Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerin Birleşiminden Oluşan Hayvan Adları

- ÁAnkebüt ~ ÁAnkebütī: (<Ar.+ Far. Efe, 2017, s. 381) "örümceğe benzer, örümceğimsi" (NH, YED)
EfĀi: (<Ar.+ Far. KL) "engerek yılanı" (FK, MK, LM)
Merkeb ~ Merkebī: (<Ar.+ Far. Efe, 2017, s. 388)"bir binek, eşek" (GT)

B.2.6 Grekçe Kökenli Hayvan Adları

- Kāte: (<Gr. Ünlü, 2013, s. 592)"kedi, kedi cinsi bir hayvan" (GT)

Sonuç

Bu makalede *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*’nde adları geçen 522 tane hayvan adı tespit edilmiştir. Yapılan çalışma iki ana başlık olmak üzere, hayvan adları söz varlığı bakımından, anlam bakımından, köken bakımından incelenmiştir.

Tespit edilen hayvan adları 171 kuş adı, 48 evcil hayvan, 17 sürüngen hayvan, 89 yaban hayvanı adı, 57 sinek-böcek ve haşerat, 87 yük ve koşum hayvanı, 22 yavru hayvan, 14 büyükbaş ve küçükbaş hayvan, 9 suda yaşayan hayvan, 5 hayvanlarla ilgili diğer sözcükler, 3 sürü adı olan hayvan adları şeklindedir.

Karada yaşayan hayvanlar içerisinde kuşlar, evcil hayvanlar, sürüngenler, yaban hayvanları, sinek, böcek ve haşerat, yük ve koşum hayvanları, yavru hayvanlar, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar, ele alınarak adları sınıflandırılmıştır.

Kökenleri açısından 220 tane hayvan adlarıyla ilgili sözcük belirlenmiştir. Türk kökenli hayvan adları 97 olarak saptanmıştır. Belirlenen bu adlardan en fazla Farsça kökenli kelime olduğu görülmektedir. Farsça kökenli kelime sayısı 60 olarak tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni ise Çağatay döneminde Farsçanın Türk dilinde çok fazla etkisinin olmasından kaynaklı

olduğu düşünülmektedir. Farsçadan sonra en fazla sözcük Arapçadır. Arapça kökenli kelime sayısı 46, Moğolca kökenli 13, Grek kökenli 1, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin birleşiminden oluşan kelime sayısı ise 3 olarak belirlenmiştir. İncelenen kelimeler arasında kökeni belirlenemeyen kelimeler bulunmaktadır.

İncelenen söz varlığında Çağatay Türkçesinin ses farklılıkları görülmektedir. Türkçe kökenli olan kelimeler diğer lehçelerde ses değişimi şekilleriyle bulunmaktadır. Bu kelimeler şu şekildedir: Tuyğın ~Tuyğun, Köçgün ~ Köçkün, Äçkü ~ İçki~ İçkü vd. Yapılan çalışmada bazı kelimelerin kökenleri hakkında çeşitli bilgilere rastlanmıştır. Ārāy: (<Ar.) "bir tür böcek", Hüyün: (<Far.)"deve", Kāte: (<Gr.)"kedi, kedi cinsi bir hayvan", Sihr: (<Far.)"öküz, inek", Verd:(<Ar.) (2) "doru at" kelimelerin kökenleri Suat Ünlü'nün çalışmasında verilmiş fakat esas alınan köken bilgisi sözlüklerinde doğrulaması yapılmamıştır. Ĥenāzīr: (<Ar.ç.)"domuzlar ve hınzırlar" Arapça "Hınzır" kelimesinin çoğulu olduğu tespit edildiğinden kökeni bu şekilde verilmiştir. İrke "bir ördek türü" (ML, AL, ŞSL) olarak belirtilmiş olup Eski Türkçe "koç" olarak anlamlandırılmıştır. Kelimenin Çağatay Türkçesi'nde farklı adlandırıldığı saptanmıştır.

Yapılan çalışmada Çağatay toplumundaki geçim kaynaklarından biri olan hayvancılık hakkında bilgi edinilmektedir. Belirlenen ölçütler içerisinde hayvancılığın toplumda önemli bir yeri olduğu belirlenmiştir. Bu düşünceden hareketle sosyo-ekonomik ölçüde bakıldığında hayvancılık ile uğraşan toplumun, kullandığı terimlerin söz varlığına yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda isimlendirilmede geniş ölçütlere yer verilmiştir. Çağatay dönemi söz varlığı incelendiğinde bu zenginlikler arasında hayatımızın bir parçası olan hayvan adlarının da yer alığı görülmektedir.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

Ar. ç. : Arapça çokluk

Ar.+Far. : Arapça – Farsça

AL: Abuşka Lugati

BD: Bābûr Divānı

BV: Bedayi'u'l Vasat

CD: Cemili Divanı

Çağ. : Çağatay Türkçesi

ÇFK: Çağatayca Fıkıh Kitabı

~ : Değişim simgesi

E.T. : Eski Türkçe

Far. : Farsça

Far. ç. : Farsça çokluk

- F.K.** : Fethali Kaçar
FK: Fevāyidü'l Kiber
GN: Gül-ü Nevruz
Gr. : Grekçe
GT: Gülistan Tercümesi
HBD: Hüseyin Baykara Divānı
Kklp. : Karakalpak Türkçesi
KL:Kubbealtı Lugati
K.M: Klasik Moğolca
Kıp. : Kıpçak Türkçesi
Krg. : Kırgız Türkçesi
krş. : Karşılaştırınız
Kzk. : Kazak Türkçesi
LD: Lütfi Divānı
LM: Leyli vü Mecnûn
MK: Mahbûbü'l-Kulûb
ML: Muhakemetül- Lugateyn
Moğ. : Moğolca
MÜN: Münşe'at
NH: Nevadirün'n Nihaye
Nog. : Nogay Türkçesi
<ö.a. : özel ad
Özb. T.: Özbek Türkçesi
Sal. : Salar Türkçesi
SD: Mevlâna Sekkaki Divānı
Sİ: Seddi İskenderi
ŞHD: Şibān Han Divānı
ŞSL: Şeyh Süleyman Lugatı
ŞT: Şecere-i Terākime
TEH: Tarih-i Enbiyā ve Hukemā
TMA: Tārih-i Mulûk-i 'Acem
Tr. : Türkmen Türkçesi

Uyg. : Uygur Türkçesi

vd. : Ve diğerleri

YED: Yusuf Emiri Divanı

Kaynakça

Abik, A. D. (2009). Kutadgu Bilig'de hayvan adları. *Journal of Turkish Studies Festschrift in Honor of Cem Dilçin I Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 33 (1), 1-32.

Aydemir, A. (2013). Kutadgu Bilig ve Divanü Lugati't Türk'te kuşlar. *International Journal of Social Science*, 6 (1), 271-297.

Aydın, E. (2006). Bilge Kagan yazıtında geçen kök teyey hayvan adı üzerine. *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, (ss.347-356). Ankara: Bilkent Üniversitesi Yayınları.

Besli, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe hayvan isimlerinin etimolojisi*. Yayımlanmış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Bozkaplan, Ş. A. (2007). Kutadgu Bilig'deki hayvan adları üzerine bir inceleme. *Electronic Turkish Studies*, 2 (4), 1110-1118.

Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clauson, Sir G. (1972). *An Etimological Dictionary of Pre- Thirteenth Century Turkish*. Oxford: The Clarendon Press.

Çimen, F. (2015). Çağatayca bir hayvan adı üzerine etimolojik bir deneme. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6, 73-80.

Danışman, A. (2019). Kırgızca-Türkçe yaban hayvan adları sözlükçe denemesi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7 (19), 149-164.

Efe, K. (2017). Tarihi Türk lehçelerinde alıntı hayvan isimleri. *Route Education and Social Science Journal*, 4 (5), 379-393.

Eyüpoğlu, A. (2017). *Kazan-Tatar Türkçesi ile Özbek Türkçesinde hayvan adları ile kurulan atasözlerinin karşılaştırılmalı incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.

Gören, S. (2010). *17. yüzyıl şairlerinden Fahm-i Kadim, Aşık Ömer ve Karaoğlan'ın şiirlerinde hayvanlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Gül, M. (2015). Dîvânü Lugâti't Türk'teki hayvan adları üzerine bir inceleme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 4 (15), 1-24.

Hoşça, F. (2017). *Kumuk Türkçesinde hayvan ve hayvancılıkla ilgili söz varlığı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan.

Karahan, A. (2006). Tarihi Türk dilinin söz varlığına katkılar: kadınla ilgili kelimeler üzerine. *Bilkent Üniversitesi 1. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. Ankara, 1-12.

Karahan, A. (2013). Codex Cumanicus'ta hayvan adları. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (1) ,1839-1865.

Karakuş, İ. (1997). Türkçe ad bilim (onomastik) 'de hayvan adları. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 9 (27), 1143-1152.

Karpuz, Ö. ve Gaddar, Z. (2012).Süheyl ü Nevbahâr'da hayvan adları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi 1* (4), 58-83.

Özden, M. (2019).Dîvânü Lügâti't-Türk'te bulunan hayvan adlarının derleme sözlüğündeki izleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2), 1479-1502.

Özkan, A. S. (2013). Kısaşü'l-Enbiyâ'da hayvan adları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1),127-142.

Rahimi, F. (2016). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Ross, E.D. (1994). *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü* (N. G. Emine, Çev.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. (Orijinali 1994'te yayımlanmıştır.)

Sarıkaya, B. (2019). *Çağatay ve Kırgız Türkçesi sözlüklerinde sosyal ve kültürel yaşam*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Tietze, A. (2016). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tokay,Y.(2018).Kitâbu Gülistân Bi't-Türkî'de hayvan adlarının metaforik kullanımları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 31-52.

Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada hayvan adları ve bunların kullanım alanları. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 33 (221), 222-281.

Toparlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toprak, F. (2013). Çağatay şiirinde vahşi hayvanlar ve yırtıcı kuşlar. *Turkish Studies-International Periodicel For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (9), 105-124.

Tosun, İ. (2020). Tuva Türkçesinde hayvanlara yaşlarına göre verilen isimler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13 (32), 1570-1592.

Uyanık, A. S. (2019). Muhakemetü'l-Lugateynde hayvan adları. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5 (11), 454-465.

Ünal, O. (2016). *Klasik Moğolca söz varlığında Türkçe kökenli kelimeler ve Türkçe-Moğolca ses denklikleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Kubbealtı Lugati. Erişim Tarihi: 10 Kasım 2021, Erişim Adresi:
<http://lugatim.com/s/ammf>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 23.04.2022
Kabul Tarihi: 23.05.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 23.04.2022
Accepted date: 23.05.2022
Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

Eski Uygurca Aç Pars Hikâyesinde Fiilimsiler

Gerunds in the Old Uyghur Aç Pars Story

Şerife Armutcu
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
serifearm06@gmail.com,
0000-0003-0447-7749

Öz

Fiilimsiler, oluş, kılış ve durum bildirirler. Ancak çekime girmemiş olmaları onları ad sınıfına dâhil eder. Bunlar aslında ad gibi kullanılarak ad, sıfat ve zarf görevi yüklenmiş olan fiillerdir. Ad çekimi ve iyelik ekleri alır, cümlede özne, nesne, zarf ve dolaylı tümleç olabilirler; yani ad yönleri ağır basar. Fiilimsiler kendi içinde: I. Ad-fiil (infinitive, mastar), II. Sıfat-fiil (participium, partisip), III. Zarf-fiil (gerundium, gerundif) olmak üzere üçe ayrılır. Bu çalışma, Eski Uygurca Aç Pars Hikâyesinde yer alan fiilimsilerin tespitini ve metindeki anlam işlevlerini açıklamayı amaçlamaktadır. Anlambilim dildeki birimleri anlam bakımından inceleyen bilim dalıdır. Gramer çalışmalarına bakıldığında eklerin sadece işlevlerinin incelendiği görülmektedir. Fakat kelimeye kattığı anlam göz ardı edilmektedir. Bu nedenle çalışmada fiilimsi eklerinin cümleye kattığı anlam da verilmeye çalışılmıştır. Metinde yer alan fiilimsiler isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üç ayrı başlık altında incelenmeye tabii tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aç pars hikâyesi; fiilimsiler; ad-fiil; sıfat-fiil; zarf-fiil.

Abstract

Gerunds express occurrence, form and state. However, the fact that they are not inflected puts them in the noun class. These are actually verbs that are loaded as nouns, adjectives and adverbs by using them as nouns. They can take noun inflection and possessive suffixes, they can be subject, object, adverb and indirect object in the sentence; that is, the name aspects dominate. Gerunds in themselves: I. Ad-verb (infinitive, infinitive), II. Adjective-verb (participium, partisip), III. It is divided into three as adverb-verb (gerundium, gerundif). In this study, it is aimed to find the gerunds and to explain the meaning of the functions Old Uyghur story of "Aç Pars". Semantics is the science that studies the units in the language in terms of meaning. When the grammar studies are examined, it is seen that only the functions of the suffixes are examined. But the meaning it adds to the word is ignored. For this reason, the meaning of the verb-like suffixes added to the sentence has been tried to be given in the study.

The gerunds in the text have been examined under three different headings: noun-verb, adjective-verb and adverb-verb.

Keywords: The story of the aç pars; gerunds; noun-verb; adjective-verb; adverb-verb.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Eski Uygur dönemi metinlerinden olan Aç Pars Hikâyesi, Altun Yaruk Sudur içerisinde yer alan çeviri bir eserdir. Zieme, eserin 8. yüzyılda Yi Jing tarafından Sanskritçeden Çinceye, muhtemelen 11. yüzyılda da Budist Uygur bilgini Şingko Şeli Tutung tarafından Çinceye Uygurcaya çevrildiğini belirtir (Zieme, 1976, s.767-775).

Altun Yaruk içerisinde yer alan Aç Pars Hikâyesi, Budist Uygur metinleri içerisinde en meşhur çatiklerden biridir. Çatikte açlıktan ölmek üzere olan parsı kurtarmak isteyen fedakâr bir şehzade anlatılır. Parsın ölmemesi için şehzade kendisini ona yem eder. Çatığın sonunda Buda, şehzadenin kendisi olduğunu ifade eder. Hikâye çok canlı ve akıcı bir üsluba sahiptir. Şehzadenin ölümü üzerine söylenen şiirlerde ise tam bir ağıt havası vardır (Ercilasun, 2016, s.245).

Radloff-Malov tarafından yayımlanan *Suvarṇaprabhāsa (Sutra zolotogo bleska; Radloff 1913)* adlı eser, Zemire Gulcalı tarafından 2015 yılında Altun Yaruk Sudur X. Kitap adıyla doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu makalede Gulcalı 2015 yayınındaki transkripsiyonlu metin esas alınmıştır. Metnin çevirisi ise Gulcalı 2015 yayınından yararlanılarak tarafımızca yapılmıştır.

Çalışmada Uygur dönemine ait Altun Yaruk Sudur adlı eserin 607/1-7, 627/22 ve 677. sayfaları arasında bulunan, X. kitap (26-31.bölümler) içinde yer alan Aç Pars Hikâyesinde bulunan fiilimsiler incelenmiştir. Metin oldukça hacimli bir metindir. İçerisinde 1615 satır bulunmaktadır. Sadece 607/1-7 ve 627/22 sayfaları arasında 476 satır vardır. Bu nedenle incelemede sadece 607/1-7 ve 627/22 sayfaları çalışılarak sınırlandırmaya gidilmiştir.

Çalışmada fiilimsiler, anlamsal işlevleri de dikkate alınarak morfo-semantik bakımdan incelenmiştir. Bilindiği gibi morfo-semantik eklerin anlam boyutlarını ön plana çıkararak inceleyen dilbilimin ve anlambilimin alt dalıdır.

Dildeki birimleri anlam bakımından ele alıp inceleyen dilbilgisi dalına anlam bilim denir (Vural ve Böler, 2012, s.41).

Anlambilimin alt kolu olarak değerlendirilen morfo-semantik ise eklerin kelimeye kazandırdığı anlamı incelemektedir.

Aksan, sözcük anlambilimi (lexical semantics) adında bir alandan ve buna dayanarak sözcüğe dayalı anlamdan söz etmektedir. Tanımını ise şöyle yapmaktadır: Dilde birer gösterge niteliği ile yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavram (Aksan, 2021, s.61).

Sözcük anlamı üzerinde yapılan anlam çalışmalarında daha çok kökteki anlam ve fonemlerin anlam ile bağlantısı üzerinde durulmuştur. Martinet'ten önce anlamlı en küçük birimler, biçimbirim (morpheme) olarak tanımlanmaktaydı. Martinet, biçimbirim anlayışını

eleştirmiş ve farklı bir sınıflama önermiştir: Sözlükbirim (Sözlüksel Anlambilim) + Biçimbirim (Dilbilgisel Anlambirim) = Anlambirim (Kerimoğlu, 2014, s.45).

Morfo-semantic biçimbirimlerin anlama katkısı ile ilgilenir. Bağımlı biçimbirimlerden olan türetim ekleri de sözcükler arasında anlam ilişkisi kurabilir.

Türetim büyük ölçüde anlamsal kategoriyi ifade etmektedir. Booij, Bybee'ten hareketle 'anlamsal ilgililiği' birinci kelimenin anlamının türetilen kelimenin anlamıyla yakından ilgili olması şeklinde verir. Fakat böyle anlamsal bir ilgililik çekim kategorilerinde görülmez. Anlamsal ilgiden dolayı türetim ekleri kelime köküne daha yakındır (Erdem, 2011, s.79).

Morfo-semantic ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında ulaşılabildiğimiz çalışma sayısı çok sınırlıdır. 'Morfosemantic' ismi ile yapılan çalışma sayısının gayet sınırlı olduğu görülmüştür. Türetim eklerinin anlamından bahseden çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmalar da eklerin yine geleneksel dil bilgisi bakış açısıyla incelendiği görülmektedir (Güngör, 2022, s.86).

Bu çalışmada, Eski Uygurca Aç Pars Hikâyesinde yer alan fiilimsilerin tespiti amaçlanmaktadır. Fiilimsiler, morfo-semantic açıdan da incelenmeye tabii tutulmuştur. Metinde yer alan fiilimsiler isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üç ayrı başlık altında incelenmeye çalışılmıştır.

1. Fiilimsiler

Güncel Türkçe Sözlükte fiilimsi tanımı "Fiilden türetilen, olumsuz yapılabilen mastar, sıfat-fiil, zarf-fiil vb. türleri bulunan ad, eylemsi." olarak verilir (URL1).

Fiilimsi eki alarak kurulmuş kelimeler cümlelerde fiil göreviyle kullanılamazlar. İsim-fiil eki alan sözcükler bir ismin bütün görevlerini yapabilirler. Özne, nesne, tümleç ve ek fiil eki alarak yüklem olabilirler. Bunun yanında isim tamlamalarında tamlayan ya da tamlanan görevinde kullanılabilirler. Sıfat-fiil eki alan sözcükler cümlelerde sıfat, kalıcı isim, yan cümle kurarak birleşik tümce, sıfat tamlamalarının sıfatı görevinde kullanılabilirler. Zarf- fiil eki alan sözcükler cümlelerde zarf, bağlaç, yan cümle kurarak bağlaç göreviyle kullanılabilirler (Bayraktar, 2000, s.5).

Eraslan, fiilimsileri fiilin özel şekilleri olarak tanımlar ve üçe ayırır. Soyut hareket veya iş ifadesi olan fiiller: fiil isimleri, nesnelere geçici hareket vasıflarıyla karşılayan vasıf ismi ifadeli sıfat fiiller ve hareket hali ifadesi olan fiil şekiller: zarf-fiiller (Eraslan, 2012, s. 356).

Tahsin Banguoğlu, fiilimsi konusunu "yatık fiiller" başlığı altında inceler: "Fiilin isimleşmiş şekilleri sayılan yatık fiiller fiil kişi ekleri almazlar (fakat ad olarak iyelik ekleri alanları vardır) ve ancak tamamlanmamış bir yargıya yüklem olurlar. Bitmemiş fiil adını da buradan alırlar." (Banguoğlu, 2015, s.419). Söz dizimi içinde tamam olmasa da bir yargıya yüklem olabilen yatık fiiller, Türkçede ad, sıfat ve zarf görevlerinde kullanılmakla diğer fiillerden ayrılmaktadır.

Dilde anlatım kolaylığı sağlayan fiilimsiler Türkçenin en kuvvetli özelliklerinden biridir. Birden çok tümce ile anlatılacak bir durumu fiilimsiler sayesinde tek tümcede anlatma olanağımız vardır. Fiilimsi sözcüğünde -(m)msi eki benzerlik anlamı sağlayan bir ektir. Fiilimsiler fiil köklerine gelen, fiile benzeyen ama isim olarak sınıflandırılan sözcüklerdir. Fiilimsiler cümlelerde isim, sıfat ve zarf görevlerinde kullanılmaktadır. İsim-fiiller ve sıfatfiiller rahatlıkla isim çekim eklerini alabilirler (Balyemez, 2016, s.111-112).

Zeynep Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde “çekimsiz fiil” maddesinde fiilimsileri “Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmediği için yargı bildirmeyen bitmemiş fiil niteliğindeki -mAk, -mA, -Iş/-Uş; -An, -AcAk, -mIş/-mUş; -(y) Ip/-(y) Up ve -ArAk gibi eklerle kurulan ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller.” olarak tanımlar (Korkmaz, 2017, s.104-105).

Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı eserinde fiilimsi konusunu “çekimsiz fiiller” başlığı altında ele alarak çekimsiz fiillerin fiil olma özelliğini şu şekilde ifade etmiştir: “Çekimsiz fiiller, bir oluş, bir kılış ve bir durum bildirdikleri, olumlu ve olumsuz biçimleri yapılabildiği, bir türlü zaman gösteren ekler de alabildiği için bu yönleri ile fiil özelliği taşırlar.” (Korkmaz, 2019, s.747).

2.1. İsim-Fiiller

Bu eklerle türetilen kelimeler isimlerin; özne, yüklem, nesne ek fiil olarak yüklem vb. bütün görevlerini üstlenip diğer isimlerin bütün özelliklerini taşırlar (Bayraktar, 2000, s.7).

Kişi anlamı olmamasının yanı sıra zaman anlamı da olmayan isim-fiillerin kendi aralarında az da olsa kullanım ve anlam farkları mevcuttur (Hacıeminoğlu, 2013, s.162).

Gürer Gülsevin, “Mastarlar fiillerin isim şekilleridir. Bu yüzden herhangi bir ismin gireceği bütün hâllere girer ve isimlerin aldığı bütün ekleri alırlar.” demiştir (Gülsevin, 2017, s.132).

Ad-fiiller, fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil adlarıdır. Fiilleri, ad-fiil (matar) ekleri getirerek adlandırırız. Türkçede -mAk, -mA ve -Iş/-Uş ekleri ile kurulan üç çeşit isim fiil vardır (Korkmaz, 2019, s.747).

2.1.1. -mAk eki:

Bu ekin fiilleri hareket ismi yapma işlevinin yanı sıra *ekmek*, *çakmak* gibi kalıcı isim yapma işlevi de vardır (Bayraktar, 2000, s.9).

Eraslan, -mAk isim-fiilinin, bugünkü görev ve işlevinde kullanımının Uygurcadan itibaren görüldüğünü söyler (Eraslan, 2012, s.357).

Bu eki alan sözcükler isim gibi hareket ederek üzerine isimden isim yapım eklerini, iyelik ve hal eklerini rahatlıkla alabilirler (Hacıeminoğlu, 2013, s.162). Fiil kök ve gövdeleri, cümlelerin öteki öğeleri ile olan ilişkilerini şekil, zaman, kişi ve sayı ekleri alarak ve çekime girerek sağladıkları için, kök ve gövdelerin karşıladıkları soyut hareketler, ancak fiil kök ve

gövdelerine getirilen *-mAk* isim-fiil eki ile karşılanır. Böylece *-mAk* eki, fiildeki soyut oluş ve kılışları adlandıran, onları ad durumuna getiren bir ektir. Ayrıca, her fiile gelen bir yaygınlıktadır (Korkmaz, 2019, s.748).

İsim-fiil eki olan bu ek, fiilin kök anlamını değiştirmez fakat bazı fiillerde kalıcı isim oluşturarak anlam değişikliğine yol açmaktadır.

Genel Türkçede olduğu gibi Uygurcada da fiillerin isim şekli *-mak / -mek* ekiyle teşkil edilir. Gabain'in de belirttiği gibi ek bazen soyut isimler de teşkil eder (Gabain, 1974, s.120).

2.1.1.1. *Kalıplaşarak kalıcı isimler meydana getirmiştir:*

nä ada ärdi aţayım körkläkiyä ögüküm ölmäk ämgäk näçökin öñrä (Gulcalı, 2021, s.178).
(...ne bela idi yavrucuğum güzel çocuğum! **Ölmek** eziyeti nasıl bu kadar erken ...)
ämgäk tolgakıg birtäm tarkarguluk tugmak ölmäklig tägziñçig amırtgurguluk (Gulcalı, 2021, s.160).

(...eziyeti, kederi bütünüyle uzaklaştırmalı **doğum** (ve) ölüm döngüsünü sona erdirmeli...)

2.1.1.2. *Hareket bildirmiştir:*

yinçü äd tavar üzä tapındım arţamak buzulmak töröliüg için ürüg uţatı artadı buzuldu (Gulcalı, 2021, s.158).

(...mücevher (ve) servete taptım. Yok olma/ fani yaradılışlı olduğu için (bu beden) daima **çürüdü/ yok oldu.**)

Fiil ismi, fiillerin isim şeklidir. Yukarıdaki örnekte bir oluşu göstermektedir. *Çürümek, bozulmak* zaman içinde olabilecek bir durumdur. Bu nedenle oluş ismi olarak kullanılmıştır. Hareket bildirir.

Uygurcada ekin genişletilmiş iki şekli kullanılmaktadır:

2.1.1.3. *Tamlananın tamlayanı görevinde kullanılmıştır:*

Ekin +lıg /+lig ekiyle genişletilmiş şekli (*-maklıg/-meklig*) incelenen eserde tamlananın tamlayanı göreviyle karşımıza çıkmaktadır.

mäniñ idi korkınçım ayınçım yok öñi adırlımkılg busuşum ymä yok (Gulcalı, 2021, s. 152).

((Bu nedenle) benim hiç korkum, endişem yok. Dahası **ayrılmanın sıkıntısı** da yok.)

2.1.1.4. *Olumsuz sıfat teşkil etmiştir:*

-mak / -mek ekinin +sız / +sız ekiyle genişletilmiş şekli *-maksız / -meksiz*, olumsuz sıfat teşkil eder. (Gabain,1974, s.120).

bo mäniñ sävär amrak ät'özümün titär män ıdılayur män buzulmaksız çolmaksız burhan kutın tiläyür män (Gulcalı, 2021, s.163).

(Bu benim sevdiğim sevgili vücudumu feda ediyorum, gönderiyorum. **Bozulmayan, çürümeyen** Buddha şansını (makamını) diliyorum.)

2.1.2. *-mA eki:*

Fiil ve fiilimsilerin olumsuz şekillerini yaparak genişletir. Eklendiği fiillerin anlamını değiştirmeyip kök anlamını devam ettirmiştir veya olumsuzluk anlamı vermiş ve bazı fiillerde kalıcı isim oluşturmuştur (Banguoğlu, 2004, s.264).

Bu ek de *-mAk* eki gibi işleklik alanı tüm fiilleri kapsayan bir ektir. Bu ekin işlevi iş isimleri oluşturmaktır (Hacıeminoğlu, 2013, s.163).

-mA eki de *-mAk* gibi her fiile gelebilen özelliğe sahiptir. Ancak *-mAk*'lı biçim, oluş, kılış ve durum bildiren bütün fiillerin hareket halindeki adları olduğu yani bir hareketi gösterdiği halde, *-mA*'lı ad-fiil bu hareketi canlandırmaz. *Açma, başlama, bulma, gösterme, okuma, yürüme* örneklerinde görüldüğü gibi, doğrudan doğruya fiilin gösterdiği oluş ve kılışı yalın birer iş olarak anlatır. Onları soyut birer iş kavramına dönüştürür. *mA*'lı ad-fiiller fiilin gösterdiği işin adlarıdır (Korkmaz, 2019, s.762).

2.1.2.1. *Kalıplaşarak kalıcı isim oluşturur:*

a sän näj buşma buşrulma män amtı kamagun ünüp amrak ögüklärimin tiläyin (Gulcalı, 2021, s.173).

(Sen hiç **üzülme, kaygılanma** ben şimdi hepsini çağırıp sevgili yavrularımı arayayım.)

2.2. *Sıfat-Fiiller*

Banguoğlu, “Sıfat-fiil, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir. Zaman anlatımı taşımaları yönüyle isim-fiillerden ayrılırlar” şeklinde açıklar (Banguoğlu, 1986, s.422).

Hacıeminoğlu da, isim-fiiller (ad-fiiller) başlığı altında inceler ve fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şekil olduğunu söyler (Hacıeminoğlu, 1996, s.163).

Eraslan, “İsim-fiillerin sıfat olmaları, onların çeşitli fonksiyonlarından biridir.” şeklindeki açıklamasıyla, bizim “Sıfat-fiiller” başlığı altında incelediğimiz birçok sıfat-fiil eki için, “İsim-fiiller” başlığını tercih etmiştir (Eraslan, 1980, s.12).

Sıfat-fiiller de isim fiiller gibi fiil kök veya gövdelerine gelerek oluşurlar. Aldıkları çeşitli ekler vardır ve bu ekler sıfat-fiil ekleri denir. Sıfat fiillerin cümledeki görevi bir kelime türü olan sıfatlarla aynıdır. Yani bir ismin önüne gelerek o ismi niteleyebilirler. Sıfat-fiiller iyelik, çokluk, ek fiil ve hal eklerini alarak cümlede isim görevinde de kullanılabilirler. Sıfat fiillerin isim fiillerden ayrılan yönü zaman anlamı da taşımasıdır. Önüne gelerek eklendiği ismin düşmesiyle hareket ismi de oluşturabilirler (Balyemez, 2016, s.48).

Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı eserinde sıfat-fiilleri, “Sıfat-fiiller bir yanları ile sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendileri gibi var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve

zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırır” şeklinde açıklar (Korkmaz, 2019, s.784).

2.2.1. –daçı / -däçi, -taçı / -teçi eki:

-dAÇI sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesini de içine alan Eski Türkçe döneminde gelecek zaman ifadesi taşıyan ve yaygın olan bir ektir. Orta Türkçe döneminden sonra kullanımdan düşmüş; yerini aynı işlevdeki diğer eklere bırakmıştır (Eraslan, 1980, s.26).

Şahıs işaretleri geniş zamanda olduğu gibi män vs.dir. Bu gelecek zaman şekli, özellikle kitabelere hastır, yazmalarda çok nadir görülür. Bütün fonksiyonlarıyla bir sıfat-fiildir.

2.2.1.1. Nesne yerine hareketi karşılmıştır:

kim ärti ärki öldürdäçi ögükkiyäm çak seni tägürdäçi monı täg busuş kağgu ämgäkkä (Gulcalı, 2021, s.179).

(Kim idi acaba öldüren yavrucuğum tam da seni? Değecek bunun gibi keder, kaygı (ve) eziyete...)

Bu örnekte –daçı / -däçi eki nesne yerine hareket karşılamaktadır. Eraslan, “İsim-fiillerin bir işlevi de nesne yerine hareket karşılamalarıdır. Bu durumda isim-fiil soyut bir hareket veya iş, yahut da hareket halini kip ve şahıs göstermeden ifade eder” şeklinde bir açıklama yapmaktadır (Eraslan, 2012, s.365).

2.2.2. –mİş eki:

Geçmiş zaman anlamı veren diğer sıfat-fiil eki de -mİş ekidir. Kullanım sahası fazlasıyla işlek olan bu ek Eski Türkçeden günümüze kadar kullanımını sürdürmüştür. Daha çok edilgen ve geçişsiz fiillere geldiği dikkat çekmektedir (Banguoğlu, 2004, s.423).

Öğrenilen geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Geçmişte yaşanmış, bitmiş, tamamlanmış işlere kesinlik anlamı vermektedir. Bu anlamı bazen kalıcı isimler oluşturarak vermektedir.

2.2.2.1. Sıfat tamlamasının sıfatı görevinde kullanılmıştır:

turup inaru bärü körüp bı bıçgu tiläp bulmadı ötrü kurumuş katıg kamış alıp (Gulcalı, 2021, s.164).

(Kalkıp öteye beriye bakınarak bıçak arayıp bulamadı. Sonra kurumuş sert (bir) kamış alıp...)

2.2.2.2. Cümlede hareket bildirmiştir:

üzä köküzin tokıyu kaltı balık suvıntın adırılıp isig kumta agınamış (Gulcalı, 2021, s.178).
(...ile göğsüne vurarak sanki balık(ın) suyundan ayrılıp sıcak kumda debelenmesi...)

2.2.2.3. Cümlede isim + yardımcı fiil kuruluşunda hareketi göstermiştir:

ät’özin buşi bermiş yer oronka tägdilär ärsär anda ötrü bodısatavnuñ (Gulcalı, 2021, s.177).

(...vücudunu **sadaka (olarak) verdiği** yere geldikleri zaman ise; ondan sonra Bodisattva'nın...)

2.2.3. -(A)r eki:

Bütün sıfat-fiiller içerisinde en fazla şekilde kullanılabilen bu ekin zaman alanı şimdiki zamandan başlayıp gelecek zamana kadar uzanan bir genişliktedir (Korkmaz, 2003, s. 950).

2.2.3.1. Yer tamlayıcısı görevinde kullanılmıştır:

yanturu yanıp yıglaşu bayakı ol bars yatur oronka bartılar (Gulcalı, 2021, s.168).

(Geri dönüp ağlaşarak biraz önceki o kaplan(ın) **yattığı** yere vardılar.)

2.2.3.2. Sıfat tamlamasını pekiştirme görevinde kullanılmıştır:

täpräncsiz yayılmaksız ulug yarlıkançuçı köñül turgurup bo mäniñ sävär amrak ät'özümün (Gulcalı, 2021, s.162).

(Sarsılmaz, tereddütsüz büyük (bir) merhametli gönül göstererek bu benim **sevdiğim** sevgili vücudumu...)

2.2.4. -ğu, /-gü eki:

Türkçenin en eski devirlerinden beri kullanılan bu ek çok yaygın bir görev alanına ve işleğine sahiptir. Genellikle yapma bildiren eylemlere gelerek yapılanı, yapanı ya da yapma eylemini anlatmakla görevlidir. Gelecek zaman sıfat-fiil ekidir.

Eski Türkçenin ilk dönemlerinden bu yana bütün Türk lehçe ve şivelerinde kullanılan *ğu/-gü*, *-ku/-kü* eki, gereklilik ve gelecek zaman kavramı taşıyan sıfat-fiiller oluşturur. Tek başına kullanıldığı gibi *+çı/+çi*; *+lık/+lik*, *+luq/+lük* ve *+sız/+süz*, *+suz/+süz* ekleriyle de genişleyebilir. Bunun yanında *kerek* sözcüğü ile kullanıldığında gereklilik çekimi oluşturur (Eraslan, 1980, s.85).

2.2.4.1. Tamlananın tamlayanı görevinde kullanılmıştır:

amraklartın adırılğuluk ämgük bolmazun ärti tep korkar män tep bo savıg äşidip (Gulcalı, 2021, s.152).

(Sevdiklerimizden **ayrılmanın sıkıntısı** olmasın diye korkuyorum ben.” Bu sözü duyunca...)

2.2.4.2. Gelecek zaman sıfat-fiil görevinde kullanılmıştır:

kim mäniñ bo ät'özümün esirkägüm idi kälmez tāk biziñä näçökin ärsär (Gulcalı, 2021, s.151).

(Ki benim bu vücudumu **bağışlayacağım** hiç (aklıma) gelmez. Sadece bizim eğer ki olursa...)

Bu örnekte *gü/-gü, -ku/-kü* ekini alan sözcük esir (ik) + *kä*(ifye) - *gü*(gelecek zaman sıfat-fiil eki) - *m*(şahıs eki) şeklinde tahlil edildiğinde ekin gelecek zaman sıfat-fiil görevinde kullanıldığı görülmektedir.

2.2.4.3. *Gereklilik anlamı katmıştır:*

ämgak tolgakıg birtäm tarkarguluk tugmak ölmäklig tägziñçig amurtgurguluk (Gulcalı, 2021, s.160).

(...eziyeti, kederi bütünüyle uzaklaştırmalı doğum (ve) ölüm döngüsünü **sonlandırmalı**...)

2.2.4.4. *İstek anlamı katmıştır:*

*kılmañ mäniñ köküzümin yarılğuluk **singuluk** tep tedı ol üdüñ ikinti* (Gulcalı, 2021, s.176).

(...yapmayın, benim göğsümü yarıp (parçalamayın) **kırmayın** diye söyledi. O zaman ikinci...)

2.2.5. *-(İ)gme eki:*

Eklendiği eyleme “*yapan, eden*” anlamı verir. Aslında sıfat eki olan bu ek zarf ve isim türetmek için de kullanılmıştır. 11. yüzyıla kadar işlek olduğu tahmin edilen bu ek daha sonra işlekliliğini yitirmiştir.

2.2.5.1. *İsim + yardımcı fiil kuruluşuyla işi yapan kişiyi belirtmiştir:*

töröçä başladaçı imäriğmä kamağ bodunun karasın asmış üklitmiş koptın (Gulcalı, 2021, s.149).

(Törelere göre, **önderlik eden**, etrafına toplanan bütün halkını, çoğaltmış, her taraftan...)

2.3. *Zarf-Fiiller*

Korkmaz, zarfı “Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden belirli bazı eklerle, kişi ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı anlatan, esas fiilden sonra gelerek yardımcı fiillerle birleşik fiil kuran ve zarf olarak fiilin anlamını zaman ve yer bakımından tamamlayan kelime.” biçiminde tanımlamaktadır (Korkmaz, 2003, s.251).

Zarf-fiiller, kişi ve zaman kavramı olmadan temel cümlelerin ya da yan cümlelerin yüklemine niteleyen, cümlede genellikle zarf tümleci olarak görev yapan fiilimsilerdir. İkinci bir görevleri yardımcı fiillerle kullanılarak birleşik fiiller kurmak olan zarf-fiiller, cümlede bağlaç olarak kullanılabilirler ve birleşik cümleler kurabilirler. Bazı zarf-fiil ekleri zarf, edat gibi kalıcı sözcük yapımında da kullanılırlar (Bayraktar, 2004, s.137).

Zarf-fiiller fiil kök veya gövdelerine çeşitli zarf-fiil eklerinin getirilmesiyle oluşurlar. Cümledeki görevleri zarfın görevleriyle aynı olmakla birlikte sözdiziminde zarf tümleci olarak değerlendirilirler. Eylemi durum, zaman ve nedensellik açısından nitelerler. Yapı bakımından türemiş zarf olarak sınıflandırılırlar. Yardımcı fiillerle kullanılarak birleşik fiil oluşturabilirler. Hal ekleri eklenen bazı sıfat fiiller de zarf-fiil görevi üstlenebilirler (Karaşah, 2006, s.95).

2.3.1. *-ken~ -kän eki:*

Talat Tekin, -KAn ekinin asıl fiilin işlenme zamanını belirttiğini söyler. Ona göre -mAzKAn ekinin oluşumu ârkân zarfındaki -kAn ekinin, -mAz olumsuz şimdiki zaman biçimlerine benzetme yoluyla eklenmesine bağlıdır (Tekin, 2003, s.178).

2.3.1.1. Cümleye zaman anlamı katmıştır:

*hatun balıkta ediz kalıkta yatıp **udıyur ârkân** ârtiñü yavız tül* (Gulcalı, 2021, s.170.).

(...hatun şehirde yüksek (bir) kulede yatıp **uyuyor iken** son derece kötü (bir) rüya)

*bartılar anıñ arasında bo sav taķı **küçmäzkän** bir buryuk tärkin tavraṭı* (Gulcalı, 2021, s.173).

(...gittiler/vardılar. O arada bu söz/(söylenti) daha **geçmeden** bir kumandan aceleyle)

ârkân zarfındaki {-kAn} eki, yakıştırmalı olarak, {-mAz} ekli olumsuz şimdiki zaman biçimlerine de eklenir (Tekin,2003, s.178).

2.3.2. -p, -(I)p, -(U)p eki:

En işlek zarf-fiil eklerinden biri olan bu ek eklendiği eylemi ikinci bir eyleme bağlar. Bu eylem kimi zaman asıl cümlenin yüklemi iken kimi zaman da yan cümlenin yüklemidir. Eklendiği eyleme “ve” anlamı katarak bağlaç görevinde kullanılabildiği gibi “-arak/-erek” anlamı katarak eklendiği eylemi durum yönüyle niteleyebilir (Bayraktar, 2000, s.100).

Zarf-fiil ekinin asıl işlevi bağlamadır. Bu sebeple getirildiği fiilde belirtilen hareketi daha sonraki bir harekete bağlamış böylece bir bağ görevi yüklenmiş olur. Zarf-fiil de belirtilen hareketinin zamanı ile cümlenin esas fiilinde belirtilen hareketin zamanı aynı olduğu gibi farklı da olabilir. Zarf-fiildeki hareket tamamlanmış bir harekettir. Şahıs bakımından da zarf-fiilin ait olduğu şahıs ile esas fiilini ait olduğu şahıs genellikle aynıdır (Erdal, 2004, s.286).

2.3.2.1. Fiilde belirtilen hareketi daha sonraki bir harekete bağlamıştır:

*suvıntın **adırlıp** isig kumta agınamış tæg yertä agınayu inçä tep* (Gulcalı, 2021, s.178).

(Suyundan **ayrılıp** sıcak kumda debelenmesi gibi yerde debelenerek şöyle diye...)

Bu örnekte *-ıp* eki, fiilde belirtilen hareketi daha sonraki bir harekete bağlamıştır. Böylece bağlama görevini üstlenmiştir.

2.3.2.2. Cümleye pekiştirme anlamı katan kalıplaşmış bir zarf oluşturmuştur:

*t(ä)rk bolmışımnıñ tıltagın nomlayu beräyin **kop** süzök köñülin tetrü*(Gulcalı, 2021, s.148).

(Yaratılışımın sebebini anlatıvereyim **çok** temiz/açık (bir) gönülle dikkatlice...)

2.3.2.3. Fiil + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiilin temel fiili durumundadır:

*üzä bälıñläp **odunup kälti** nä oḍunu birlä ök anta korkınçlıgın busuşlugın*(Gulcalı, 2021, s.170).

(Üzerine korkup **uyanıverdi**. Ve uyanmasıyla birlikte öylesine korkuyla (ve) kaygıyla...)

Bu örnekte, *-up* zarf-fiil eki, fiil + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiilin temel fiili durumundadır. *-iver* tezlik fiiliyle kurulmuş bir birleşik fiil oluşturmuştur.

2.3.3. *-a/ä, -ı/-i, -u/-ü eki:*

Eski Türkçeden beri bütün Türk lehçe ve şivelerinde geniş ölçüde kullanılan zarf-fiil ekidir. Tek ünlüden ibaret olan bu eklerden *-a / ä ile -u / -ü* nispeten fazlaca kullanılmaktadır. Ayrıca tek ünlüden ibaret zarf-fiil ekleri, diğer zarf-fiil eklerine göre daha fazla kalıplaşabilmektedir (Gabain, 1978, s.232).

-a / ä, -ı / -i, -u / -ü ekleriyle oluşturulan zarf-fiillerin cümlede tek başlarına veya zarf-fiil grupları şeklinde zarf olarak kullanılışları sıkça görülmektedir. Cümlenin esas fiilini durum yönünden niteledikleri için durum zarfıdır (Eraslan, 2012, s. 406).

2.3.3.1. *Durum zarfı olarak kullanılmıştır:*

anant täginälim t(ä)ñrim keñürü aça yada nomlayu y(a)rlıkazun tep (Gulcalı, 2021, s.148).
(Ananda ‘Tanrım bize genişletip **açarak** vaaz etsin, (ona) erişelim!’ diye arz etti.)

2.3.3.2. *Edat türeterek yapım eki işlevini üstlenmiştir:*

näçä näçä yirüdi artadı nän ymä ädligsiz bolup nä ärsär asıgka tusuka(Gulcalı, 2021, s.156).

(Nice (süredir) çürüdü. Ancak **yine** de kıymetsiz olsa bile fayda, yarar...)

Bu örnekte *-a / ä* eki, edat türeterek yapım eki işlevini üstlenmiştir. Talat Tekin yeme için “ve, dahi, ... da” anlamlarını vermiş < *yem- “ilave etmek, eklemek” kökü ile *-A* zarf- fiil birleşimine dayandırmıştır. Moğolcadaki aynı anlamdaki neme- fiilini tanık göstermiştir (Tekin, 2003, s.157- 158).

2.3.3.3. *Edat görevinde kalıplaşmış bir zarf-fiildir:*

teginig tiläp takı bulmaz ärmiş tep sav äşidti nä monı äşidü birlä ök(Gulcalı, 2021, s.172).
(‘Prens aranıp **henüz** bulunamamış’ diye söz/haber işitti. Ve hizmetçi kız (bunu) işitmesiyle birlikte...)

2.3.3.4. *Cümleye işteşlik anlamı katarak cümlenin yer tamlayıcısı durumundadır:*

yeriñütilär yıgladılar ötrü tärkin yanturu yanıp yıglaşu bayakı ol bars(Gulcalı, 2021, s.168).

(Yerindiler, ağladılar. Sonra hızlıca geri dönüp **ağlaşarak** biraz önceki kaplan(ın) ...)

2.3.4. *-galı/-geli/-gäli eki:*

Ana cümlenin yüklemine, “-dığında beri” anlamında zamanda başlangıç bildirme (hareket zamanı başlangıcı) işleviyle bağlanan zarf-fiiller yapar (Tiken, 2003, s.287). Ana cümlenin yüklemine, “-ken, dığında, -ınca” anlamında zaman bildirme (zamandaşlık) işleviyle bağlanan

zarf-fiiller yapar. Ana cümlelerin yüklemine, “-mak için, mak üzere, -maya” anlamında amaç bildirme işleviyle bağlanan zarf-fiiller yapar (Ergin, 1998, s.342).

2.3.4.1. Cümlelerin nesnesi durumundadır:

ät' özüg küyü küzätü ayayu tuţup artatmagalı idi umadım (Gulcalı, 2021, s.158).

(Vücudu koruyup gözeterek, saygı göstererek **çürümesini** asla engelleyemedim.)

2.3.4.2. Fiili zaman bakımından nitelemiştir:

Ay erinç tişi barş ünüklügüli yeti kün bolmuş (Gulcalı, 2021, s.153).

(Ah zavallı dişi kaplan, **yavrulayalı** yedi gün olmuş.)

2.3.4.3. Amaç bildirme işleviyle karşımıza çıkmıştır:

yemiş ävdigüli ataları eliğ bağkä ötünüp ayıţp kaltılar (Gulcalı, 2021, s.150).

(Yemiş **toplamak için** babaları hükümdara (izin için) arz edip, sorup (orada) kaldılar.)

Bu örnekte *-galı/-geli/-gäli* eki amaç bildirme işleviyle karşımıza çıkar. Hareketin sebep ve gayesini ifade eden zarf unsurudur.

2.3.5. -mAdIn eki:

Sadece olumlu fiil kök ve gövdelerine gelerek, olumsuz ifadeli zarf-fiiller teşkil eden bu ek, Eski Türkçeden beri çeşitli lehçe ve şivelerde kullanılmıştır. Zaman ifadesi bakımından ekin getirildiği fiillerde belirtilen hareketin, cümlelerin esas fiilinde belirtilen hareketten önceliği olduğu açıktır (Eraslan, 2012, s.414).

Banguoğlu, *-madın / -medin* zarf fiil ekini “karşılama zarf-fiilleri” grubunda iyelik zarf-fiili olarak nitelemiştir (Banguoğlu, 2004, s.368).

Ekin birleşik bir ek yapısında olduğu açıktır. Bu konu ile ilgili farklı görüşler söz konusudur. Bang, “-matı / -matın > -ma-(olumsuzluk eki)+ -t (fiilden isim yapma eki) + -ı / -i (üçüncü teklik kişi iyelik eki) + -n (vasıta eki) “açıklamasını yapar (Bang, 1923, s.12).

Fiillere gelerek kök anlamını değiştirmeden olumsuzluk anlamı vermektedir.

Bu eklerle oluşan zarf-fiiller zaman ve sebep bildirerek olumsuz hareket hali ifade ederler.

2.3.5.1. Olumsuz hareket bildirmiştir:

kağgulugin yıglayu agızı kurup tili tamgaki kaţıp sav sözlâyü umatın (Gulcalı, 2021, s.175).

(Kaygılı (bir şekilde) ağlayarak ağzı kuruyup dili damağına yapışıp söz **söyleyemedin**...)

Bu örnekte *-madın / -medin* eki, olumsuz hareket halini ifade etmiştir. Cümlelerin durum zarf konumundadır.

2.3.6. -yuk/ -yük eki:

Gabain, -yuk/ -yük ekini “sık görülen yüklem ismi, yani ekseriya sıfat olarak kullanılır” şeklinde belirtir (Gabain, 1988, s.55). Kitabelerde hiç olmayan -yuk/ -yük eki, görülen geçmiş zaman ekidir. Şahıs işaretleri geniş zamanda olduğu gibi, *män* vs.’dir (Gabain, 1988, s.81).

Kemal Eraslan’ın *Eski Uygur Türkçesi Grameri* adlı eserinde bu ek etraflıca ele alınmıştır. Eraslan, Eski Uygurcadaki -yUK ekini, duyulan geçmiş zaman kipi içerisinde değerlendirerek şöyle der: “-yuk / -yük + 1. tip şahıs unsurları. Uygurcada isim-fiil kökenli -yuk / -yük şekil ve zaman ekiyle kurulan geçmiş zaman kipi fazla yaygın değildir. Bu ekle kurulan kipin, şekil olarak bildirme, zaman olarak da duyulan geçmiş zamana yaklaştığı görülür. Çekim de 1. tip (zamir kökenli) şahıs unsurları kullanılır”(Eraslan, 2012, s.342).

İsim olarak yalın halde, hal ekleriyle, iyelik ekleriyle ve edatlara bağlanarak kullanılır. Aşağıdaki örnekte yönelme hal ekiyle kullanılışı verilmiştir. Ek aslında belirli geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir fakat çalışılan metinde -yuk + hal eki kuruluşuyla anlamsal olarak zarf haline gelmiştir. Örnekte de görüldüğü üzere ek cümlede zarf göreviyle ve olumsuz zaman anlamıyla kullanılmıştır. Bu nedenle zarf başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür.

2.3.6.1. Zarf görevinde olumsuz zaman anlamıyla kullanılmıştır:

avıp män yumşak tiläğü ok täginç bulmayukka anın açmak suvsamak (Gulcalı, 2021, s.153).

(Etrafında toplanıp, yiyecek isteyip de **bulamayınca** açlık ve susuzluk...)

Aşağıdaki örnekte yalın halde kullanılışı verilen ek cümlede durum zarfı göreviyle kullanılmıştır.

2.3.6.2. Durum zarfı göreviyle kullanılmıştır:

elig bäg ulatı iki oğlanı birlä ulıšu sıgtaşu ketürmäyük yeviglig (Gulcalı, 2021, s.180).

(Hükümdar bey ve iki oğlu birlikte ağlayıp sızlayarak **çıkarmadan** süslerini...)

2.3.7. -Dikta/ -Diktä eki:

-Dik eki, Oğuz grubu Türk dillerinde en sık kullanılan sıfat-fiil eklerinden biridir. Geçmiş zaman anlamı veren bu ek Köktürkçeden başlayarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Çeşitli hal eklerini üzerine alarak zarf-fiil oluşturma görevini de üstlenen bu ekin olumsuz şekli {-mA} olumsuzluk eki kullanılarak yapılmaktadır (Bayraktar, 2000, s.34).

İncelenen metinde sıfat-fiil + hal eki olarak zarf-fiil oluşturmuş yapılar da tespit edilmiştir.

2.3.7.1. Zaman ifadesi bildirmiştir:

ediz tagka aqtınıp üt’özin kuğı kämäşdi kaçan yerkä tügdüktä bodisatav yänä inçä tep sakındı (Gulcalı, 2021, s.163).

(Yüksek (bir) dağa çıkıp vücudunu aşağıya attı. Yere **düştüğünde** Bodisattva yine şöyle diye düşündü.)

Bu örnekte –*Dlk* sıfat-fiil eki cümlelerin zarf tümleci olup zaman ifadesi bildirmiştir.

2.3.7.2. *Nesnenin hareket vasfını karşılamaktadır:*

ogulug yitürdüktä busuşı ämgäki üküş turur (Gulcalı, 2021, s.174).

(Oğlumu **yitirdiğimde** acısı, kederi çoktur.)

2.3.8. –*mİşta* eki:

Geçmiş zaman anlamı veren diğer sıfat-fiil eki de -*mİş* ekidir. Kullanım sahası fazlasıyla işlek olan bu ek Eski Türkçeden günümüze kadar kullanımını sürdürmüştür. Daha çok edilgen ve geçişsiz fiillere geldiği dikkat çekmektedir (Banguoğlu, 2004, s.423).

Öğrenilen geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Geçmişte yaşanmış, bitmiş, tamamlanmış işlere kesinlik anlamı vermektedir. Bu anlamı bazen kalıcı isimler oluşturarak vermektedir. İncelenen metinde sıfat-fiil + hal eki alarak zarf-fiil oluşturmuş yapılar da tespit edilmiştir:

2.3.8.1. *Zaman ifadesiyle zarf tamlayıcısı görevinde kullanılmıştır:*

ogulum yañı bolmuşta ögrünçüm sävinçim az ärdi (Gulcalı, 2021, s.174)

(Oğlum yeni **doğduğunda** mutluluğum, sevincim az idi.)

Bu örnekte –*mİş* eki, hareket ifadesi taşımaktadır.–*mİş* eki, hareket ifadesi taşıdığı için zarf-fiillere yaklaşmıştır. Bu durumda –*dığı* zaman / –*diği* zaman, –*dığında* / –*diğinde* anlamıyla ve zaman ifadesiyle cümlede zarf tamlayıcısı olarak görev yapmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Eski Uygurca Aç Pars Hikâyesinde yer alan fiilimsiler: İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

Hikâyede, fiilimsilerin yer aldığı kısımlardan örnekler verilmiş ve incelenen eserin sayfasına atıfta bulunulmuş ve örneklerin geçtiği satır numaraları da verilmiştir. Fiilimsilerin anlamlarını ve ne amaçla kullanıldıklarının anlaşılabilmesi için alıntılanan kısmın Türkiye Türkçesine çevrilmiş hali de parantez içinde gösterilmiştir.

Tespit edilen fiilimsilerin işlevleri başlıklar halinde örneklerle desteklenerek açıklanmıştır. Eserdeki bütün fiilimsiler bütün örnekleriyle gösterilmemiş olup, aynı işleve sahip örneklerden birkaç örnek verilmiştir. Tespit edilen fiilimsiler anlam ve yapı bakımından incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. –*mAk* isim-fiil ekinin hareket ismi yapmak (*Artamak* “çürümek”, *Buzulmak* “bozulmak” vb.) ve kalıcı isim yapma (*Tugmak* “doğum”, *Ölmek* “ölmek” vb.) olmak üzere iki görevde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ekin +*lıg* /+*lig* ekiyle genişletilmiş şeklinin “bir şeyle donanmış, bir şeye ait” sıfat mahiyetinde sözler oluşturduğu görülmüştür: *Adrılmaklıg buşusum* “ayrılmanın sıkıntısı” vb. *mak* / –*mek* ekinin +*sız* / +*sız* ekiyle birleşerek –*maksız* / –*meksiz* şeklinde olumsuz sıfat teşkil eder: *Buzulmaksız* “Bozulmayan”, *Çolmaksız* “çürümeyen” vb.

2. –mA isim-fiil ekinin, kalıcı isimler türettiği tespit edilmiştir: *Buşma* “üzülme”, *Buşrulma* “kaygılanma” vb.
3. –daçı / -däçi, -taçı / -teçi sıfat-fiil ekinin nesne yerine hareket karşılama görevinde olduğu tespit edilmiştir: *Ölürdäçi* “öldüren” vb.
4. -mİş sıfat-fiili, sıfat tamlamasının sıfatı görevinde kullanılmıştır: *Kurmuş kamış* “kurumuş kamış”. Cümlede hareket bildirmiştir: *Agınamış* “debelenmesi” vd. Cümlede isim + yardımcı fiil kuruluşunda hareketi göstermiştir: *Buşi bermiş* “sadaka (olarak) verdiği”.
5. -(A)r sıfat-fiil eki eklendiği cümleye sıfat tamlamasını pekiştirme görevinde kullanılmıştır: *Sävär* “sevdiğim” vb. Cümlede yer tamlayıcısı olarak da kullanılmıştır: *Yatur* “yattığı” vb.
6. -ğu,-gü gelecek zaman sıfat-fiil eki, tamlananın tamlayanı görevinde kullanılmıştır: *Adırlmaklıg ämgäk* “ayrılmanın sıkıntısı”. Esir (i.k) +kä (i.f.y.e) –gü (gelecek zaman sıfat-fiil eki) - m(şahıs eki) şeklinde tahlil edildiğinde ekin gelecek zaman sıfat-fiil görevinde kullanıldığı görülmektedir: *Esirkägüm* “bağışlayacağım” vd. Gereklilik anlamı katmıştır: *Amırtgurguluk* “sonlandırmalı” vd. İstek anlamı katmıştır: *Sıngılık* “kırmayın” vb.
7. -(İ)gme sıfat-fiil eki, eklendiği eyleme “eden” anlamı vermiştir. İsim + yardımcı fiil kuruluşunda olup cümlede işi yapan kişiyi belirtmektedir: *Başladaçı imärigmä* “önderlik eden”.
8. –yuk / -yük belirli geçmiş zaman eki, yönelme hal ekiyle cümlede zarf göreviyle ve olumsuz zaman anlamıyla kullanılmıştır: *Bulmayukka* “bulamayınca”. Yalın halde cümlede durum zarfı göreviyle kullanılmıştır: *Ketärmäyük* “çıkarmadan”.
9. –ken~ -kän zarf-fiil eki, cümleye zaman anlamı katmıştır: *Udıyur ärkän* “uyuyor iken”, *Käçmäzkän* “geçmeden”.
10. -(İ)p zarf-fiil eki, fiilde belirtilen hareketi daha sonraki bir harekete bağlamıştır. Böylece bağlama görevi üstlenmiştir: *Adırılıp* “ayrılıp” vd. Cümleye pekiştirme anlamı katan kalıplaşmış bir zarf oluşturmuştur: *Kop* “çok” vd. Fiil + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiilin temel fiili durumundadır. –iver tezlilik fiiliyle kurulmuş bir birleşik fiil oluşturmuştur: *Ođunup kälti* “uyanıverdi”.
11. –a / -ä, -ı / -i, –u / -ü zarf-fiil eki, durum zarfı olarak kullanılmıştır: *Aça* “açarak” vd. Edat türeterek yapım eki işlevini üstlenmiştir ve edat görevinde kalıplaşmış bir zarf-fiil oluşturmuştur: *Yme* “yine”, *Takı* “henüz” vd. Cümleye işteşlik anlamı katarak cümlenin yer tamlayıcısı durumunda olduğu tespit edilmiştir: *Yıglaşu* “ağlaşarak” vd.
12. –galı/-geli/-gäli zarf-fiil eki, bir oluşu göstermektedir. Cümlenin nesnesi durumda olduğu tespit edilmiştir: *Artatmagalı* “çürümesini” vb. Fiili zaman bakımından nitelemiştir: *Änüklägäli* “yavrulayalı” vd. Hareketin sebep ve gayesini ifade eden zarf unsurudur. Amaç bildirme işleviyle de karşımıza çıkmıştır: *Ävdigäli* “toplamak için” vd.

13. -madın / -medin eki, olumsuz hareket halini ifade etmiştir: *Sözlüyü umatın* “söyleyemeden”.

14. -Dikta eki zarf-fiil ekidir. -Dik sıfat-fiil ekinin, bulunma haliyle kullanılması cümleye zaman anlamı katmıştır: *Tägdüktä* “düştüğünde” vd. Nesnenin hareket vasfını karşılama görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *Yitürdüktä* “yitirdiğimde” vd.

15. -mİş eki, hareket ifadesi taşıdığı için zarf-fiillere yaklaşabilir. Bu durumda -dığı zaman / -diği zaman, -diğında / -diğinde anlamıyla ve zaman ifadesiyle cümlede zarf tamlayıcısı olarak görev yapmaktadır. Metinde -mİş (Sıfat-Fiil) +ta (Bulunma hal eki) < -mİşta zarf-fiil ekidir. Zarf tamlayıcısı olarak görev yaptığı tespit edilmiştir: *Bolmıšta* “doğduğunda” vb.

Kısaltmalar

İ.f.y.e: İsimden fiil yapım eki

İ.k: İsim kökü

vb.: Ve benzeri

vd.: Ve diğerleri

Kaynakça

Aksan, D. (2021). *Anlambilim, anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınları.

Balyemez, S. (2016). *Dil bilgisi üzerine açıklamalar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bangluoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayraktar, N. (2000). “Orta Türkçede fiilimsiler”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayraktar, N. (2004). *Türkçede fiilimsiler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clauson, G. (2007). Türkçede sekizinci yüzyıldan önce kullanılan ekler. Uluhan Özalan (Çev.). *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 185-196.

Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçede isim-fiiller*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A.B. (2016). *Türk Dili Tarihi*. (17. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdal, M. (2004). *A grammar of old Turkic*. Brill, Leiden-Boston.

Erdem, M. (2011). Türkçede çekim ve yapım eklerinin özellikleri ve sınırları. *Bilig*, (58): 71-90.

Ergin, M. (1998). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayımlar-Tanıtım.

Gabain, A. (1978). *Eski Türkçenin grameri*. Mehmet Akalın (Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Gabain, A. (1988). *Alttürkische grammatik*. (3.baskı). Otto Harrassowitz, Weisbaden.
- Gulcalı, Z. (2021). *Altun Yaruk Sudur X. Kitap*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güngör, S.C.(2022). *Türkiye Türkçesinde isimden isim yapan bağımlı biçimbirimlerin morfosemantik incelemesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaşah, Z. (2006). *Dede Korkut hikâyelerinde sıfat-fiiller ve zarf-fiiller*. Yayınlanmamış doktora tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Kuram ve uygulamalarla dilbilim, göstergebilim ve Türkoloji genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*.(6. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2003). *Orhun Türkçesi grameri*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9.
- Tiken, K. (2003). Türkiye Türkçesinde basit ve birleşik zarf-fiillerin ifade ve işlevleri. *TDAY- Belleten*, I-II, (42), 281-364.
- Zieme, P. (1976). “Sıngqu Sâli Tutung – Übersetzer buddhistischer Schriften ins Uigurische”. *Tractata Altaica, Festschrift für Denis Sinor*. (Yayımlayan: W. Heissig). Weisbaden, 767-775.
- Vural, H, Böler T. (2012). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- URL1:Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 13.04.2022, Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 09.02.2022
Kabul Tarihi: 26.05.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 09.02.2022
Accepted date: 26.05.2022
Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

Kutadgu Bilig’de Teg- Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller

Compound Verbs Formed with Teg- Verb in Kutadgu Bilig

Tuğba Gizem Taner
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
tgbagzmtnr9@icloud.com,
0000-0001-6610-1849

Öz

Birleşik fiil, bir yardımcı fiil ile bir ismin veya bir fiilin meydana getirdiği kelime grubuna verilen isimdir. Önce isim ya da fiil unsuru, yardımcı fiil ise sonra getirilir. Bu bakımdan birleşik fiiller kendi içerisinde isim + yardımcı fiil ve fiil + yardımcı fiil şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İsim + yardımcı fiiller, isim soylu bir veya birden çok sözcükle temel fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık gelen birleşik fiillerdir. Fiil + yardımcı fiil yapısı ise bir fiil unsuru ile yardımcı fiilin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerdir. Bu çalışmada Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig adlı eser içerisinde yer alan isim + teg- birleşik fiili ve fiil + teg- birleşik fiili incelenmeye çalışılmıştır. İncelenen birleşik fiil yapıları, isim + teg- birleşik fiili başlığı altında İsim + Teg- Fiilinin İsmi Hâlleri ile Kullanılışı, İsim + Teg- Fiilinin İyelik Ekleri ile Kullanılışı şeklinde sınıflandırmaya tabii tutulmuş olup fiil + teg- birleşik fiillerinin ise incelenen metin içerisinde genellikle zarf-fiil ekleri ile örnekler teşkil ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca eserdeki örneklerin metin içerisindeki geçiş sıklığına da yer verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig; birleşik fiiller, isim + teg- yapısındaki birleşik fiiller; fiil + teg- yapısındaki birleşik fiiller.

Abstract

A compound verb is the name given to a group of words formed by an auxiliary verb and a noun or a verb. The noun or verb element is brought first, and the auxiliary verb comes after. In this respect, compound verbs are divided into two as noun + auxiliary verb and verb + auxiliary verb. Noun + auxiliary verbs are compound verbs that are composed of one or more words with a noun and a basic verb and correspond to a single concept. Verb + auxiliary verb structure, on the other hand, is a compound verb consisting of the combination of a verb element and an auxiliary verb. In this study, the noun + teg- compound verb and the verb + teg- compound verb in the work named Kutadgu Bilig written by Yusuf Has Hacıp were tried to be examined. Compound verb structures examined, under the title of noun + teg- compound verb Usage of Noun + Teg- Verb with Noun Cases, It has been classified as the Use of the Noun + Teg- Verb with Possessive Suffixes, and it has been determined that the verb + teg- compound verbs generally constitute examples with adverb-verb suffixes in the analyzed text. It has also been tried to include the frequency of the examples in the work in the text.

Keywords: Kutadgu Bilig; compound verbs; noun + teg- compound verbs; compound verbs in the verb + teg- structure.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Kutadgu Bilig, İslâmî Türk edebiyatının bilinen ilk büyük eseridir. 6645 beyitten oluşmaktadır. Manzum bir siyasetname örneğidir. 11. yüzyılda Türkçenin bilim dili olarak kullanıldığını gösteren en büyük kanıtlardan biridir. Kutadgu Bilig’in kelime anlamı mutlu olma bilgisi, terim anlamı siyaset bilgisidir (Ercilasun, 2004, s. 297).

Yusuf Has Hacib, Balasagun ’da (Kuz-Ordu) soylu bir aile içinde dünyaya gelmiştir. Bilimi, erdemi, zühd ve takvası ile kendini göstermiş, eserini bir buçuk yılda Balasagun’ da yazıp Kaşgar’da tamamlayarak (6645. Beyit) 462 (1069-70) yılında Karahanlılar’ın hakanı Süleyman Arslan Hakan oğlu Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunmuştur (Dia, 2002, s. 478).

Kutadgu Bilig’in yazarı Yusuf Has Hacib hakkında, eserin başında yer alan mensur ve manzum ön sözlerde kısa bilgiler vardır. Buna göre Yusuf Balasagunludur. Manzum ön sözde Kuz Ordu adıyla geçen ve Karahanlılar’ın yazlık merkezi olan Balasagun, bugünkü Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’in 50 km doğusundaki Tokmak şehri civarındadır (Ercilasun, 2004, s. 297).

Kutadgu Bilig (kut+ad-gu bil-i-g "mesut olma bilgisi"). İnsana her iki dünyada saadete ermek için takip edilecek yolu göstermek amacıyla kaleme alınmış bir eser olup iddia edildiği gibi yüksek makama ahlak dersi veren kuru bir öğüt kitabı değil, insan hayatının anlamını çözümlenerek onun cemiyet ve dolayısıyla devlet içindeki görevlerini belirleyen bir hayat felsefesi sistemidir. Yusuf Has Hacib birbirine çok sıkı bağlarla bağlı bulunan fert, cemiyet ve devlet hayatının ideal bir biçimde düzenlenmesinde zaruri olan zihniyet, bilgi ve faziletlerin nelerden ibaret olduğu, bunların nasıl elde edileceği ve nasıl kullanılacağı üzerinde sanatkarane bir şekilde durmuştur (Dia, 2002, s. 478).

Kutadgu Bilig’in nüshalarına bakıldığında Herat nüshası, eserin bilinen ilk nüshasıdır. 843’te (1439) Arap harfleriyle yazılmış olan nüshadan Uygur harfleriyle istinsah edilmiştir. XV. yüzyılda Orta Asya ve Anadolu arasındaki ilişkileri geliştirmiştir. Fergana nüshası, Kutadgu Bilig’in ele geçen nüshaları arasında en önemlisidir. 1913 yılında Nemengan’da Ahmet Zeki Velid-i Togan tarafından bulunmuştur. Fergana nüshasının baş ve son kısmı eksiktir. Nerede, ne zaman, kim tarafından ve kimin için yazıldığı hakkındaki kayıtlar kaybolmuştur. Mısır nüshası, Arap harfleriyle yazılmıştır. Mısır-Memlûk Sultanı el-Melikü’n-Nâsır’ın kölesi İzzeddin Ay-Demir ed-Devâtdâr için hazırlanmıştır. Kutadgu Bilig’in Mısır Nüshası 1896’da Kahire’de bugünkü adı Kral olan Hidiv kütüphanesinin müdürü Alman bilgin Bernhard Moritz tarafından bulunmuştur (Ercilasun, 2004, s.295-296).

Birleşik fiil bir yardımcı fiil ile bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubuna verilen isimdir. Önce isim ya da fiil unsuru, yardımcı fiil ise sonra getirilir. Bu bakımdan birleşik fiiller kendi içerisinde isim + yardımcı fiil ve fiil + yardımcı fiil şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İsim + yardımcı fiiller, isim soylu bir veya birden çok sözcükle temel fiilin

birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık gelen birleşik fiillerdir. Fiil + yardımcı fiil yapısı ise bir fiil unsuru ile yardımcı fiilin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerdir. Bu çalışmada Kutadgu Bilig adlı eserde isim + teg- birleşik fiili ile fiil + teg- birleşik fiili incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada incelenen birleşik fiil yapıları, isim + teg- birleşik fiili başlığı altında I. İsim + Teg- Fiilinin İsmi Hâlleri ile Kullanılışı (yalın hal, yönelme hali, bulunma hali, çıkma hali, belirtme hali), II. İsim + Teg- Fiilinin İyelik Ekleri ile Kullanılışı şeklinde sınıflandırmaya tabii tutulmuştur ve fiil + teg- birleşik fiillerinin incelenen metin içerisinde genellikle zarf-fiil ekleri ile örnekler teşkil ettiği tespit edilmiştir. Eserdeki örneklerin metin içerisindeki geçiş sıklığına da yer verilmiştir.

1. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır. Bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiilleri de ayrı ayrıdır (Ergin, 2007, s. 386).

Birleşik fiiller, “Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller, bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” olmak üzere iki grupta incelemiştir. İlk grupta ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller (isim+ et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun- yardımcı fiilleri), diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller (yol al-, para ye-, boş ver- vb.) olmak üzere iki alt grup yer almaktadır (Karahana, 2004, s. 73-79).

İsim + yardımcı fiil şeklindeki birleşik fiillerin tek bir oluş ve kılış anlattığını, bunları eserde birleşik fiil yapan yardımcı fiil ve bildirme vazifesi gören yardımcı fiil biçiminde ikiye ayırarak incelenmiştir (Ercilasun, 2005, s. 45-52).

İsim + yardımcı fiil şeklindeki birleşik fiiller, “Ad ile yardımcı fiilin, /.../ yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir ve bunları ögeleri açısından özne + fiil, nesne + fiil, yer tamlayıcısı + fiil, zarf + fiil” biçiminde tanımlanır. (Korkmaz, 2003, s. 150).

İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller et-, ol-, -eyle-, bulun-, yap- fiilleridir. Bunlardan et-, eyle-, yap- isimlerden geçişli birleşik fiil, ol- ve bulun- ise geçişsiz birleşik fiil yaparlar. Asıl ve çok kullanılan yardımcı fiiller et- ve ol-’dur. Bazen de et- ve ol- fiilleri ile birleşmeyen isimlerden birleşik fiil yaparlar (Ergin, 2007, s. 386).

İsim+ teg- birleşik fiilinin Kutadgu Bilig'de karşıladığı anlamlar; asığ teg- “fayda sağlamak”, başın kökke teg-“başın göğe ermek; beklenmeyen bir mutluluğa ermek”; çoğı teg- “kavga gürültü çıkmak”; elgi teg- “eli değmek; bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulmak”; elgi teg- “eli değmek; halletmek, çözmek”; elig tegme- “el sürdürmemek, dokundurmamak”; elig tegme- “el değmemek, dokunulmamak”; emgek teg- “zahmet olmak; zahmet vermek; zahmet

çekmek; zahmete katlanmak”; erejke teg- “rahata ermek, huzur bulmak”; ilig teg- “el uzatmak; birinin bir hakkını almaya çalışmak; el uzatmak; yardımcı olmak üzere girişimde bulunmak”;

inçke teg- “rahata ermek, huzur bulmak, huzura kavuşmak”; köni teg- “adil olmak, doğru olmak”; küç teg- “zor kullanmak” küç (basınç) teg- “zulüm görmek, zulme uğramak”; muñka teg- “sıkıntıya düşmek”; muyanka teg- “sevaba girmek”; saşınç kağgu teg- “kaygıya, endişeye düşmek, kaygılanmak”; tarlıkı teg- “dara düşmek; para sıkıntısı çekmek”; ülüg teg- “nasibini almak; yararlanmak, sebeplenmek”; ülüg teg- “nasip kısmet olmak”; ülüş teg- “payına, hissesine düşmek”; yakın teg- “yaklaşmak”; yanut teg- “karşılık, yanıt vermek”; yası teg- “zararı dokunmak; zarar gelmek”; yoğuğ teg- “zarar görmek”; yoğuğ teg- “iftiraya uğramak, maruz kalmak, suçlanmak”; “yüki teg-” yük olmak; zahmet, sıkıntı vermek”. (Güngör, 2020, s. 42-52).

Fiil + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiiller, “bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy (ko-) fiilleridir. Bunların başına fiillerin vokal, nadir olarak da -ıp, -ip zarf fiili getirilerek birleşik fiil yapılır. Asıl mana zarf fiilin manasıdır. Yardımcı fiiller manaları ile değil, sadece yardımcı fiil fonksiyonu ile çekim unsuru olarak vazife görürler.” şeklinde tanımlanır. (Ergin, 2007, s. 387).

2. Teg- Fiili

2.1. İsim + Teg- Fiilinin İsmi Hâlleri ile Kullanılışı

İsim+ teg- birleşik fiilinin, taramılan metinde yalın ve yönelme hâlindeki beyitlerine rastlanmıştır.

2.1.1. Yalın Hal ile Kullanışı

17 farklı isimle toplam 88 örnekte isim+ teg- birleşik fiillerin yalın hal eki aldığı tespit edilmiştir.

2.1.1.1. asığ teg-: yararlı olmak.

Bularda biri kazı yinçge arığ

Sakınuk kerek *tegse* halkka *asığ* (KB 5329)

“Bunlardan biri özenli, temiz bir kadı. Günahlardan sakınarak halka *yararlı olmalı.*”

2.1.1.2. çoğı teg-: kavga, kargaşa çıkarmak.

Bularda idi sarp bu yawlak yağı

Et özdin **teğir** ol üküşrek **çoğı** (KB 3591)

“Bunlardan en sarp, en kötü düşman bedendir. Çoğu **kargaşa** ondan **çtkar**.”

2.1.1.3. *elig teg-* / *ilig teg-*: el sürmek, dokunmak; bir işi yapmak, ilgilenmek; almaya dokunmaya kalkışmak, yardım etmek; bir işe girişmek, birisinin işine karışmak.

Sak erse begi ilke **tegmez elig**

Kalı tegse yetrür ukuş ög bilig (KB 2029)

“Bey ihtiyatlıysa iline **el değıdirmez**. Eğer değıerse akıl ve bilgisiyle onu engeller.”

Bodun inçke tegse **ilig tegmese**

Begi atı edgün yadılsa basa (KB 2180)

“Halk huzur bulsun, kimse ona **el uzatmasın**. Beyin adı iyi olarak anılsın.”

Şireni çıkarda körüp saklasa

Añar toğru yolda **elig tegmese** (KB 2550)

“Şıra çıkarken onu gözetmeli. Ona yolda kimsenin **elini değıdirmemeli**.”

Elig sunsa erdem bile er **teğip**

Uluğ tağ başın yére ildrür eğıp (KB 2647)

“Kim erdemle **elini uzatırsa** ulu dağların başını eğer, yere indirir.”

Usa ew kızı al **elig tegmedük**

Seniñde adın er yüzün körmedük (KB 4477)

“Ev kızı al, **el değımemiş**. Senden başka erkek yüzü görmemiş.”

Biziñde osalrak kim ol ay ilig

Yawa boldı üd kün **tegümez elig** (KB 5840)

“Bizden daha aymaz kimdir ey hakan. Boşa geçti zamanımız, ibadete **elimiz değımedi**.”

2.1.1.4. *elig tegür-*: dokunmak; ilgilenmek, yardım etmek.

Tegürdi maña *elgin* elig yaşım

Kuğu kıldı kuzğun tüsi teg başım (KB 365)

“Elli yaşım bana *elini değirdi*, kuzgun gibi saçımı kuğu tüyüne döndürdü.”

Otuz yığmışın yandru aldı elig

Negü kılğay altmış *tegürse elig* (KB 368)

“Otuza dek koruduğumu aldı elli, ne yaparım altmış *elini değdirirse*.”

Basutçı tilep bulmadı kör ilig

Tegürdi özi barça işke *elig* (KB 431)

“Bey yardımcı aradı, bulamadı. Her işe kendi *et* atmak *zorunda* kaldı.”

Bu ay toldı hâlin eşitti ilig

Ölüm tutğakı ig *tegürmiş elig* (KB 1067)

“Hakan, Ay Toldı’nın halini duydu. Ölümün öncüsü hastalık *elini değdirmiş*.”

Örüg bol amul bol tüzün bol silig

Kamuğ edgülükke *tegürgil elig* (KB 1416)

“Yüce ol, doğru ol, doğru kişilikle. *Elin*, bütün iyiliklere *erişsin*.”

Atañ öğretümedi erdem bilig

Tegümedi méndin yéme ök *elig* (KB 1794)

“Babam bilgi ve erdem öğretemedi. Yine benim de pek *elim değmedi*.”

Kimiñde uwut bolsa kılkı silig

Kamuğ tersiz işke *tegürmez elig* (KB 2006)

“Kimde edep varsa o alçakgönüllüdür. Hiçbir densiz işe *elini değdirmez*.”

Kayu işke bilge yetürdi bilig

Anı yetti tuttu *tegürdi elig* (KB 2605)

“Hangi iş için bilge bilgisini kullandıysa ona ulaştı, tuttu, *elini değirdi*.”

Közi suk kişi aşka sukluk kılur

Elig tegrür aşka aşığ artatur (KB 2847)

“Aç gözlü kişi yemeğe aç bakar. **Elini değirdiği** yemeğin tadını bozar.”

Yanut bérđi ögdülmiş aydı ilig

Tilek keldi tuttı **tegürđi elig** (KB 3102)

“Yanıt verdi. Ögdülmiş, dedi ki Hakan **elini değirdi**, herkes dileğini buldu.”

Kalı bilmediñ erse öğren bilig

Tapuğlarka ötrü **tegürđil elig** (KB 3221)

“Eğer bilgi bilmedinse (bilmiyorsan) öğren. Ondan sonra **elini** ibadete **götür**.”

Bayat bérđi erđi ukuş öç bilig

Tüzü edgülükke **tegürđüm elig** (KB 3467)

“Tanrı bana anlayış, akıl ve bilgi verdi. Böylece bütün iyiliklere **elimi değirdim**.”

Yağıda asıg yok yetürđil bilig

Asığ bolmaz işke **tegürme elig** (KB 4231)

“Düşmanlığı yararı yok bunu bil, yararı olmayan işe **el sürmemeli**.”

Tilese neñiñe **tegürgey elig**

Tilese cânıñka yétürgey yilig (KB 4267)

“İsterse malına **elini uzatır**, isterse canına iliği yedirir.”

Takı munda yakşı ayur kör bilig

Bilig birle işke **tegürđü elig** (KB 4451)

“Bundan daha güzel bilgi söyler. Bilgiyle her işe **elini uzat**.”

Bayat bersü tevfig sana ay ilig

Kamug edgülükke **tegürđil elig** (KB 5437)

“Tanrı tevfig versin sana ey hakan. Birçok iyiliğe **elini değdirsin**.”

Müsülmânka yakma **tegürme elig**

Anıñ hasmı teñri-turur ay ilig (KB 5489)

“Müslümanı yakma, ona **elini deǵdırme**. Tanrı durur bunun karşısında.”

Bir ök törlüg ermez bu işke bilig

Büte törlüg iş bar **tegürgü elig** (KB 5723)

“Bu iş için tek bir bilgi yeterli deǵil. Yapılacak türlü iş var, **elini deǵdir.**”

2.1.1.5. *emgek teg-*: güçlükle karşılaşıp yorulmak, sıkıntıya katlanmak, sıkıntı çekmek.

Tegir boldı künde kör **emgek** üküş

Erej kolsa **emgek tegir** ol ülüş (KB 432)

“Her gün pek çok **zahmet çekti**. Huzur istedi, **zahmetle karşılaştı.**”

Kalı **tegse emgek** ya kadǵu sakınç

Serinse kelir ötrü kayra sewinç (KB 1320)

“Eǵer **zahmet çekse** kaygı ve endişeye düşse, sabrederse yine kaybettiǵi sevinci bulur.”

Bedük iş bodun başlamakı ağır

Baş aǵrıǵ bile tutçı **emgek tegir** (KB 2147)

“Halka baş olmak büyük ve ağır iştir. **Zahmet ister** ve baş aǵrıtır.”

Maña **tegse emgek** erej me tegir

Erej birle emgek yanaşu yorır (KB 3140)

“Ben sıkıntı çekiyorsam rahat da ediyorum. Emekle zahmet yan yana yürür.”

Kişi öz tilekin yorısa yoluǵ

Añar **tegmez emgek** ay bilgi uluǵ (KB 3322)

“İnsan kendi isteǵiyle yolu yürürse, ey bilgisi ulu o **zahmet çekmez.**”

Ayur ay kadaş **teǵdi emgek** saña

Kadaşlık kılıp sözlediñ sen maña (KB 3683)

“Dedi: Ey kardeş, sana **zahmet oldu**. Söylediklerine bana kardeşlik ettin.”

Maña **tegsü emgek** sen inçin tiril

İlig tapğı birle bodun asğı kıl (KB 3699)

“Ben **zahmet çekeyim**, sen erinçle yaşa. Hakanın hizmetinden halka yararlı ol.”

Ayı artuk **emgek tegürme** anar

Bayat ol saña hasmı andın sıñar (KB 4529)

“Onlara fazla **zahmet çektirme**. Sonra Tanrı senin hasmın olur.”

Saña **tegdı emgek** kelü hem baru

Yanıtı bayat bérü kün teg yaru (KB 4872)

“Sana gidip gelirken **zahmet oldu**. Bunun karşılığını Tanrı versin, gün gibi parla.”

Saña ma üküş **tegdı emgek** yorıp

Tilin sözlediñ hem yügürdüñ arıp (KB 4923)

“Sana da çok **zahmet oldu**, koşturup dilinle söyledin fazlaca yorulup.”

Barayın iligke ilig kelmesün

Mañar **tegsü emgek** añar tegmesün (KB 4995)

“Gideyim hakana, hakan gelmesin. Ben **emek çekeyim**, o zahmet etmesin.”

Özüm ârzûlap keldi emdi saña

Nelük teggey emgek ay ilig maña (KB 5041)

“Kendim isteyip geldim sana. Ey hakan bana nasıl **zahmet olur**.”

Adakın yoriğlıka **emgek tegir**

Köñül birle mañsa ol emgek barır (KB 5047)

“Yaya yürüyen insana bu zahmet olur. Gönülle yürüyünce **zahmet gider**.”

Köñül birle keldim saña ay ilig

Kaçan **tegge emgek** yetürgil bilig (KB 5048)

“Gönlümle geldim sana ey Hakan, ey bilgisi yeterli insan neden *zahmet olsun.*”

Erejlensü ilig tirilsü kutun

Maña *tegsü emgek* baş ağrığ bütün (KB 5856)

“Erince kavuşsun hakan, mutlulukla yaşasın. Bütün *zahmetler* ve baş ağrılarını ben *çekeyim.*”

Seniñ bir yüzüñni köreyin téyü

Saña *tegdi emgek* okıdım berü (KB 5977)

“Yüzünü bir kere göreyim diye seni buraya çağırdım. Sana *zahmet oldu.*”

Saña *tegse emgek* ya kadğu sakınç

Maña ma kaçan bolğa anda sewinç (KB 6235)

“Sen *zahmet çekerken* ya da kaygı içindeyken, nasıl olur da sevinebilirim ben.”

2.1.1.6. *erej teg-*: sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek.

Maña tegse emgek *erej* me *tegir*

Erej birle emgek yanaşu yorır (KB 3140)

“Ben emek veriyorsam *rahat* da *ediyorum.* Emekle zahmet yan yana yürür.”

2.1.1.7. *köni teg-*: doğru olmak, adil olmak.

Yüzi körki körklüg kerek hem yülüg

Kılınçı *köni tegse* halkka ülüg (KB 2208)

“Vezirin yüzü, görünümü düzgün olmalı. Tavrı *doğru olursa* halka adil davranmalıdır.”

2.1.1.8. *küç teg-*: zulüm görmek, zahmet çekmek.

Şeker ol kişi yér añar *küç tegip*

Törü bulsa méndin kapuğka kelip (KB 812)

“Şeker, *zulüm gören* kapıma gelip adaleti benden bulanlar için.”

Saña kim **tegürdi** maña ay bu **küç**

Ya kim öwkeledi ya kim kıldı öç (KB 6310)

“Bana söyle, kim sana uyguladı güç. Ya da kim öfkelendirdi, kim aldı öç.”

2.1.1.9. *küç basınç teg-*: zahmet çekmek.

Ay ilig üç iştin **tegir küç basınç**

Biri beg osal bolsa tegse irinç (KB 3109)

“Ey hakan şu üç işten **zahmet (sıkıntı) gelir**. Zorbalık biri beyin aymazlığı ki bundan sorun çıkar.”

Kalı **tegdi** erse saña **küç basınç**

Berü kel maña ay bu kadğu sakınç (KB 3206)

“Eğer sana **baskı yapıldıysa** beri gel, bana bu kaygı ve tasayı anlat.”

2.1.1.10. *sakınç kadgu teg-*: endişeye, sıkıntıya düşmek; darlık, yokluk içinde olmak.

Kalı **tegse** emgek ya **kadğu sakınç**

Serirse kelir ötrü kayra sewinç (KB 1320)

“Eğer zahmet, **kaygı ve endişeye düşse**, sabrederse yine kaybettiği sevinci bulur.”

Saña tegmedi bu sakınç yalñuzun

Maña **tegdi kadğu sakınçlar** uzun (KB 1550)

“Üzüntü yalnızca sana dokunmadı. Bana da **kaygı ve endişe düştü**.”

Sewinç bolsa kimke özüñ sewnü bér

Sakınç kadgu tegse yéme saknu bér (KB 4257)

“Sevinen biri varsa sen de sevin. **Endişe ve kaygıya düşerse** sen de kaygılan.”

Saña kim tegürdi bu **kadgu sakınç**

Negü erki hâliñ sözüg ne erinç (KB 6233)

“Sana kim bu **kaygı ve endişe verdi**. Nedir bu halin, bileyim söyle nedir derdin.”

Sañã *tegse* emgek ya *kadgu sakınç*

Mañã ma kaçan bolğa anda sewinç (KB 6235)

“Sen zahmet çekerken ya da *kaygı ve endişeye düşerken*, nasıl olur da sevinebilirim ben.”

Sañã *tegdi* kaç kün bu *kadğu sakınç*

Tegümediñ işke işiñ ne erinç (KB 6350)

“Birkaç gün *kaygı ve endişe çektin*. İşler nasıl acaba, pek ilgilenemedin.”

2.1.1.11. *selam tegür-*: selam ulaştırmak.

Tüzü dört eşiñe tümen miñ *selâm*

Tegürgil kesüksüz tutaşı ulam (KB 31)

“Dört halifeye on binlerce *selam ulaştır*, zamanın sonsuzluğunda.”

Meniñdin bularka üküş miñ *selâm*

Tegürgil idim sen kesüksüz ulam (KB 61)

“Benden onlara bin selam olsun, Rabbim *selamım* seninle onlara *ulaşsın*.”

Sewüg sawçıkamiñ meniñdin *selâm*

Tegürsün bayatım kesüksüz ulam (KB 1348)

“Sevgili peygambere benden bin *selam ulaştırsın*. Tanrım selamımı kesintisiz ulaştırsın.”

Tüzü işleriñe yéme ök selâm

Tegürsün bayatım kesüksüz ulam (KB 3906)

“Bütün arkadaşlarına da yine çok *selam* kesintisiz *ulaştırsın* Tanrım.”

İlig aydı barıl meniñdin *selâm*

Tegürgil añar sen ay bilgi tamâm (KB 5665)

“Hakan dedi: Git, benden de *selam götür* ona sen ey bilgisi tam.”

İligke *tegürgil* meniñdin *selâm*

Bu âhır selâm ol ay bilgi tamâm (KB 6185)

“Hakana **götür** benden **selam**. Bu son selamımdır ey bilgisi tam.”

Tüzü dört eşine meniñdin **selâm**

Tegür ay bayatım tutaşı ulam (KB 6520)

“Onun dört arkadaşına da benden durmadan. Ey Tanrım binlerce **selam ulaştır.**”

Tegür sawçımızka tümen miñ **selâm**

Tüzü dört eşine takı ertüre (KB 6645)

“Binlerce **selam gönder** savcımıza ve onun dört doğru arkadaşına.”

2.1.1.12. *tatıg teg-*: zevk almak.

Sınamış bütülmüş kişig tut katıg

Saña **teggey** andın tümen miñ **tatıg** (KB 1300)

“Deneyimli, güvenilir insanları sıkı tut. Sana binlerce **tat** onlardan **gelir.**”

Kamuğ teprenürke bulardın asıg

Tözüke **tegir** yém içimdin **tatıg** (KB 4402)

“Her canlı bunlardan yararlanır. Yeme içme **zevkini** bunlar **verir.**”

2.1.1.13. *ülüg teg-*: nasip almak, nasip olmak, kısmet olmak.

Meniñ me kılınçım bu ol belgüüg

Tözüke **tegir** barça méndin **ülüg** (KB 832)

“Benimde eylemim aynı böyledir. Herkes benden **nasibini alır.**”

Maña **tegmedi** bir seniñdin **ülüg**

Seniñsiz kişi köñli boldı ölüg (KB 1860)

“Senden bana **nasip olmadı**. Sensiz, kişinin gönlü ölü sayılır.”

Bilig **tegmese** kimke erse **ülüg**

Tirig tése bolmaz anı tut ölüg (KB 2450)

“Bir kimse bilgiden *nasibini almamışsa*, diri desen olmaz, onu ölü saymalı.”

Törülüg köni beg kut ol belgülüg

Kutı birle *tegrür* tözüke *ülüg* (KB 3461)

“Törelî, doğru bey gerçekten kuttur. Onun kutundan herkes *nasibini alır*.”

İsig tumlığığ hem kuruğ ya ölüg

Yaraştırdı halkka *tegürdi ülüg* (KB 3726)

“Sıcakla soğuşu, kuruyla yaşı birbirine yaraştırdı ve insanlara *payını verdi*.”

Erej adnağuş kılğuş sakış saña

Ülüg tegmesü ay uruğluğ karı (KB 5295)

“Erince başkasına, tasası sana *kismet olmasın* ey kocamış soylu.”

Ay ilig bu ol bu kutuñ belgülüg

Saña iki ajun *tegürgü ülüg* (KB 5586)

“Ey hakan, budur kutun, bu belli. Sana her iki dünyadan *payını verir*.”

2.1.1.14. *ülüş teg-*: payına düşmek, nasip olmak.

Bu ay toldı aydı kör erdem üküş

Meniñdin *tegir* tegse erke *ülüş* (KB 673)

“Ay- Toldı dedi: Erdemim çoktur. İnsana *kismet* ancak benden *olur*.”

Nerek kenç urur sen bu altun kümüş

Saña *teggüsi* ol iki böz *ülüş* (KB 1420)

“Bu altın gümüşü niçin topluyosun? Senin *payına* iki parça bez *düşecek*.”

2.1.1.15. *yakın teg-*: yakın olmak, yaklaşmak.

Yakın tegdi erse kadaşka barıp

Atındın kodı tüşti tegdi yorıp (KB 3290)

“*Yaklaşınca* akrabasına varıp atından indi, yürüyüp kapısına geldi.”

Barıp *tegdi erse* kadaşka *yakın*

Yırak tüşti attın küdezdi hakın (KB 3956)

“Kardeşinin yanına varıp gitti. Onun hatırı için atından indi biraz uzakta.”

Yakın tegdi erse anıñ üskiñe

Tüşüp bardı akru yorıp kapğıña (KB 4971)

“Onun evine yaklaşınca atından indi. Sonra yürüdü kapısına geldi.”

Yakın tegdi tüşti yorıp bardı ol

Kapuğka tegip ündedi koldı yol (KB 6285)

“*Yaklaşınca* inip yürüdü. Kapıya gelip seslendi.”

2.1.1.16. *yanut teg-*: karşılık vermek, yanıt vermek.

Yakınlık bu iki kişi birle tut

Bulardın saña *teggey* edgü *yanut* (KB 4237)

“Bu iki kişiyi kendine yakın tut. Bunlar senin iyiliğine *karşılık verirler*.”

2.1.1.17. *yodug teg-*: zarar görmek, iftira atmak, yenilgiye uğratmak.

İkinçi osal bolma sak tur odug

Saña *tegmeseün* bir müfâca *yodug* (KB 1452)

“İkincisi aymaz olma, dikkatli ol Ansızın sana bir *iftira değmesin (iftiraya uğrama)*.”

Biliglig kerek beg ukuşluğ odug

Añar *tegmese* bir müfâcâ *yodug* (KB 1956)

“Bilgili olmalıdır bey, akıllı ve uyanık. Bir *iftirayla* ansızın *karşılaşmamak* için.”

Talu er kerek sak bu işke odug

Añar *tegmese* bir osalın *yodug* (KB 2273)

“Seçkin biri gerek bu iş için, Aymazlık yüzünden *iftiraya uğramaması* için.”

Kayusı sak erse yağıda odug

Séziksiz yağıka bu **tegrür yodug** (KB 2358)

“Kim önlem alıp uyanık olursa savaşta, Kuşkusuz düşmanı o **yenilgiye uğratur.**”

İdi sak küdezgü bu yérde begin

Yodug tegmese anda teñsizlikin (KB 2582)

“Çok iyi gözetmeli bu yerlerde beyini, başına bir felaket ya da **zarar görmesini** önlemeli.”

Negü tér eşitgil ay köñli odug

Yağı yası **tegrüp** tokımış **yodug** (KB 4189)

“Ey gönlü uyanık insan ne der işit. Düşmanın **iftirasına uğramış** olan.”

Negü tér eşit emdi köñli odug

Ölümke osal bolma **teggey yodug** (KB 4828)

“Ne der işit şimdi uyanık gönüllü ölüme aymaz olma, **zararı dokunur.**”

Neçe ked beg erse ukuşluğ odug

Yoñağçı yakın bolsa **tegrür yodug** (KB 5864)

“Nice iyi, akıllı uyanık bir bey olsa da gammazcı yakın olursa **zararından kurtulamaz (iftiraya uğrar).**”

2.1.1.18. **yük teg-**: yük olmak, zahmet ve sıkıntı vermek.

Yükümni yüder sen tilek iş yorır

Méni tındurur sen saña **yük tegir** (KB 1876)

“Yükümü yükledin, işler dileğimce yürüyor. Beni rahat ettiriyorsun ama sana **yük oluyor.**”

2.1.2. Yönelme Hali ile Kullanışı

9 farklı isimle toplam 55 örnekte isim +teg- birleşik fiillerin yönelme hali eki aldığı tespit edilmiştir.

2.1.2.1. *başın kökke teg-*: çok sevinmek, sevinçten uçmak.

Kimiñ birle devlet yaraşsa kelip

Başın kökke tegrür yokaru kılıp (KB 3072)

“Kime devlet yanaşırsa gelip yukarı kaldırır *başını göğe değdirir.*”

Başım kökke tegsün tése sen turup

Bilig birle işle kamuğ iş körüp (KB 4557)

“Eğer *başım göğe ersin* dersen. Bütün işlerini dikkat ve bilgiyle gör.”

Başın kökke tegse bedüklük atın

Kirip yatğu ornuñ kara yér katın (KB 4820)

“*Başın göğe değe* adın büyüse, gidip yatacağın yer kara yer katıdır.”

Sunup tutsa elgiñ eğer kök közin

Başın kökke tegse yana yérde sen (KB 6149)

“Uzanıp elinle yıldızları tutsan da *başın göğe değe* de yerdesin yine.”

2.1.2.2. *edgüke teg-*: iyi olmak, iyiliğe erişmek, iyileşmek.

Az *edgüke tegse* unıtur özin

Yaşıl kökte üstün yoritur sözün (KB 1124)

“Biraz *iyi olsa* kendini unuttur. Mavi göğe bile sözüm geçer sanır.”

Bu emgek yük ol bir ağır yüdgüke

Anı yüdse ötrü *tegir edgüke* (KB 1874)

“Bu emek yüklenene ağır bir yüküdür. Onu yüklenen *iyiliğe erişir.*”

2.1.2.3. *erejke teg-*: rahata kavuşmak, huzura kavuşmak.

Birisi sürer kör birisi okır

Bu ikin ara kim *erejke tegir* (KB 5345)

“Birisi kovar bak birisi çağırır. Bu ikisi arasında kim *erince ulaşır*.”

El itlür *erejke tegir* bu bodun

Du‘â artar ötrü saña ol üdün (KB 5568)

“İl ilerler, halkın *erince ulaşır*. Bundan ötürü sana iyi dua artar.”

2.1.2.4. *inçke teg-*: huzura kavuşmak.

Ajun *inçke tegdi* tüzüldi törü

Törü birle atın kopurdı örü (KB 103)

“Dünya *huzura kavuştu* ve düzen kuruldu; o adını kanunla yüceltti.”

Sewindi ilig *inçke tegdi* özi

Ajunda yadıldı kör atı sözi (KB 1044)

“Hakan sevindi, *erinç buldu*. Dünyaya adı ve sözü yayıldı.”

Tüzüldi törü hem itildi éli

İlig *inçke tegdi* bekip él ulı (KB 1772)

“Yasa düzenlendi, hem il düzeldi. Hakan *erince kavuştu*, ili sağlamaştı.”

Ukuşuğka tegse adın begliki

İlin *inçke tegrür* bu bir sözke büt (KB 1781)

“Eğer beylik akıllıya gelirse, ili *erinç bulur*, bu söze inan.”

Bilig *inçke tegdi* yaradı küni

Bayatka şükür kıldı ögdi anı (KB 1782)

“Hakan *huzura kavuştu*, günü ışıldı. Tanrı’ya şükür kıldı ve onu övdü.”

Negü tér eşit bu tapuğçı tili

Begin *inçke tegrür* tapuğsak kulu (KB 1880)

“Ne der işit bu hizmetlinin dili, beyini *erince kavuşturun* işini seven kulu.”

Bodun *inçke tegse* ilig tegmese

Begi atı edgün yadılsa basa (KB 2180)

“Halk *huzura kavuşsun*, kimse ona el uzatmasın. Beyin adı iyi olarak anılsın.”

Bu yañlığ kişi bolsa begke vezir

Begi birle bodnı tüz *inçke tegir* (KB 2239)

“Böyle bir kişi olursa beye vezir, beyiyle birlikte halkı da *erince ulaşır*.”

Bu yañlığ bulunsa ay(!) ilig vezîr

Begin *inçke tegrür* karası udır (KB 2260)

“Ey hakan, böyle biri olursa vezir. Bey huzura kavuşur, halkı rahat uyur.”

Kédin öñdün oñ sol bolur bu turup

Begin *inçke tegrür* bu emgek körüp (KB 2962)

“Arkaya, öne, sağa ve sola giderler. Beyin zahmeti görüp *huzura kavuşur*.”

Bodun *inçke tegdi* turuk semridi

Seweri bedüdi yağı yawırdı (KB 3094)

“Halk *erince kavuştu*, zayıflar semirdi. Sevenleri çoğaldı, düşmanları zayıfladı.”

Bayudı bodun *inçke tegdi* yatur

Uluş kend bezendi köñül yilgütür (KB 3104)

“Halk zenginleşti ve *erince kavuştu*. Eyalet ve kentler bezendi, gönüller ferahladı.”

Köni çın kişi bulsa begler bütün

Özi *inçke tegdi* tirildi kutun (KB 3128)

“Tam doğru, güvenilir birini bulursa beyler kendileri *erince kavuşur*, mutlulukla yaşarlar.”

Telim bolsa ilde tusulur tetig

Begig *inçke tegrür* kılır bu itig (KB 3144)

“Çok olursa ilde yararlı ve zeki insanlar, bey *erince kavuşur*, işleri onlar yapar.”

Bu üç işte bolsa kişisi köni

Bodun *inçke tegdi* yaradı küni (KB 5332)

“Bu üç işin adamı olursa doğru. Halk *huzura kavuşur*, günü aydınlanır.”

İte tur süze tur bu él işlerin

Bodun *inçke teggey* özün me yarın (KB 5504)

“Yapadur, süzedur bu il işlerini. Halkın, özünün *erince kavuşması* için.”

Tüzüldi bodun hem süzüldi éli

Tınp *inçke tegdi* yıl ay kün tili (KB 5626)

“Düzenlendi halk ve süzüldü ili. Susup *erince kavuştu* yıl, ay, günlerce dili.”

Bodun *inçke tegdi* itildi éli

Du‘â birle tınmaz ra‘iyyet tili (KB 5728)

“Halk *erince kavuştu*, düzeldi ili. Durmadan dua eder raiyyetin dili.”

Bodun *inçke tegdi* itildi ajun

Erejlendi ilig awındı özün (KB 5942)

“Halk *erince kavuştu*, dünya düzene girdi. Hakan rahatladı ve bununla avundu.”

Müsülmân karıştı için et yéşür

Tükel *inçke tegdi* bu kâfir yatur (KB 6481)

“Müslüman karıştı, birbirini yiyor. Tam bir huzur bulan kafirler yatıyor.”

2.1.2.5. *erinçke teg-*: sıkıntı çekmek.

Erinçke tegürdi méni bu ölüm

Ölüm ol buzuğlı tüp üm hem ulum (KB 1544)

“Bu ölüm beni *sıkıntıya götürdü*. Temelimi, aslımı bozan ölümdür.”

2.1.2.6. *işke teg-*: işe girmek, göreve, çalışmaya başlamak.

Yiti közlüg ol kör bakışı yırak

Kayu *işke tegse* bekitür adak (KB 1855)

“Keskin gözlü ve uzak görüşlüdür. Hangi *işe başlasa* ayağını sağlam basar.”

Neçe bulğanuk *işke tegse* süzer

Neçe ters tügün erse baksa yazar (KB 1856)

“Nice bulanık *işe girse* süzer. Nice ters düğümü bakınca çözer.”

Kamuğ erdemi bar sakınuk oduğ

Kayu *işke tegse* bodur tü boduğ (KB 3146)

“Bütün erdemleri var, zeki ve günahdan sakınır.” Hangi *işe girse* boyayı boyar.

Ne törlüg bu *işke tegir* erse öz

Bağırsaklığın teg yaruk kılğa köz (KB 4134)

“Ne türlü bir *iş olursa olsun* görevin, o işi içtenlikle yap, gözün parlar.”

Kayu *işke tegse* kéneş ötrü kıl

Tilemiş tilekke kéneşin teñeş (KB 5660)

“Hangi *işe girişirsen* giriş, danıştıktan sonra yap. Dilediğin dileklerine danışarak eriş.”

2.1.2.7. *muñka teg-*: sıkıntıya düşmek.

Méni *muñka tegrür* et öz emgetür

Ara küldürür kör ara yığlatur (KB 3595)

“Bedenim beni bunaltır, *zahmet çektirir*. Arada güldürür bak arada ağlatır.”

İdim *muñka tegdim* vefâsızka tuştum

Vefâliğ kim erki sewüg cân bereyi (KB 6574)

“Tanrım bunaldım, vefasıza düştüm. Vefalı kim varsa sevgili canımı vereyim.”

2.1.2.8. *muyanka teg-*: sevaba girmek.

Köni beg yüzi körse kutluğ bolur

Muyanka tegir hem yazukı yülür (KB 3465)

“Adil bir beyin yüzünü gören kutlu olur. *Sevaba girer* ve günahattan kurtulur.”

2.1.2.9. *tilekke teg-*: dileğine kavuşmak, huzur bulmak.

Ukuşluğ ukar ol biliglig bilir

Biligli ukuğlı *tilekke tegir* (KB 155)

“Anlayışlı anlar, bilgili bilir. Bilen, anlayan *dileğine erişir*.”

Ukuş ol burunduk anı yetse er

Tilekke tegir ol tümen ârzû yér (KB 159)

“Anlayış bir yulardır. Onu tutabilenler, bin türlü arzuya *dileğe ererler*.”

Tilekke tegir ol bu yañlığ kişi

İkigü ajunda itiglig işi (KB 331)

“Böyle bir kişi *dileğine erer*. İki dünyada işi ilerler.”

Basutçı kerek barça işni bilir

Bilip işlese er *tilekke tegir* (KB 428)

“Bütün işleri bilen yardımcı gerek. Bilip işleyerek *dileğine erişen*.”

Saňa keldim oğrap uzun yol yorıp

Tilekke bu kün *tegdim* ârzûm kanıp (KB 591)

“Sana gelmek için uzun yol yürüdüm. Bugün *dileğime erdim*, arzuma kavuştum.”

Tapıñgu kıyıksız tapuğ kılğuçı

Tapuğ siñse ötrü *tilekke tegir* (KB 615)

“Çalışan dürüstlikle hizmet eder. Bundan ötürü *dileğine erer*.”

Bayat kimke bérse ‘inâyet ülüg

Tilekke tegir boldı atlıg külüg (KB 1797)

“Tanrı kime verirse iyilikten payı, o ***dileğine erer***, adı ünlü olur.”

Törütür üdinde köñül bérnese

Tilekke tegümez bu anda basa (KB 1821)

“Yaratırken Tanrı gönül vermezse, insan hiçbir ***dileğine ulaşamaz***.”

Kıçig oğlan erken bilig öğrenür

Uluğ bolsa ötrü ***tilekke tegür*** (KB 1823)

“İnsan küçükken bilgi öğrenir. Büyüyünce bundan ötürü ***dileğine erişir***.”

Tetiglik bile er ***tilekke tegir***

Bilig bil ukuş uk işiñ ötrü kıl (KB 2627)

“Zekayla insan ***dilediğine erer***. Bilgi edin, akılla kavra, işini öyle yap.”

Bu yañlıg kerek barça erdem bilir

Bu yañlıg yalawaç ***tilekke tegir*** (KB 2637)

“Böyle bütün erdemleri bilen biri olmalı. Böyle biri elçilik işinde ***başarılı olur***.”

Esen bolsa ermiş bu yalñuk özi

Tilekke tegir ay bağırsak kozı (KB 3311)

“Esen olursa bu insanoğlu, ey cana yakın kuzu ***dileğine erer***.”

Eşittim köñülke sığurdum anı

Katıglan ***tilekke tegürgil*** meni (KB 3860)

“İşittim ve gönlümde ona yer verdim. Gayret et, beni bu ***dileğime kavuşturun***.”

Köñül ârzû kolsa negü erseni

Emi ol ***tilekke tegürse*** anı (KB 3870)

“Gönül herhangi bir şeyi arzu ederse, çaresi onu ***dileğine kavuşturacaktır***.”

Kişi bilmese öğrenür kör bilir

Bilip ötrü yalñuk **tilekke tegir** (KB 4019)

“Kişi bilmezse öğrenir bak bilir. Bildiğinden ötürü insan **dileğine kavuşur.**”

Uluğlar sözin tut yumuş kıl yügür

Uluğ sözi tutsa **tilekke tegir** (KB 4179)

“Uluların sözünü tut, hizmetlerine koş. Ulu sözü tutarsan **dileğine erişirsin.**”

Kişi öz tilekin yorısa barıp

Tegir terk **tilekke** bu kalmaz arıp (KB 5042)

“Kişi öz dileği için yürürse varıp, hemen **dileğine ulaşır**, yorulup yolda kalmaz.”

Könilik bu ol kör köni bol köni

Tilekke tegürgey könilik séni (KB 5597)

“Doğruluk budur bak, doğru ol doğru. **Dileğine kavuşturur** doğruluk seni.”

2.2. İsim + Teg- Fiilinin İyelik Ekleri ile Kullanılışı

İsim+ teg- birleşik fiilinin, taranılan metinde 1. tekil iyelik eki ve 3. tekil iyelik eklerini almış olan beyitlere rastlanmıştır.

2.2.1. Teklik 1. Kişi Eki ile Kullanışı

2 farklı isimle toplam 4 örnekte isim +teg- birleşik fiillerin 1. tekil iyelik eki aldığı tespit edilmiştir.

2.2.1.1. *elgim teg-*: el değmek (dokunmak)

Özüm kirse emdi kişiler ara

Kaçan **tegge elgim** tapuğka kör e (KB 3366)

“Şimdi ben insanlar arasına girersem, ne zaman **elim** ibadete **değer.**”

2.2.1.2. *selamım teg-*: selam ulaştırmak.

Tüzü eşleriñe yéme ök adın

Tegürsün selâmım idim kesmedin (KB 1349)

“Tanrım, yine onun arkadaşlarına da *selamımı* kesmeden *ulaştırısın.*”

Tümen miñ *selâmım* sewüg sawçıka

Tegürsün bayatım köni yolçıka (KB 3905)

“Sevgili peygambere on binlerce selam ulaştırısın. Tanrım o doğru yolu gösterene.”

Tümen miñ *selâmım tegür* sawçıka

Ol edgü kulavuz köni yolçıka (KB 6519)

“Yüz binlerce *selamım ulaştırısın* peygambere. O iyi kılavuza, doğru yolu gösterene.”

2.2.2. Teklik 3. Kişi Eki ile Kullanışı

7 farklı isimle toplam 16 örnekte isim +teg- birleşik fiillerin 3. tekil iyelik eki aldığı tespit edilmiştir.

2.2.2.1. *asgı teg-*: yararı olmak, yararı dokunmak.

Kalı *asgı tegsün* tése sen saña

Yéme edgü tutğıl ay ersig tona (KB 4363)

“Eğer sana *yararı olsun* istersen, yine iyi davran onlara ey yiğit insan.”

Mañar *asgı tegsün* añar yası yok

Süzülsün özüm din kamuğ bulğanuk (KB 4940)

“Bana *yararı dokunsun*, ona zararı yok. Varlığımdan bütün bulanıklık süzülsün.”

Sözüm tutsa *asgı* yarın *teggey* ök

Kalı tutmasa sen saña bolğa yük (KB 5393)

“Sözümü tutarsan yarın çok *yararı dokunur*. Eğer tutmazsan bu sana yük olur.”

2.2.2.2. *elgi teg-*: eli değmek; çözmek.

Bu yañlığ tü işler neçe ülüglüg

Uluğ hâcib *elgi tegir* belgölüg (KB 2501)

“Bunun gibi nice ölçülü işleri ulu hacib *çözer*, bu belli.”

2.2.2.3. *sözi teg-*: haberi ulaşmak.

Mañar *tegdi* mundağ biliglig sözi

Tamudın yırar tép tamuğluk özi (KB 292)

“Bana *ulaştı* bunca bilgili *sözü*. Cehennemlikti dedi, kurtuldu özü.”

Bu oğlan yügürdi *tegürdi sözi*

Tonın kedti turdı sewinçin özi (KB 575)

“Bu oğlan koşarak *haberi ulaştırdı*. Ay Toldı kalkıp sevinçle giyindi.”

Kayuka elig ursa itlü barır

Kayuka *sözi tegse* yetlü barır (KB 1853)

“Nereye eli dokunursa orayı ilerletir. Nereye *sözü erişirse* yeterlidir.”

2.2.2.4. *tarlıkı teg-*: dara düşmek, sıkıntıya girmek.

Elig tarlıkı tegse emdi saña

Kişike muñadma ay ersig tona (KB 4540)

“Şimdi eğer elin *sıkıntıya girirse*, ey yiğit başkasına bundan yakınma.”

2.2.2.5. *ülgi teg-*: nasibine düşmek, yararlanmak.

Kamuğ dünyâ bolsa biregüke tüz

Kalır dünyâ *ülgi tegir* iki böz (KB 1238)

“Bütün dünya bireyin olsa bile, *Payına* iki bez *düşer*, dünya kalır.”

2.2.2.6. *yası teg-*: zararı dokunmak.

Buşar bolsa begler kelip öwkesi

Yırak turğıl anda *tegürgey yası* (KB 781)

“Kızgın olursa beyler gelip öfkesi, uzak dur onlardan *zararı dokunur.*”

Yana aydı ay toldı ilig ukar

Bu til *yası tegse* tiriglik tüker (KB 976)

“Ay Toldı yine dedi: Hakan bilir ki bu dilin *zararı (dokunursa)* insanlık tükenir.”

Begi edgü bolsa anıĝ işçisi

Bolur kılkı edgü *tegürmez yası* (KB 2246)

“Bey iyi olursa onun işçisi, iyi tavırlı olur, *zararı dokunamaz.*”

Bu üç koşnılıktın saña asĝı yok

Anıñ *yası tegse* añar osĝı yok (KB 4547)

“Bu üç komşuluktan sana yarar yok. Bundan gelecek *zararı giderecek* yok.”

Kuruĝluĝ-turur bu zamâne^ yası

Ara asĝı *tegrür* arala *yası* (KB 4926)

“Bu zamane yayı kuruludur. Arada yararı arada *zararı dokunur.*”

Negüke buzar sen bu edgülerig

Saña *yası teggey* ay köñli tirig (KB 5746)

“Niye bozuyorsun bu iyilikleri. *Zararı dokunur* sana ey gönlü diri.”

2.2.2.7. *yüki teg-*: yük olmak.

Bütün çın bolurlar katı yok büki

Kişilerke *tegmez* bularnıñ *yüki* (KB 4440)

“Bunlar doğru insanlardır, gizli saklıları yok bunlar kimseye *yük olmaz.*”

2.3. Fiil + Teg- Birleşik Fiilinin Fiilimsiler ile Kullanışı

Fiil + teg- birleşik fiilinin, taranılan metinde zarf fiil eki almış olan beyitlerine rastlanmıştır.

2.3.1. Zarf Fiil Ekleri ile Kullanışı

4 farklı fiille toplam 4 örnekte fiil +teg- birleşik fiillerin -p, ıp/ip zarf fiili eki ile -u zarf fiil eki aldığı tespit edilmiştir.

2.3.1.1. *barıp teg-*: varıp gitmek.

Barıp tegdi erse kadaşka yakın

Yırak tüşti attın küdezdi hakın (KB 3956)

“Kardeşinin yanına **varıp gitti**. Onun hatırı için atından indi biraz uzakta.”

2.3.1.2. *kel-ip teg-*: gelip ulaşmak.

Kelip tegdi ilig-turur orduka

Ögi köñli kolmış tilek ârzûka (KB 487)

“Hakanın bulunduğu şehre (**gelip ulaştı**.) geldi. Dilek ve arzusuna kavuştu.”

2.3.1.3. *sına(y)-u teg-*: sınıyıp yükselmek.

Negü tér eşit emdi kılkı silig

Sınayu tegip élke sunmış elig (KB 346)

“Ne der işit şimdi alçakgönüllü kişi, il işini **sınayıp yükselerek** eline almış.”

2.3.1.4. *yorı-p teg-*: yürüyerek ulaşmak.

Yorıp tegmegü yérke barma yadağ

Kalı bardıñ erse öz emger küçün (KB 3831)

“**Yürüyerek ulaşamayacağım** yere gitme yaya, eğer giderken kendine zorla eziyet edersin.”

Sonuç

Kutadgu Bilig’de Teg- Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller adlı makale çalışmasında Kutadgu Bilig eserinin taranmasıyla tespit edilen çalışma sonucu teg- fiilinin 250 beyitten fazla yerde geçtiği görülür. İsim + teg- ve fiil +teg- birleşik fiili üzerine çalışılan bu makalede teg- fiilinin kök anlamının dışında isim veya fiil unsuruyla birleşerek oldukça geniş anlamlara girdiği görülmektedir.

İsim+ teg- ile oluşan birleşik fiilleri ismin halleri ve iyelik ekleri ile kullanışı şeklinde ikiye ayrılmıştır. İsim+ teg- birleşik fiili, hâl eklerinden sadece yalın hal ve yönelme hali ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer hâl eklerine rastlanılmamıştır. İsim+ teg- birleşik fiilin iyelik ekleri ile kullanımında ise 1. tekil iyelik ve 3. tekil iyelik eklerine rastlanılmıştır. 2. Tekil iyelik eki ve diğer çoğul iyelik ekleri eser içerisinde geçmediği tespit edilmiştir.

Fiilin kendi anlamından ziyade bir isim veya fiil ile birleşerek farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Karahanlı Türkçesi döneminde fiilin kendi dışında farklı anlamlarda kullanıldığı Türkçenin ne kadar kuvvetli ve zengin bir dil olduğunun göstergesidir.

Kutadgu Bilig'de teg- fiilinin isim unsurlarıyla oluşturduğu ve yalın halde kullanılan birleşik fiil yapılarında İsim+teg- kuruluşundaki yapıların karşıladığı anlamlar: asığ teg- “yararlı olmak”, çoğı teg- “kavga çıkarmak, kargaşa çıkarmak”, elig teg- “el sürmek, dokunmak; bir işi yapmak, ilgilenmek; almaya dokunmaya kalkışmak; yardım etmek; bir işe girişmek; birisinin işine karışmak”, emgek teg- “güçlülükle karşılaşır yorulmak, sıkıntıya katlanmak, sıkıntı çekmek.”, erej teg- “sıkıntısız durumda olmak, ferahlamak, dinlenmek.”, köni teg- “doğru olmak, adil olmak”, küç teg- “zulüm görmek, zahmet çekmek.”, küç basınç teg- “zahmet çekmek”, sakınç kadgu teg- “endişeye, sıkıntıya düşmek; darlık, yokluk içinde olmak.”, selam teg- “selam ulaştırmak”, tatıg teg- “zevk almak”, ülüg teg- “nasip almak, nasip olmak, kısmet olmak”, ülüş teg- “payına düşmek, nasip olmak”, yakın teg- “yakın olmak, yaklaşmak”, yanut teg- “karşılık vermek, yanıt vermek”, yodug teg- “zarar görmek, iftira atmak, yenilgiye uğratmak.” yük teg- “yük olmak, zahmet vermek, sıkıntı vermek”. Teg-/değ- fiilinin isim unsurlarıyla oluşturduğu ve yönelme hali eki ile kullanılan isim+teg- kuruluşundaki yapıların karşıladığı anlamlar: başın kökke teg- “çok sevinmek, sevinçten uçmak.”, edgüke teg- “iyi olmak, iyiliğe erişmek, iyileşmek.” erejke teg- “rahata kavuşmak, huzura kavuşmak.” inçke teg- “huzura kavuşmak”. erinçke teg- “sıkıntı çekmek.”, işke teg- “işe girmek, göreve, çalışmaya başlamak.” muñka teg- “sıkıntıya düşmek.” muyanka teg- “sevaba girmek.” tilekke teg- “dileğine kavuşmak, huzur bulmak”. Teg-/değ- fiilinin isim unsurlarıyla oluşturduğu ve iyelik eki ile kullanılan isim+teg- kuruluşundaki yapıların karşıladığı anlamlar: asğı teg- “yararı olmak, yararı dokunmak”, elgi teg- “eli değmek, çözmek, halletmek”, elgim teg- “el değmek; dokunmak”, selamım teg- “selam ulaştırmak”, sözi teg- “haberi ulaşmak”, tarlıkı teg- “dara düşmek, sıkıntıya girmek”, ülgü teg- “nasibine düşmek, yararlanmak.”, yası teg- “zararı dokunmak”, yüki teg- “yok olmak”. Fiil + teg- kuruluşundaki birleşik fiillerin karşıladığı anlamlar ise sadece 4 şekilde görüldüğü tespit edilmiştir. Tespit edilen örneklerde zarf fiil eki ile kullanıldığını görülmüştür. Bu örnekler ise barıp teg- “varıp gitmek”, kel-ip teg- “gelip ulaşmak (gelerek)”, sına- (y)u teg- “sınayıp yükselmek” ve yorı-p teg- “yürüyerek ulaşmak” olarak verilmiştir.

Kısaltmalar

KB: Kutadgu Bilig

s.: Sayfa

Çev.: Çeviren

Kaynakça

- Bayat, F. ve Çınar, M. A. (2008). *Eski Türkçe sözlük*. İstanbul: Yalın Yayınevi.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*. Oxford.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2006). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- DİA (2002). Kutadgu Bilig. *TDV İslam ansiklopedisi* içinde (c. 26 ss. 478-480). Ankara.
- Erbay, M. (2019). *Uygur harfli Rızvan Şah ile Ruh-Afza hikayesi’nde birleşik fiiller ve durum ekli tamlayıcıları*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri-fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıcından yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2007). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım.
- Ersoy, A. (2012). *Eski Anadolu Türkçesinde isim + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiiller*. Yayımlanmış doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güngör, O. C. (2020). Kutadgu Bilig’de teg- fiili üzerine. A. F. Altuntaş, C. Çetiner, M. Kuleli ve M. S. Kapıcı (Yay. Haz.), “2nd International Congress On Academic Studies In Philology (Bicoasp)”: Book Of Congress Proceedings: 2-5 Eylül içinde (ss. 17-53). Trakya: Trakya Üniversiteler Birliği.
- Hacib, Y. H. (2021). *Kutadgu Bilig* (A. Çakan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi. (Türkiye’de 1942-1943 yıllarında TDK tarafından tıpkıbasım halinde yayınlanmıştır.)
- Karahan, L. (2008). *Türkçede söz dizimi- cümle tahlilleri*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TaS (2011). *Büyük Türkçe sözlük*. 18 Mayıs 2021 tarihinde <http://tdkterim.gov.tr/bts/> adresinden erişildi.
- Tietze, A. (2002). *Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen (Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati)*, İstanbul: Simurg Yayınevi.

Üşenmez, E. (2006). *Karahanlı Türkçesi sözlüğü*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Wikens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch - Deutsch - Türkisch (Eski Uygurcanın El Sözlüğü Eski Uygurca- Almanca- Türkçe)*, Herausgegeben von der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Universitätsverlag Göttingen.

YAYIN İLKELERİ

1. 2016 yılında yayın hayatına başlayan *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen yazılar Editör Kadrosu tarafından derginin amacına, konusuna, içeriğine ve yazım-noktalama kurallarına uygunluğu açısından incelenir. Derginin yazım ilkelerine uygun bulunan makaleler yazar adları gizlenerek; bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere alanında uzmanlaşmış iki (2) hakeme gönderilir. Hakemlerden gelen raporlara göre yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir.

2. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda iki makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile yabancı dillerde makalelere de yer verilebilir.

3. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilebilir.

4. Yazıların her türlü ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.

5. **Editörlük Düzeltmeleri:** Yayım aşamasında esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler Editörlük birimi tarafından yapılabilir. Bu düzeltmelerde Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuz ve Sözlükleri esas alınır.

6. Yazılar, MS Word programına göre kâğıdın bir yüzüne Cambria yazı karakteriyle, 11 punto, 1,2 satır aralığı ile yazılmalıdır. Paragraf aralığı “sonra 3 nk” olarak düzenlenmelidir.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Cambria
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	9
Tablo-grafik	10
Paragraf Aralığı	sonra 3 nk
Satır Aralığı	1,2

7. Başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra Türkçe özet yer alır ve büyük harflerle ÖZ şeklinde yazılır. Konunun Türkçe özeti 100-250 kelime arasında olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge, nota vb. bulunmamalıdır. Türkçe özeten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özeten altında Anahtar Kelimeler-Keywords (3-8 kelime) yazılır. Makalenin İngilizce başlığı İngilizce özeten (ABSTRACT) önce büyük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, anahtar kelimeler, abstract ve keywords 9 punto ve tek satır aralığı ile yazılmalı; dipnotlar 9 punto olmalıdır.

8. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, unvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) mail olarak gönderilmelidir.

9. Yazılardaki paragrafların ilk satırı 0.5 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda, alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (0.5 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları alt alta yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları ve elektronik posta adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik unvan dışında başka unvan kullanılmaz.

10. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Öz (Türkçe ve İngilizce) makale metni şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

11. **Metin İçi Kaynak Gösterme:** Metin içinde (Korkmaz 2005: 9), yazarın aynı yıl yayımlanan birden fazla eseri kaynak gösterilmişse (Korkmaz, 2005a, Korkmaz 2005b...) birden fazla kaynağa atıfta bulunuluyorsa (Korkmaz 2005, Çelik 2001, Demir 1999), çok yazarlı yayınlarda ilk yazar adı (Korkmaz vd. 2005), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Eagleton 1996, Korkmaz 1999'dan) sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.

12. **Dipnotlarda İzlenecek Yöntem:** Bilimsel bir yazıda kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. Dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Yararlanılan kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir:

a. **Kitaplar:** Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (italik), Yayınevi, Baskı Sayısı, Yayın Yeri, Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 215.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; D. Yalçın-Çelik, age., s. 217.

b. **Makaleler:** Yazar Adı Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Muhittin Eliaçık, "Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi", *Turkish Studies*, Volume 11/10, Ankara-Türkiye, 2016, s. 217-230.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; M. Eliaçık, agm., s. 220.

c. Dipnotlardaki bilgilerden sonra verilecek kaynakların parantez içinde verilir ve verilmeyeceği yazarın takdirine bırakılmıştır.

13. **Kaynakçada İzlenecek Yöntem:** Makale metninin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre, bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar var ise (2005a, 2005b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitap: Gazete, dergi, ansiklopedi, antoloji, roman, oyun ve film gibi yapıtlar ile öykü ve şiir kitapları "uzun yapıt" sayılır ve künyede eğik yazı ile gösterilir. Basılmış tezler de bu kategoriye girer.

Bir yazar: Tek yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir. Kullanılan kaynaktaki yapıtın yayımlandığı şehir belirtilmiyorsa, künyede bu bilginin bulunması gereken

yerde **Yyy** (yayın yeri yok), yayımlandığı yer belirtilmemişse **yy** (yayımcı yok), yayımlandığı tarihe ilişkin bilgi yer almıyorsa **ty** (tarih yok) kısaltmaları kullanılır.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Perec, Georges. *Uyuyan Adam*. Çev. Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

İki (ya da üç) yazar: İki (ya da üç) yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir:

Best, Steven ve Douglas Kellner. *Postmodern Teori*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Üçten fazla yazar: Üçten fazla yazara ait bir kitabın künyesinde ya bütün yazar adları kitaptaki sırasıyla verilir ya da ilk yazar adından sonra **ve diğer.** ifadesi kullanılır.

Korkmaz, Ramazan ve diğer. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Makale vd.: Tek tek şiir, öykü, makale, kitap bölümü, mektup, konferans, konuşma, söyleşi ve kişisel görüşme “kısa yapıt” sayılır ve başlıkları çift tırnak içinde yazılır. Ansiklopedi maddelerine yapılan göndermelerde madde adı ansiklopedide yer aldığı gibi yazılır (ör. “Cansever, Edip”). Söyleşilerin ve yayımlanmamış tezlerin künye bilgileri aşağıdaki örneklerdeki gibi verilir.

Argunşah, Hülya. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1985.

Aynı Yazara Ait Birden Fazla Yapıt: “Seçilmiş Bibliyografya”da aynı yazarın birden fazla yapıtına yer verildiğinde yapıt adları tarih sırasına göre değil alfabetik sıraya göre listelenir. Böyle durumlarda yazar adı ve soyadı tekrar edilmez; bunun yerine (— . şeklinde) yan yana iki uzun çizgi ve bir nokta koyulur; ardından yapıt adı ve diğer bilgiler verilir. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

—. *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Elektronik Ortamdaki Metinler: Elektronik ortamdaki metinlerin kaynak olarak gösterilmesinde, güvenilirlik açısından, yazarı, başlığı ve yayım tarihi belirtilmiş olanlar tercih edilmelidir. Künye bilgileri şu sırayı izler: yazar adı; metnin başlığı; varsa kaynağın tarihi; erişim tarihi; sitenin adresi. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Rasim, Özdenören. “Yenilik de Hesaplaşma Gerektirir” (26 Haziran 2016) 27 Haziran 2016. < <http://www.yenisafak.com.tr> >

Ses ve Görüntü Kayıtları: Ses ve görüntü kayıtlarına yapılan göndermelerin künye bilgileri yazılırken, katkısı öne çıkarılacak kişinin (yönetmen, senarist, oyuncu, yazar, besteci, şarkıcı, vb.) soyadı ve adından sonra yapıtın başlığı, katkısı bulunan diğer kişi ya da kurumlar, formatı (plak, videokaset, VCD, DVD, vb.) ve yayım ya da dağıtım bilgileri verilir.

Crowe, Russell, yön. *Son Umut*. Sen. Andrew Knight ve Andrew Anastasio. Oyun. Russell Crowe, Olga Kurylenko ve diğer. DVD. As Sanat, 2015.

Yabancı Dillerdeki Yayınlar: Türkçe dışındaki kaynakların künyelerinde, editörü, çevirmeni, cilt ve baskı sayısını gösteren ifadeler Türkçeleştirilir. Şehir adlarının Türkçe kullanımlarına yer vermeye özen gösterilir (ör. Paris).

14. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilmelidir.

15. Derginin aynı sayısında, ilk isim olarak bir yazarın birden fazla eseri yayımlanamaz.

16. Makalesi yayınlanan yazarlara iki adet dergi gönderilir.

17. **Telif Hakkı:** Yayımlanan yazıların telif hakkı *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'ne devredilmiş sayılır. Yazıların düşünsel ve bilimsel, çevirilerin ise hukukî sorumluluğu yazarlarına/çevirmenlerine aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

18. Dergimizde basılmayan yazılar yazarlarına iade edilmez.

19. **Yazıların Gönderilmesi:** Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanan yazılar, edebiyatdergi@bartin.edu.tr adresine gönderilir. Eğer hakemler tarafından düzeltme istenmiş ise, yazar düzeltmelerin yapıldığı yeni biçimi aynı adrese en geç on beş (15) gün içinde gönderir.